

Uluslararası

maarif

Yıl 7 ■ Sayı 23 ■ Temmuz - Ağustos - Eylül 2026

Dergisi

DEKOLONİZASYONA
İSTANBUL PERSPEKTİFİ

DE- KOLONİ- ZASYON

İNSANIN
YÜKÜNÜ KONUŞMAK

Dr. Esra Albayrak

EĞİTİMİN
DEKOLONİZASYONU
VE YENİ BİR EPİSTEMİK
BİLİNÇ İNŞASI

Dr. İpek Coşkun Armağan

Munir Fasheh:
MÜCÂVERE’NİN ÖZÜ
KARŞILIKLI BESLENMEDİR

Röportaj: Zeynep Betül Ardıç

Röportaj:
MAHOUA S. BAKAYOKO

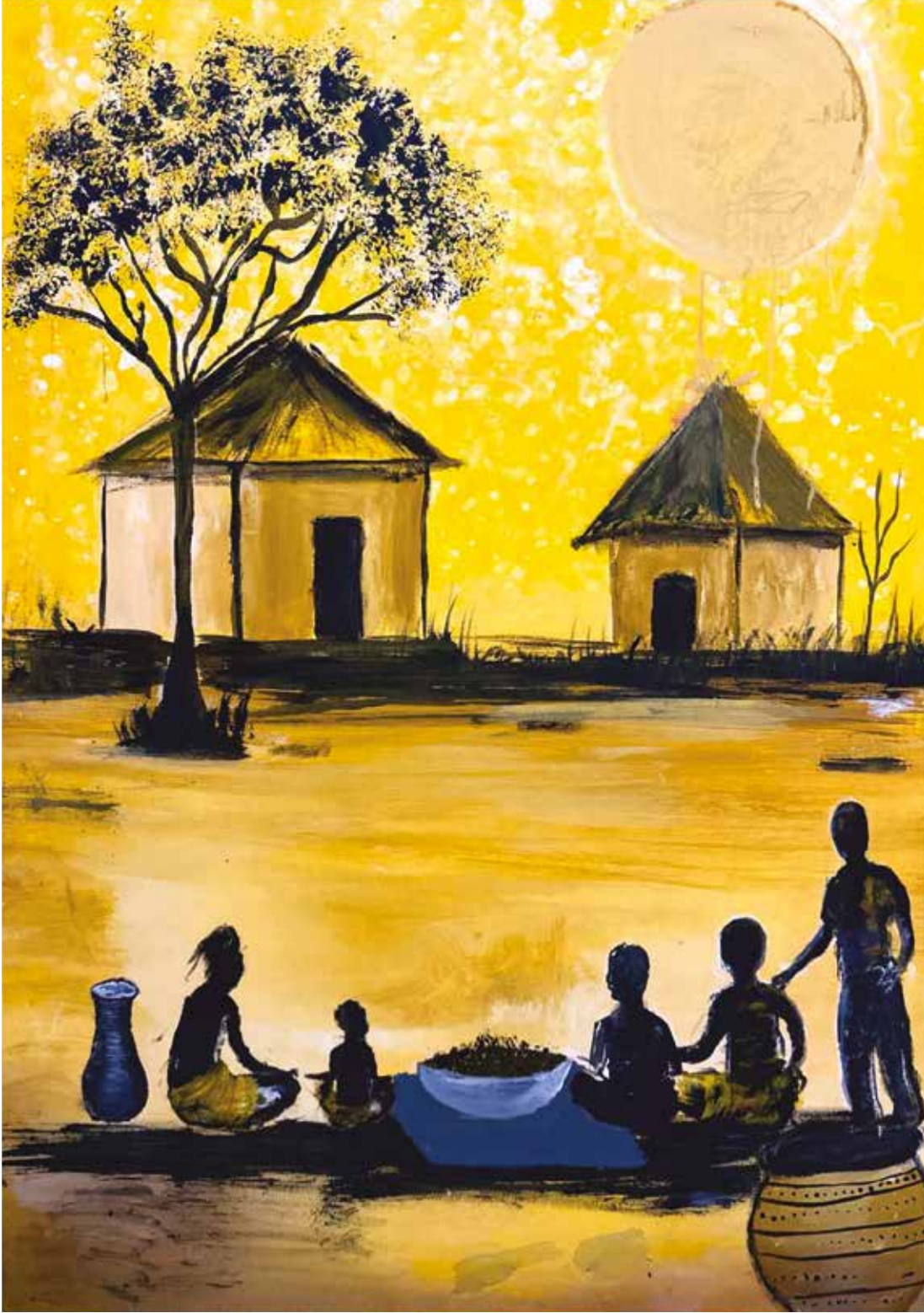
Bekir Bilgili

Senin desteğın olmasa,
Kızılay da olmaz.

KIZILAY #SENSİZOLMAZ

Desteğının verdiğı güçle,
her gün ihtiyaç sahiplerinin yanındayız.
Biz iyiliğini, senin adına yaymak için varız.

ORTAOKUL KATEGORİSİ
MAARİF
RESİM
YARIŞMASI
2025

birinci

Papa Masseck Ndiaye
Senegal

“Köyde Geçen Günler”

22 / İNSANIN YÜKÜNÜ KONUŞMAK /
Dr. Esra Albayrak

**28 / EĞİTİMİN DEKOLONİZASYONU VE
YENİ BİR EPİSTEMİK BİLİNÇ İNŞASI /**
Dr. İpek Coşkun Armağan

**34 / Munir Fasheh: MÜCÂVERE’NİN ÖZÜ
KARŞILIKLI BESLENMEDİR /**
Röportaj: Zeynep Betül Ardic

**40 / ZİHİNLERİN İŞGALİ: TERRA
NULLIUS’TAN DATA NULLIUS’A
TEKNO-SÖMÜRGEÇİLİK /**
Sefer Soydar

**46 / EĞİTİMİN ASIL MESELESİ: YOLU
DARALDIĞI YERDEN AÇMAK /**
Selim Cerrah

**50 / HASAN MERT KAYA:
SÖMÜRGEÇİ GÜÇLER YALNIZCA
DOĞAL KAYNAKLARI DEĞİL,
KÜLTÜREL MİRASI DA KENDİ
MERKEZLERİNE TAŞIDI /**
Röportaj: Dr. Firdevs Kapusızoğlu

DÜNYA
DEKOLONİZASYON
FORUMU:

DEKOLONİZASYONA “İSTANBUL PERSPEKTİFİ”

MAKALE

MODERN EĞİTİMİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ ve ŞİDDET

Prof. Dr. İbrahim KESKİN

72

04 / SUNUŞ

Bilginin Adaleti Etrafında
Mahmut M. Özdil

05 / EĞİTİM GÜNDEMİ

76 / MAKALE

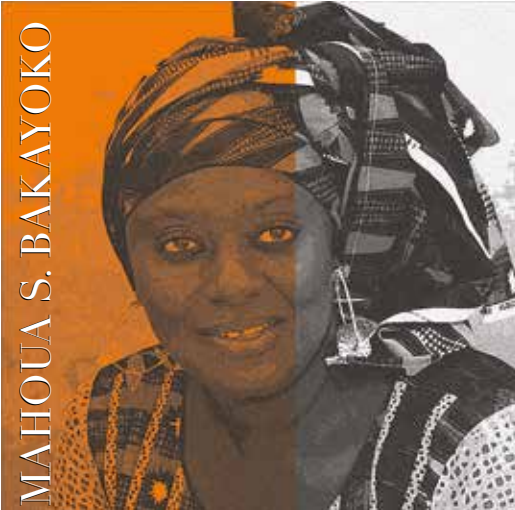
İsveç’te Eğitim Ortamlarında
Şiddet ve Zorbalık:

**KLİNİK ve
PSİKODİNAMİK BİR
DEĞERLENDİRME**

Meleknur Alevcan

MAHOUA S. BAKAYOKO

RÖPORTAJ

Bekir Bilgili

BENİM MİRASIM YAŞANMIŞLIKLARDAN SÜZÜLEN HATIRALAR

56

İÇİNDEKİLER

Yıl: 7, Sayı: 23

Temmuz - Ağustos - Eylül 2026

80 / MAKALE

Akran Şiddeti ve Çözüm Önerileri:

HOLLANDA ÖRNEĞİ

Kübra Balasar / Dr. Betül Göktaş

KÜLTÜR SANAT

104 / ADOLESCENCE DİJİTAL
DÜNYADA ERGENLİK:
ZORBALIK, YALNIZLIK VE
ANLAŞILMA MÜCADELESİ
Psk. Zeynep Betül ARDİÇ

MAARİF SÖZLÜĞÜ

108 / Eyyup Bostancı

KİTAPLIK

110 / Eğitimin Geleceğine
Işık Tutan Kitaplar

ÜLKELER VE KÜLTÜRLER

Gine Körfezi'nde Bir Cennet:

FİLDİŞİ SAHİLİ

Fildişi Sahili, Afrika kıtasının batı kıyılarında zenginliklerle dolu bir ülke. Fildişi, uzun yıllar bu bölgenin en önemli ihrac kalemlerinden biri olmuş. Fransızca Côte d'Ivoire olan ülkenin ismi de buradan geliyor. **s.58**

RÖPORTAJ

BÜYÜKELÇİ BARIM: "FİLDİŞİ, TÜRKİYE'NİN BATI AFRIKA'DAKİ EN BÜYÜK TİCARİ ORTAĞI" **s.68**

Bekir Bilgili

MAARİF SÖYLEŞİLERİ

Beşir Ayvazoğlu
**TÜRKÇENİN DÜNYA,
BUGÜNÜ, GELECEĞİ**
s.86

EL VERENLER

Deriden Perdeye:
Bir Aile Mirası Olarak
Karagöz ve Hacivat
Gölge Oyununun
İncelikleri **s.90**

EĞİTİM TARİHİ

Çalınan Çocukluklar:
Kanada Kızılderi
Yatılı Okullarının
Karanlık Tarihi
Ziynet Gülseven s.96

PORTRE

**FRANTZ OMAR
FANON**

Sarenur Ak **s.100**

Mahmut M. Özdil

Türkiye Maarif Vakfı Başkanı

Bilginin Adaleti Etrafında

Hangi kavramlarla düşündüğümüzü, hangi kaynaklara erişebildiğimizi, hangi tecrübelerin unutulmaya terkedildiğini ve hangi zenginliklerin görmezden gelindiğini anlamaya çalışmadan, ekonomik ve siyasi güç dengelerinin gerçek mahiyetini kavrayabilmek mümkün değil. Oysa dünyayı anlamaya çalışırken çoğu zaman işin bu tarafını; bilginin nasıl üretildiğini, kim tarafından dolaşıma sokulduğunu ve hangi ölçütlerle değer kazandığını sorgulamayı ihmal ediyoruz.

11-12 Mayıs tarihlerinde, Enstitü Sosyal tarafından farklı medeniyetlerin, dillerin ve düşünce geleneklerinin birbirlerini dışlamadan karşılaştığı bir şehir olarak öne çıkan İstanbul'da gerçekleştirilen Dünya Dekolonizasyon Forumu, bu noktada önemli fırsatlar sunan bir düşünce girişimi oldu. *"Bilgi Üretimi ve Dolaşımının Sömürgeleştirilmesi"* teması etrafında bir araya gelen akademisyenler, araştırmacılar, medya mensupları ve fikir insanları, yalnızca mevcut bilgi düzenini eleştirmekle yetinmedi; daha adil, daha çoğulcu ve daha kapsayıcı bir entelektüel düzenin imkânlarını birlikte tartıştı. Eğitimden teknolojiye, medyadan uluslararası ilişkilere kadar uzanan farklı alanlarda yürütülen müzakereler, dekolonizasyonu yalnızca tarihî bir hesaplaşma olarak değil, bugünün bilgi düzenine ilişkin canlı bir sorgulama imkânı olarak ele aldı. Vakfımızın da paydaşları arasında olduğu forum boyunca belirginleşen İstanbul Perspektifi, bilginin adaletini merkeze alan bir yaklaşımla, tek bir merkezin dünyayı açıklama iddiasının aşılabileceğini ve çoğulcu bir ufkun mümkün olduğunu hatırlattı.

Türkiye Maarif Vakfı olarak, bizler de insanlığın ortak birikiminin, farklı damarların birbirinden öğrenerek, birbirini dönüştürerek ve birbirine katkıda bulunarak oluşturduğu müşterek bir miras olduğuna; farklı toplumların tarihini, dilini, ritmini ve kültürel hafızasını dikkate alan, yereli evrenselin karşısına koymayan, evrenseli de tek bir tarihî tecrübeye indirgemeyen bir eğitim yaklaşımının ancak farklı bilgi geleneklerinin birbirini eşit özne olarak kabul ettiği bir entelektüel iklimde mümkün olabileceğine inanıyoruz.

Bu inançla, Uluslararası Maarif Dergisinin bu sayısında *Dünya Dekolonizasyon Forumunu* merkeze aldık. Amacımız yalnızca dile getirilen fikirleri kayıt altına almak değil; faaliyet gösterdiğimiz geniş coğrafyalarda bilgi üretimi ve dolaşımına ilişkin yerleşik kabullerin yeniden düşünülmesine ve farklı bilgi gelenekleri arasında daha güçlü diyalogların gelişmesine katkı sunabilmektir.

Bu sayıya katkı sunan yazarlarımıza, hakemlerimize ve yayın ekibimize teşekkür ediyor; dergimizin, bilginin adaletine dair yürütülen tartışmaları zenginleştirmesini ve yeni karşılaşmalara vesile olmasını diliyorum.

Geleceğin Öğretmenlerine Uluslararası Vizyon: IM Müfredatı Üniversitede

Türkiye Maarif Vakfı (TMV), dünya genelinde uyguladığı eğitim tecrübesini üniversite sıralarına taşıyor. İstanbul Medeniyet Üniversitesi (İMU) ile yapılan iş birliği sayesinde, Uluslararası Maarif (IM) Müfredatı eğitim materyalleri, Eğitim Bilimleri Fakültesi'ndeki "Uygulama Sınıfı"na kazandırıldı.

TEORİDEN UYGULAMAYA GÜÇLÜ BİR BAĞ

Bu destek, sadece bir materyal paylaşımı değil; öğretmen adayları için gerçek bir öğrenme laboratuvarı anlamına geliyor. Geleceğin okul öncesi öğretmenleri, henüz öğrenciyken TMV'nin 10'dan fazla ülkede kullandığı özgün eğitim setlerini ve yöntemlerini bizzat deneyimleme şansı buluyor.

HEDEF: DONANIMLI EĞİTİMCİLER

Caka Toys, Umay Ahşap, Nar Çocuk ve Timaş Çocuk'un katkılarıyla oluşturulan bu atölye sınıfı, öğretmen adaylarına küresel bir bakış açısı kazandırıyor. TMV Mütevelli Heyeti Üyesi Prof. Dr. Zariye Seçer ve İMU Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Yaşar Bülbül'ün katılımıyla gerçekleşen törende, materyallerin çocuk gelişimindeki kritik rolü vurgulandı. TMV Eğitim ve Öğretim Uygulamaları Daire Başkanı Şule Toyran tarafından yapılan sunumda ise IM Müfredatı'nın uluslararası eğitim yaklaşımları detaylandırıldı. Bu destekle birlikte geleceğin okul öncesi öğretmenleri, yalnızca ulusal değil, uluslararası bir eğitim vizyonuyla mezun olma fırsatı yakalayacak.

Kaynak: <https://turkiyemaarif.org/news/maarif-okul-oncesi-materyalleri-medeniyet-universitesinde-20260223040303>

Güvenle Yaşamak: ERDEMLERDEN EYLEMLERE

Eğitim dünyasında şiddet, uzunca bir süre sadece disiplin kurulları ve güvenlik kameraları üzerinden okundu. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı "Güvenle Yaşamak: Erdemlerden Eylemlere" bülteni, bu meseleyi sıg bir asayiş başlığı olmaktan çıkartıp, eğitimin tam kalbine; yani pedagojik, sosyolojik ve vicdani bir zemine taşıyor. Bu çalışma, şiddeti fiziksel bir darbenin çok ötesinde; dijitalin sinsî dehlizlerinden psikolojik baskının görünmez eline kadar geniş bir yelpazede, bir "yol haritası" olarak önümüze koyuyor.

Verinin Aynasında Kendimizle Yüzleşmek

Bültenin belki de en kıymetli tarafı, "her şey yolunda" demek yerine saha gerçekleriyle yüzleşen o samimi dili. "Türkiye Geneline Öğrencilerde Şiddet Algısı Araştırması" ve oluşturulan "Risk Haritaları", aslında bize birer ayna tutuyor. Şiddetle mücadele etmek için önce o şiddetin öğrencinin zihninde nasıl meşrulaştığını, okulun hangi fiziksel ya da dijital köşesinde kendine yer bulduğunu anlamamız gerekiyor. Teşhis koymadan tedaviye başlamanın imkânsızlığını bilen bu veri temelli yaklaşım, stratejik bir zemin sunuyor.

Bilgiden Karakter İnşasına: Erdemden Eyleme

Bültendeki her başlık, modern dünyanın unuttuğu o temel gerçeği fısıldıyor: Eğitim, sadece bilgi yüklemek değil, bir karakter inşa etmektir.

- Döngüyü Kırma: Şiddetin öğrenilen bir davranış olduğu gerçeğiyle yüzleşmek, o "şiddet döngüsünü" kırmamanın ilk adımı.
- Halkı Tamamlamak: Aile ve toplum iş birliğini sadece bir slogan olmaktan çıkartıp, okulun duvarlarını dış dünyaya açan bir dayanışma köprüsü kurmak.
- Görünmeyeni Görmek: Siber zorbalık gibi modern çağın en büyük yarısına karşı, sadece teknik değil, ahlaki bir koruma kalkanı geliştirmek.

Ortak Sorumluluk, Ortak Hak

Bakan Yusuf Tekin'in bülten için kaleme aldığı yazıda altını çizdiği "Şiddetsiz bir yaşam herkesin hakkıdır." ifadesi, aslında bir ödev tanımı. Bu hak, sadece devletin kâğıt üzerindeki bir maddesi değil; öğretmenden veliye, yöneticiden kantin çalışanına kadar her ferdin omuzlarındaki ortak sorumluluğun bir tezahürü.

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/meb-guvenle-yasamak-erdemlerden-eylemlere-baslikli-bulten-yayimladi/3675904>

Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi: <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2234.pdf>

Erken Çocukluk Döneminde Görünmez Bir Kriz:

BEBEK ve KÜÇÜK ÇOCUK EVSİZLİĞİ

Evsizlik krizi, alışlagelmiş profillerin dışına taşarak en savunmasız gruba; yani henüz üç yaşını bile doldurmamış bebeklere ulaştı. Yapılan son araştırmalar, bu trajedinin sadece bir barınma sorunu değil, telafisi imkânsız bir gelişimsel kriz olduğunu ortaya koyuyor.

Amerika Birleşik Devletleri merkezli güncel veriler, eğitim ve sosyal hizmetler dünyası için alarm verici bir tabloyu gözler önüne seriyor: 2021-2023 yılları arasında evsiz bebek ve yürümeye yeni başlayan çocuk sayısında %23'lük sarsıcı bir artış yaşandı. Bugün yaklaşık 450.000 bebeğin barınma güvenliğinden yoksun bir şekilde hayata başladığı tahmin ediliyor. Ancak uzmanlara göre bu rakam buzdağının sadece görünen kısmı; zira okul çağına olmayan bu çocuklar, resmi kayıtların ve sosyal takip mekanizmalarının radarına girmekte oldukça zorlanıyor.

Makale, bu sessiz krizin çözümünün sadece dört duvar sunmak olmadığını vurguluyor. İhtiyaç duyulan şey; "travma odaklı erken çocukluk eğitimi" ve ailelerin henüz hastane çıkışında (doğum anında) tespit edilerek desteklendiği bir mekanizmadır. Eğitimin bir hak olduğu kabulünden yola çıkıldığında, barınma istikrarı bu hakkın en temel basamağını oluşturmaktadır.

Kaynak: <https://hechingerreport.org/homelessness-is-rising-fast-among-a-surprising-group-infants-and-toddlers/>

“Sentetik Pedagoji”ye Karşı “İNSANİ TEMAS”

2026’nın en baskın trendi, üretken yapay zekânın sınıflardaki kontrolsüz yayılımına karşı geliştirilen “İnsani Temas” (Human Touch) hareketidir. UNESCO’nun Ocak 2026’da yayınladığı yeni rehber, eğitimin “sentetik” bir bilgi aktarımı değil, ahlaki bir karakter inşası olduğunu vurguluyor.

Yapay zekâ asistanlarının bilgiyi kişiselleştirmedeki başarısı, paradoksal olarak öğrencilerin sosyal bağ kurma ve derin odaklanma yetilerinde zayıflamaya yol açtı. Bu durum, öğretmenin rolünü “bilgi kaynağı”ndan, makinelerin taklit edemediği “duygusal rehberlik ve hikmet aktarıcısı” konumuna eviriyor. 2026 müfredatları artık yapay zekânın ürettiği içeriği “süzze-bilen” eleştirel zihinler yetiştirmeyi merkezine alıyor.

Kaynak: UNESCO Guidance on Generative AI in Education and Research (2026 Update) <https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research>

Sınırları Aşan Çevreci Fikirler: Küresel Gençlik Sıfır Atık İçin Yarıştı

Millî Eğitim Bakanlığı ve Sıfır Atık Vakfı iş birliğiyle düzenlenen ‘2026 Uluslararası Sıfır Atık ve Sürdürülebilirlik Yarışması’ (SAS 2026), dünya genelindeki öğrencileri çevre dostu projelerde buluşturdu. Projeler: İleri Dönüşüm, Gıda İsrafı Temalı Kısa Film, Atıktan Sanata ve Yaşayan Okul Bahçeleri olmak üzere 4 farklı kategoride yarıştı.

Atatürk Havalimanı’nda gerçekleştirilen Sıfır Atık Forumu’na 183 ülkeden katılım sağlandı. Geleceğin dünyasını şekillendirecek adımlar, çevre bilincinin erken yaşlarda güçlendirilmesi, sürdürülebilir yaşam kültürünün yaygınlaştırılması ve gençlerin çevresel sorunlara yenilikçi çözümler üretmesinin teşvik edilmesi amacıyla kararlılıkla atılmaya devam ediyor.

Kaynak: <https://sifiratikvakfi.org/uluslararasi-sifir-atik-ve-surdurulebilirlik-yarismasinda-oduller-sahiplerini-buldu>

Biyo-Pedagoji: Nörolojik Odaklı Eğitim Tasarımı

Fransa'daki telefon yasağının küresel bir dalgaya dönüşmesiyle, 2026 yılında "Biyo-Pedagoji" kavramı literatürde üst sıralara tırmandı. Bu yaklaşım, okul mimarisini ve ders saatlerini öğrencinin biyolojik saatiyle (sirkadiyen ritim) uyumlu hâle getirmeyi hedefliyor.

OECD'nin 2026 eğitim vizyonu, ergenlik dönemindeki nörolojik gelişimi desteklemek adına ders başlama saatlerinin ötelenmesini ve sınıfların "dijital sessizlik/doğal ışık" prensibiyle yeniden kurgulanmasını savunuyor. Bu trend, dikkatin "en nadir kaynak" olduğu gerçeğinden hareketle, öğrenme ortamlarını birer "odaklanma adası"na dönüştürüyor.

Kaynak: <https://www.oecd.org/en/about/projects/education-policy-outlook.html>

ÖĞRETMENSİZ OKUL OLUR MU?

2014 yılında ABD'de kurulan ve 10'u aşkın kampüsü bulunan Alpha School isimli özel okulda öğrenciler dil, matematik, fen ve tarih gibi temel konuları öğrenmek için günde sadece iki saat yapay zekâ destekli dersle tablet ve dizüstü bilgisayarlar da çalışıyor. Öğrencilere birebir akademik müdahale nadiren gerçekleşiyor. Yapay zekânın girdiği derslerden geri kalan sürelerde ise öğrenciler yaşam becerisi atölyelerinde zaman geçiriyor. Ancak konuyu ABD'deki New York Post gazetesi ile CNN'de değerlendiren eğitim uzmanları, bir okulun günlük programının merkezine geleneksel öğretmenler yerine ekranları yerleştirmesini tedirginlikle karşıladıklarını ve bunun çocukların ruh sağlığını riske atabilecek yüksek teknolojiye bir deney olup olmadığını sorguladıklarını dile getirdi.

TED Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kürşat Çağiltay ise uygulamanın başarısının henüz bilimsel olarak ölçülmemiş olduğuna dikkat çekerek şunları söyledi: "ABD'deki Silikon Vadisi'nde CEO'ların çocuklarını gönderdikleri ve içinde teknolojinin hiç kullanılmadığı bir okul da var. Yani teknoloji geliştiren şirketlerin patronları, çocuklarını teknolojisiz bir okula göndermeyi tercih ediyor. Bir taraftan da sadece yapay zekâyla ders işleyen başka bir okul var. Bunlar, başarısı bilimsel olarak ölçülmüş okullar değil. Bu noktada her ülkenin kendi bağlamına bakmak gerekiyor. Bence hangi sistemde olursa olsun öğrencilerin ilgili süreci yönetecek uzman bir eğitimci gözetiminde ilerlemesi gerekiyor. Öğretmensiz eğitim modelinde çocukların başarısına dair verilere bakmak gerekiyor. Okul lideri, çocukların iki katı hızlı öğrenebildiğini öne sürmüş acaba bunu nasıl ölçtüler? Çocukların öğrendikleri hayata yansımış mı ya da ellerinde bir mezura mı var? Yani bunu söylemek doğru değil. Bu örnek ile dünya 'yapay zekâlı okul modelleri'ne doğru gidiyor diyemeyiz. Çünkü bu örneğin diğer ucunda da teknolojisiz okul modeli var. Teknolojiyle ilgili her yeni gelişmede bu tür durumlar yaşanabiliyor."

DÜNYA DEKOLONİZASYON FORUMU: DEKOLONİZASYONA “İSTANBUL PERSPEKTİFİ”

Bütün boyutlarıyla dekolonizasyon mekaniğinin tartışıldığı forum, 11-12 Mayıs 2006 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirildi. İki yılda bir düzenlenmesi hedeflenen forum, bilgi üretimi ve dolaşımını epistemoloji, eğitim, teknoloji, medya, kültür, toplumsal yapı ve politik küresel güç ilişkileri üzerinden farklı boyutlarıyla yeniden düşünmeyi amaçlıyor.

Sömürge rejimlerinden ve zihniyetlerinden arınmayı ifade eden dekolonizasyonu tartışmak, özellikle bilginin tek merkezli dünya perspektifinden arındırılması için modeller sunmak üzere, Güney Amerika’dan Afrika’ya, Asya’dan Avrupa’ya farklı entelektüel geleneklerden düşünürler, sosyal bilimciler, akademisyenler, eğitimciler ve çeşitli alanlardan uzmanlar, 11 Mayıs’ta, World Decolonization Forum’da bir araya geldi. Epistemik, siyasi ve kültürel bir mücadele olarak dekolonizasyonu ele almak üzere bu yıl ilki gerçekleştirilen Forum, Latin Amerika’dan Güney Asya’ya çok sayıda ülkeden partner kurumların iş birliği ile Enstitü Sosyal ve NUN Eğitim ve Kültür Vakfı ev sahipliğinde Atatürk Kültür Merkezi’nde düzenlendi.

İki yılda bir düzenlenmesi hedeflenen forum, bilgi üretimi ve dolaşımını epistemoloji, eğitim, teknoloji, medya, kültür, toplumsal yapı ve politik küresel güç ilişkileri üzerinden farklı boyutlarıyla yeniden düşünmeyi amaçlıyor. Bu yaklaşım, Avrupa merkezci evrensellik iddialarının tarihsel olarak nasıl kurulduğunu sorgularken, aynı zamanda farklı toplumların bilgi üretim biçimlerini, tarihsel deneyimlerini ve entelektüel geleneklerini görünür kılmayı öngörüyor.

Farklı bilgi gelenekleri arasında daha dengeli, daha çoğul ve daha eleştirel bir ilişki kurulmasını hedefleyen forum, belirli tarihsel deneyimlerin ve bilgi üretim biçimlerinin küresel düzeyde tek geçerli çerçeve gibi sunulmasını yeniden değerlendirmeye davet ediyor. İstanbul Perspektifi olarak ortaya konan bu duruş, dekolonizasyonu Batı’ya karşı bir karşıtlık ya da “Batısızlık” olarak değil, insanlığın ortak bilgi mirasını çoğullaştıran bir araç olarak gören; farklı medeniyetlerin, geleneklerin ve tarihsel deneyimlerin adalet temelinde ve göz hizasında buluşmasını amaçlayan bir düşünce çerçevesi. Bu perspektif, bilginin tek merkezli üretimine karşı çıkarak, İstanbul’u sembolik olarak *Doğu ile Batı, geçmiş ile gelecek, yerel ile küresel arasında kurucu bir temas alanı* olarak konumlandırıyor. Amaç, yeni bir merkez kurmaktan ziyade, *merkez fikrini çoğullatmak* ve farklı bilgi geleneklerinin karşılaşabileceği adil bir zemin oluşturmak. İstanbul perspektifi, dekolonizasyonu eleştirel bir söylem olarak değil, aynı zamanda *kurucu bir pratik* olarak ele alıyor. Bu bağlamda epistemik adalet, karşılıklı tanıma ve insan onuru temel ilkeler olarak öne çıkıyor. Bu yaklaşım, insanlığı bölünmüş kategoriler üzerinden değil, *ortak bir varoluş ve karşılıklı bağlılık alanı* olarak yeniden düşünmeyi teklif ediyor.

“Bilgi Üretimi ve Dolaşımının Sömürgecilikten Arındırılması” temasıyla düzenlenen forumun birinci gününde yapılan oturumlarda, bilgi üretiminin yapısal eşitsizlikleri hem bilişsel hem kurumsal düzlemde ele alındı. Avrupa merkezci bilim anlayışının evrensellik iddiası ve bu iddianın tarihsel koşulları oturum temalarının çıkış noktasını oluştururken, sosyal bilimlerdeki nesnellik ve tarafsızlık iddialarının ideolojik işlevi, saha araştırması ile etnografinin sömürgecilikle tarihsel ilişkisi ve yerli bilgi sistemlerinin akademik hiyerarşi içindeki konumu da gündemin merkezinde yer aldı.

YUSUF İSLAM

Müzisyen

KÜLTÜRÜNÜZÜ KAPIDA

BIRAKMAK ZORUNDA DEĞİLSİNİZ

... Müslüman olduğunuzda kültürünüzü kapıda bırakmak zorunda değilsiniz. Ama daha sonra isteklerinizi İslami değerlerin özüyle nasıl yöneteceğinizi öğrenmeniz gereken bir aşama var. Bunu gerçekleştirdiğinizde uçabilirsiniz. Ama bu aşamaya gelmek zaman alır. Şimdi müzik sektörünün yönetiminin eskisinden bile daha kötü olduğunu düşünüyorum. Spotify artık algoritmalar üzerine kurulu. Sosyal medya, sıradan bireylere bile 20 milyon izlenme fırsatı verdi. ... Bir insanın hayatında bir amaç varsa Allah mutlaka bir yol açar. Ancak nereye gittiğinizi ve o şeyi yapmaktaki amacınızın ne olduğunu bilmelisiniz. Eğer amaç sadece müzik sektöründe rekabet etmekse, bırakın bu işi Taylor Swift yapsın.

Forumun açılış konuşması ev sahibi kurumlardan, NUN Eğitim ve Kültür Vakfı'nı temsilen Yönetim Kurulu Başkanı Esra Albayrak tarafından yapıldı. Albayrak, **“Bugün, sömürgeci aklın kullanageldiği meşruiyet ruhsatlarını geçersiz kılmak zamanı. Zira dünyamız alarm veriyor. İhtiyaç duyduğumuz, ‘Beyaz Adamın Yükü’nün karşısına reaktif bir şekilde ‘Siyah Adamın Yükü’nü koymak değil. Zira bir mantığı tersine çevirmek, onu aşmak değil; yıkılmak istenen hiyerarşinin mimarisinin içinde kalmaya devam etmektir. Olması gereken, bu mantığın terk edilmesidir. İnsanın yükünü konuşmayı öneriyoruz. Meseleye ırksal ya da medeniyetsel bir kategori olarak değil, daha temel bir iddianın doğan ortak sorumluluk olarak bakmak ve insanlık onuruna yaraşır daha adil bir dünya için çalışmak durumundayız.”** diyerek forumun perspektifini açıkladı.

Açılış konuşmasının ardından **“Why are Institutions Aligning Around Decolonization?”** teması ile partner kurumlar ve ev sahibi Enstitü Sosyal temsilcilerinin konuşmalarını yaptığı açılış oturumu yapıldı. Konuşmalarda her kurumun kuruluş ilkele ve misyonları doğrultusunda dekolonizasyon gündemine nasıl geldiği, hangi iç tartışmalar ve somut deneyimlerin tutumlarını biçimlendirdiği üzerine görüşler paylaşıldı. Ayrıca kurumların nasıl bir teorik ortak zemin üzerinde bulunduğu, hangi

ANN PETTIFOR

Ekonomi uzmanı,
Goldsmiths College Political
Economy Research Centre

ASIL SÖMÜRÜ

SERMAYE ELİYLE YAPILIYOR

Günümüzde artık devletler tarafından sömürgeleştirilmiyoruz. Bunun yerine, piyasalar, özellikle de sermaye piyasaları tarafından sömürgeleştiriliyor. Tüm dünyada bir dekolonizasyon sürecine ihtiyacımız var. Sadece para piyasasını değil, enerji, gıda ve gayrimenkul piyasalarını da sömürgeleştirmeden arındırmalı, ekonomi üzerindeki egemenliği ulus devletlere geri vermeliyiz.

KEMAL SAYAR

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi

YERLİ KÜLTÜRLERİ YOK SAYAN EPISTEMİK ŞİDDET

...Batı psikiyatrisinin evrensel olduğu yönündeki önerme seküler, rasyonel, bireyci öznenin dünyanın her yerinde aynı olduğu ve sağlıklı bir ruh yapısının bunun üzerine inşa edilebileceğine dayanır. Bu da aslında bütünüyle bir dayatmadır. ... Bu bizim “epistemik şiddet” dediğimiz olgudur. Yerli kültürlerin geçerliliğinin reddedilmesi ve bu kültürlerin kendilerini ifade edebilme kudretlerinin ellerinden alınması... Yerli kültürlerin folklorik unsurlara indirgenmesi. Siz ruhları işgal ederseniz teritoryal işgaliniz de daha uzun süre mümkün olabilir.

... “Epistemik yer değiştirme” ise bireyin kendisine; üzerinde tahakküm kuran, onu inceleyen otoritenin gözüyle ve tanımlamalarıyla bakmaya başlamasıdır. Bu birey kendisini artık bir cüce aynasında görmeye başlar ve kendi hikâyesini anlatılmaya değer bulmaz. ...Batı WEIRD (White/beyaz, Educated/egitimli, Industrilized/sanayileşmiş, Rich/zengin, Democratic/Demokrat) tipi standardize edilmiş bir insan tipini dünyanın geri kalanına dayatır. Böylece batı dışı toplumların kendilerine mahsus özelliklerini değersizleştirir. Bu aslında bir bakıma Amerikan ruhunun küreselleşmesi anlamına gelir.

ilkeler üzerinde uzlaşıldığı ve bu birlikten ne tür çıktılar bekledikleri üzerine görüşler ifade edildi. Oturumda, ev sahibi kurum Enstitü Sosyal Genel Koordinatörü İpek Coşkun Armağan, forumun teorik çerçevesini üç katmanlı olarak ortaya koydu. *“Her şeyden önce, dilin ve kavramların dekolonizasyonu ile başlamalıyız. Çünkü dünyayı anlamlandırma biçimimiz, kullandığımız kavramlarla şekillenir. Bugün hâlâ ‘gelişmiş-az gelişmiş’, ‘üçüncü dünya ülkesi’, ‘ilkel-uygar’, ‘modern-geleneksel’, ‘merkez-çevre’ gibi ikilikler üzerinden düşünen bir dilin içindeyiz. Bu kavramlar nötr değildir, belirli bir tarihsel ve güç ilişkileri bağlamında üretilmiştir. İkinci olarak, insanın dekolonizasyonu meselesi karşımıza çıkar. Sömürgecilik topraklarla birlikte zihinleri de işgal eder. Bu nedenle dekolonizasyon, insanların kendi zihniyle, kendi kabulleriyle yüzleşmesini gerektirir. Kendi değerini, kendi bilgisini ve kendi hikâyesini dış referanslara göre tanımlayan bir bilinç, tam anlamıyla özgür değildir. Üçüncü olarak ise kurumların dekolonizasyonu gelir. Çünkü bireysel farkındalık, kurumsal yapılarla desteklenmediği sürece kalıcı bir dönüşüm gerçekleşemez. Eğitim sistemleri, akademik yapılar, medya ve politika üretim mekanizmaları çoğu zaman belirli epistemik merkezlerin etkisi altındadır. Enstitü Sosyal için kurumların dekolonizasyonu, bu yapıları daha çoğulcu, daha adil ve daha kapsayıcı hâle getirmeyi ifade*

SİBA N'ZATIOULA GROVOGUI

Prof. Dr., Cornell University

KANONLAR İNSAN DENEYİMİNİN BÜTÜNÜNE HİTAP EDEMEZ

Bence kanonlar insan deneyiminin bütününe hitap etmiyor. İnsan deneyimi, kanonların ima ettiğinden çok daha ilginçtir. Bu yüzden belki de kanonlardan vazgeçmeliyiz. Örneğin biri gelip bana Kant'tan ve onun ilkellerinden bahsederken Kant'tan dört yıl sonra Timbuktu'da yazılmış Al Kuntî'yi okumamışsa onu ciddiye alamıyorum. Al Kuntî bana Kant'tan çok daha ilgi çekici geliyor.

eder. Bu, temsil meselesinden ibaret değildir; bilginin nasıl üretildiği, kimler tarafından üretildiği ve nasıl dolaşıma sokulduğu sorularını da yeniden düşünmeyi gerektirir.” diyerek forumun, dekolonizasyonun kavramsal, bireysel ve kurumsal dönüşümün eş zamanlı ve birbirini beslediği bir süreç olarak ele alınmasını önerdi.

Açılış oturumunun ardından ilk akademik oturum Sümeyye Sena Polat moderatörlüğünde, uluslararası hukuk uzmanı, insan hakları savunucusu ve aktivist Mireille Fanon Mendès-France ve teorisyen, sosyolog Salman Sayyid'in katılımı ile gerçekleşti. Fanon, Filistin örneğinin, dekolonizasyon tartışmalarını tarihsel bir mesele olmanın ötesine taşıyarak egemenlik, kendi kaderi-

AFUA HIRSCH

Yazar

TEK BİR ANLATIYA BAĞIMLILIK ÇÖKÜŞÜ KAÇINILMAZ KILAR

Ben birçok yönden sömürgecilik deneyiminin bir ürünüyüm. Annem 11 yaşında İngiltere'ye göç eden bir Ganalı. Benim gibi insanlar, İngiliz düzenine herkesten daha çok inanmaya programlanmıştır. Sömürgeleştirilen insanlar, beyaz İngilizlerden daha çok İngiliz medeniyetini medeniyetin zirvesi olarak görmeye şartlandırılmıştır. ...Arınmanın Müslüman dünyasına, Afrika siyasi düşüncesine, Asya ve Doğu Asya tarihine atıfta bulunmadan yapılabileceğini düşünmek çok saçma. ... İnsanları tek bir anlatıya bağımlı hale getirmenin sonucu, dehşetli bir çöküştür.

ni tayin hakkı, yerinden edilme ve yapısal şiddet gibi güncel küresel sorunları yeniden düşünmeye çağırıldığını ifade etti. Sözlerinde sömürgecilik eylemlerinin geçmişin bugünün küresel yönetim krizinin de doğrudan üreticisi olduğuna işaret etti. Salman Sayyid ise **“Bugün dekolonizasyon kavramı giderek daha fazla kullanılıyor; ancak asıl mesele, dünyayı hangi düşünsel çerçevelerle anlamlandırdığımızı gerçekten dönüştürüp dönüştüremediğimizdir. Eğer dekolonizasyon küresel bir tartışma olacaksa, bilgi üretiminden medya düzenine, ekonomik ilişkilerden akademik hiyerarşilere kadar hangi yapıların hâlâ sömürgeci mantıklar ürettiğini açık biçimde tartışmak gerekir.”** diyerek kavramın popülerleşmesinin değil dönüştürücü kapasitesinin önemine dikkat çekti.

“İnsanlığın Yükü: Dekolonizasyonun Bugünü” Sergisi, Dekolonize Film Günleri ve iki gün sürecek forumdan oluşan program, ev sahibi Enstitü Sosyal ve NUN Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından, partner kurumlar Boğaziçi Üniversitesi, İslam

ULISES ALI MEJIAS

Prof. Dr. State University of New York

VERİ SÖMÜRGEÇİLİĞİ YAŞAMLARIMIZI GASP EDİYOR

...Veri sömürgeçiliği, yaşamı gasp etmekle ilgilidir. Bu yüzden buna veri gaspı diyoruz. Yaşamlarımız yeni koloniler, sömürü alanları haline geldi. Dijital cihazları içeren çevrimiçi yaptığımız her şey veri üretiyor; bu veriler esas olarak iki amaç için biriktiriliyor: zenginlik üretimi ve yeni toplumsal kontrol biçimleri.

...Veri sömürgeçiliği tarihsel süreklilik açısından “ucuzluk” kavramıyla açıklanabilir. Dünyayı sömürgeleştirmek için sömürgecilerin doğayı ucuz, bol, bedava kaynaklar sunan bir alan olarak tanımlaması gerekiyordu. Size düşen sadece uzanıp onu almaktır. İlkel ve medeniyetten nasibini almamış insanların yaşadığı bu doğayı “Beyaz” adamın işgal etmesinde bir sorun yoktu. Ucuz kaynakları işlemek için gereken ucuz işgücü ihtiyacı, Küresel Güney’in insanların emeğini sömüren ırkçı bir sisteme dönüştü.

ÇETİN KAYA KOÇ

Prof. Dr.

ÖLDÜRMEYE ODAKLANAN TEKNOLOJİ İNSANLIĞI MAHVEDER

...Özellikle 2015’ten beri, Silikon Vadisi’nin savaş teknolojilerini bir inovasyon noktası olarak gördüğü radikal bir değişim yaşanıyor. Bu çok tehlikeli. Çünkü eğer yazılım insanları öldürmenin yollarına odaklanırsa, mahvoluruz. Sizi öldüren yazılımdır, silah değil. Sizin konumunuzu bulan, zayıf noktalarınızı tespit eden yazılımdır. Ne yazık ki, risk sermayedarları şimdi savaş teknolojisine agresif bir şekilde yatırım yapıyor.

NADIA ABU-ZAHRA

Prof. Dr., University of Ottawa

İNSAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE KURULAN ÖĞRENME DENEYİMİ

Öğrenme sürecine, bireyin zihnine dışarıdaki bilgileri depolamak yerine, kişinin kendi içinde barındırdığı cevherleri işleyip parlatmak olarak yaklaşmayı tercih ediyorum. Bu doğrultuda, öğrenme kültürünün hazır bir müfredattan ziyade; aileden, ebeveynlerden ve sosyal çevreden doğal bir akışla beslenmesi gerektiğine inanıyorum. Farklı birikimlere sahip bireyleri bir araya getirip özgün kimliklerini korumalarına alan açtığımızda, karşılıklı bir öğrenme süreci başlar. Zira insani ilişkiler üzerinden kurulan öğrenme deneyimi, bir kipten veya müfredattan edinilen bilgidен çok daha kalıcı ve güçlüdür.

ŞENER AKTÜRK

Prof. Dr., Koç Üniversitesi

BİLGİNİN "HAMMADDE" OLARAK İHRACI

Küresel sömürgeci iş bölümünde beklenen şey, Batılı akademisyenin her zaman ve eş zamanlı olarak her şeyin uzmanı olması, ancak Batılı olmayan akademisyenin yalnızca kendi yerel toplumuyla ilgili ampirik veri üreticisi olmasıdır. Beklenti, bir Bengalli akademisyenin Bengal veya Bangladeş üzerine ampirik ham madde bilgisi üretmesi, bir Türk akademisyenin yalnızca Türkiye'yi çalışmasıdır. Bu ampirik bilgi üretildikten sonra, bu ham maddenin teorik ve kavramsal olarak rafine edilmesi, işlenmesi ve yeniden paketlenmesi için Amsterdam, New York, Londra veya Paris'e taşınması beklenir; ardından bu bilgi çevre ülkelere, yani Türkiye, Mısır, Polonya veya Orta Asya'ya geri gönderilir.

Bu hiyerarşide Batılı olmayan akademisyen, en fazla ham ampirik veriyi toplayan ve ihraç eden kişidir; teorisyen veya metodolog değildir. Teori oluşturma ve yöntem geliştirme, teorik ve metodolojik inceliklerin Chicago, Berkeley, Cambridge veya Amsterdam gibi merkezlerde tamamlandığı ve ardından dünyanın geri kalanına uygulandığı Kuzeybatı medeniyetinin bir ayrıcalığı olarak kabul edilir. Bu, direnebileceğimiz çok açık bir sömürgeci hiyerarşidir.

LILIAN THURAM

Futbolcu

IRKÇI ŞİDDETE DUYARSIZ KALMAK IRKÇILIKTAN DAHA TEHLİKELİDİR

İtalya'da profesyonel futbol oynadığım dönemde, topa her dokunduğumuzda maymun sesleri çıkaran taraftarlar oluyordu. Maçtan sonra takım arkadaşlarıma 'Bunun kabul edilemez bir şey olduğunu dile getirmeliyiz.' dediğimde, 'Önemli değil, boş ver.' derlerdi. Aynı şekilde yöneticilerime 'İrkçılığı kınamalıyız.' dediğimde, bizzat 'Bu büyütecek bir şey değil, Lilian.' cevabını verirlerdi.

İrkçılığın bu şiddetini anlamayan beyaz kişilerin, aslında ırkçılardan bile daha tehlikeli olduğunu düşünüyorum; çünkü bu tutumlarıyla mevcut durumun aynen devam edebileceğini tasdik etmiş oluyorlar.

Bence eğer beyazsanız ırkçılığı kınamak için söz alabilirsiniz; aynı şekilde bir erkekseniz cinsiyetçiliği kınamak için sesinizi yükseltebilirsiniz. Toplumda var olan bu durumun bir ikiyüzlülük olduğunu düşünüyorum.

CEMİL AYDIN

Prof. Dr., University of North Carolina at Chapel Hill

GELECEĞE BAKAN BİR KÜRESELÇİLİK

Aslında, Bandung kuşağının dekolonizasyonun geleceği için en güçlü argümanı, aydınlanmayı Avrupalılardan kurtarmaktı; bu onların dekolonizasyon sürecinin anahtarıydı. Bu, aydınlanmanın evrensel olabileceğini ve Avrupa ırkçılığı ile sömürgeciliğini yenebileceğini düşündükleri anlamına geliyordu. Doğu ve Batı fikirlerinin sentezi yoluyla bir şeyler inşa etmeye çalışan nesillerin mirasına odaklanmalı ve başarılarını takdir etmeliyiz. Batı evrenselliğini tikelcilikle veya yerli fikirlerle değiştirmek yerine, 1960'lara ve 70'lere kadar Afro-Asyalı ve Müslüman entelektüellerin sunduğu şey geleceğe bakan bir küreselciliktir. Entelektüel dekolonizasyon konusunda hangi pozisyonu alırsak alalım, bu neslin orijinal bir aydınlanma ve hümanizm sentezi yaratmadaki başarılarını takdir etmeliyiz.

SYED FARID ALATAS

Prof. Dr., National University of Singapore

MEDENİYET İDDİASI ÇÖKTÜ

Bence günümüzde olan şey, medeni olma iddiasının yitirilmesidir. Çünkü artık toplumları yok etmekten, petrolü ve kaynakları ele geçirmekten, diğer ülkelere, bölgelere ve medeniyetlere hükmetme arzusu çerçevesinde Batı medeniyetinin ihtişamını yeniden canlandırmaktan söz ediyorlar. Dolayısıyla ortada artık medeni olma iddiası bile kalmadı. Benim için bu durum, Batı'nın 'gayrimedenileşmesinin' bir ifadesidir. Elbette Batı'nın kendi içinde, medeni olmanın ahlaki anlamda ne demek olduğuna dair gerçek bir anlayışa sahip insanlar da var.

Araştırmaları Merkezi - İSAM (Türkiye), International Islamic University Malaysia - IIUM (Malezya), Institute of Islamic Understanding Malaysia - IKIM (Malezya), Research Center on the Circulation of Knowledge (CECIC), Shanghai Üniversitesi (Çin), South-South Exchange Programme for Research on the History of Deve-

lopment - SEPHIS, The Latin American Council of Social Sciences - CLACSO (Arjantin), Universitas Islam Internasional Indonesia - UIII (Endonezya), Institute of the Global South (Güney Afrika), Institute of Oriental Studies, Russian Academy of Sciences (Rusya), Iqbal Centre for Critical Muslim Studies - Leeds University (İngiltere), Al Jazeera Centre for Studies ve Anadolu Ajansı iş birliği ile düzenlendi.

Dr. Esra Albayrak
NUN Eğitim ve Kültür Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

İNSANIN YÜKÜNÜ KONUŞMAK

Siyahın, beyazın, erkeğin, kadının, güneyin, kuzeyin yükü yerine insanın yükünü konuşmayı öneriyoruz. Meseleye ırksal ya da medeniyet perspektifinden hareket eden bir kategori olarak değil, ortak bir sorumluluk alanından bakmayı teklif ediyoruz.

Her toplum kendine özgü bir varlık tasavvuru üretir. Bizler bu tasavvurun içine doğarız. Gözümüzü açtığımızda dili, değerleri, alışkanlıkları ve doğruları belirlenmiş bir dünyanın içinde buluruz kendimizi. Gündelik hayat da belirlenmiş bu kabuller üzerinden akar. Olması gerektiği gibi işleyen düzen tekrarlandıkça rutine, rutinleştikçe norma, norma döndükçe normale ulaşır ve zamanla bu sıradanlıklar sorgulanmayacak kadar hayatın içinde siner. Öyle ki onları fark edebilmek için dışarıdan bakmaya ihtiyaç duyarız.

Tıpkı bir sanat eserini seyreder gibi sizden birkaç adım geri çekilmenizi ve çemberin biraz dışına çıkmanızı rica edeceğim. Bir hayal kuralım. Bu hayalde sanatın ve felsefenin dönüştürücü gücüne sırtımızı dayayarak çok iyi bildiğimiz iki hikâyenin kahramanına daha yakından bakalım. Biri Endülüslü İbn Tüfeyl'in Hayy bin Yakzan'ı, diğeri Avrupalı Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su. Her iki kahramanın hikâyelerindeki ortak yön, olayların bir adada geçmesi. Ada hayat tasavvurunun şekillendiği ana mekandır. Ama bu iki ada iki farklı dünyanın kapısını aralar.

İbn Tüfeyl'in hikâyesinde Hayy, ıssız adaya düştüğünde bebektir. Hayy'nın tefekkür ve gözlemle başlayan anlam arayışını takip ederiz hikâye boyunca. Adada hiçbir şeyle sahiplik ilişkisi kurmaz. Zira edindiği bilgi üstünlük kurmayı değil, birlikte var olma idrakini kazandırmıştır ona. Daniel Defoe'nun hikâyesinde ise ıssız adaya düşen ana karakter, köle ticareti için Afrika'ya giden Crusoe'dur. Hepinizin bildiği gibi, ilk işi adayı bölmek olur. Yerli bir adamı kurtarır. Ona isminin ne olduğunu sorma ihtiyacı bile duymadan tanıştıkları günün adını verir: Cuma... Crusoe Cuma'ya kendi dilini, dinini, kendine efendi demeyi öğretir. Sömürgeciliğin tüm grameri aslında belki de bu üç hamlede mevcut. İsmi silmek, dilini ve anlam dünyasını değiştirmek ve kendini efendileştirmek. İşte bu iki karakter dünya karşısında alınan iki tavrın prototipidir. Hayy için dünya hakikate açılan bir vesiledir. Robinson için ise yönetilecek, sahiplenilecek bir alandır. Ne var ki Crusoe sadece bir roman karakteri değildir. O bir zihniyetin edebî tortusudur diyebiliriz. Dünya çok uzun bir süredir Crusoe'nun temsil ettiği anlayışın adeta nesnesi haline gelmiştir.

SÖMÜRGEÇİ ZİHNİYETİN ARKA PLANI

Sömürgeci zihniyetin kökleri elbette Defou ile başlamıyor. Defou'dan çok önceye, modern dünyanın kuruluş anına 1492'ye uzanıyor. O yıl turnak içinde coğrafi keşiflerin başlangıcı olarak anılır. Ama aynı zamanda küresel bir iktidar matrisinin doğum yılıdır. Bu matris ekonomik sömürüyle başlayan ırksal, dinsel, ruhsal ve epistemik hiyerarşilerin birbirine dolandığı geniş bir tahakküm düzenine işaret eder. Avrupa dillerini diğer tüm dillerin üzerinde konumlandıran dilsel hiyerarşi, Hristiyanlığı yegâne ruhsal otorite kabul eden manevi hiyerarşi, Batı bilgisini nesnellik olarak kabul eden ve mutlaklaştıran epistemik hiyerarşi aynı matrisin iç içe geçmiş katmanlarıdır.

Modern Batı felsefesinin en büyük illüzyonu da bu zeminde yükselir. Kendini bir sıfır noktası olarak her türlü bakış açısından azade, zamansız ve mekânsız tek evrensel

gerçeklik olarak konumlandırmasında. Buna dekolonyal teoride “sıfır noktası kibri” de deniyor. Biliyorsunuz, bu illüzyonun en net ifadesini “Düşünüyorum, öyleyse varım.” cümlesinde buluruz. Descart'ın bu önermesi bilgiyi üreten özneyi bedensizleştirmiş; coğrafyası, tarihi olmayan sözde tarafsız bir otoriteye dönüştürmüştür. Ve bu akıl kendini bilginin yegâne kaynağı ilan ederken, Batı dışı tüm bilgi biçimlerini sihir, gelenek veya turnak içinde ilkel diyerek folklorik düzeye indirgemıştır. Bu illüzyon soyut bir felsefi hata olarak da kalmamıştır. Modern bilimin kurucu anlarına sızmıştır. Linnaeus, 18. yüzyılda canlıları sınıflandırırken insanı; Homo Europius beyaz, navigözlü, kaslı, zeki ve yaratıcı; Homo Afer tembel ve ihmalkar; Homo Asiaticus katı ve cimri olarak sınıflandırmış; Kant ırk hiyerarşileri üzerine dersler vermiş; Hegel felsefesinde, Afrika'nın tarihsiz bir kıta olduğunu ilan etmiştir.

Bilgi her zaman jeopolitik ve beden politiktir. Kimin konuştuğu, nereden konuştuğu, hangi güç ilişkileri içinde konuştuğu üretilen bilgidan ayrı düşünülemez.

19. yüzyılda bu mantık daha da derinleşti. Maltus toplumu kıt kaynaklar üzerinden işleyen bir sözleşme alanı olarak kavram-sallaştırdı. Darwin buradan en güçlü olanın hayatta kalması fikrini geliştirdi. Kuzeni Galton bunu öjeniye taşıdı. İnsanları üstün ve aşağı genetik kategorilere ayırdı. Sosyal Darwinizm aracılığıyla toplumlar ilkel ve gelişmiş olarak sınıflandırıldı. Akademik disiplinlerde bile bu ayrımı görürsünüz. Modern toplumların bilimi sosyolojidir. İlkel toplumların bilimi antropolojidir. Böylece bilim bir anlamda sömürgeciliği meşrulaştıran bir araç haline gelmiştir.

Bahsettiğim bu isimler kenarda kalmış figürler değildir. Modern düşüncenin merkez isimleridir. Onların evrensel diye sundukları bilgi aslında belirli bir coğrafyadan, belirli bir bedenden, belirli bir iktidar ko-

numundan üretilmiştir. Unutulmamalıdır ki bilgi her zaman jeopolitik ve beden politiktir. Kimin konuştuğu, nereden konuştuğu, hangi güç ilişkileri içinde konuştuğu üretilen bilgidan ayrı düşünülemez. Ne yazık ki bu çarpık tasavvur bilimsel ve felsefi kitap sayfalarından çıkıp bedenlere de uzanmıştır. Çünkü bazı insanların tam insan, bazılarının insandan biraz aşağı olarak kabul edildiği bir felsefe üzerine inşa ettiğiniz her görüş, günün birinde küçümseydiğiniz insanların bedenleri üzerinde tahakkümü haklılaştıran bir zihin yapısı olarak karşınıza çıkar.

Bilim tarihinde maskelenen bir örneği hatırlatmak istiyorum burada. Modern jinekolojinin babası sayılan J. Marion Sims, Hayatımın Hikayesi başlıklı otobiyografisinde kendi mülkiyeti olarak gördüğü köle

kadınlar üzerinde anestezişiz ameliyatlar yaptığını, bunun kendisine sağladığı bilimsel avantajları anlatmaktadır: “Herhangi bir gün ameliyat yapacak bir denek bulmadığım tek bir an bile olmadı.” İşte bu tarafsız bilim illüzyonunun gerçek yüzüdür. Linnaeus’un insanları Homo afer, tembel ırk sınıfında değerlendirmesi, Kant’ın ırk hiyerarşileri, Hegel’in ötekini tarihsiz kültürsüz ilan edişi kitap sayfalarından taşarak Sims’in muayenehanesinde anestezişiz ameliyat edilen kadınların çığlıklarına dönüştü.

Sanayi devrimi, çocuk işçilerin gözünden yazıldığında ilerlemeci tarih anlatısı parlaklığını kaybeder. Hakikat egemen gücü meşrulaştıran tek sestem değil, çoğul tanıklıklardan damıtılır.

Steve Bico, “Zalimlerin elindeki en güçlü silah mazlumların zihnidir.” der. Zihin sömürgecinin son kalesidir. Toprak işgal edilebilir, dil baskılanabilir, tarih saptırılabilir, ama zihin teslim olmadıkça dekolonizasyon her zaman mümkündür. Frantz Fanon bu durumu klinik bir kesinlikle anlatır. Sömürgeleştirilen insan bir süre sonra kendi bedenini sömüren ikinci şahsın gözünden üçüncü bir şahıs olarak görmeye başlar; kendi yüzüne bile yabancılaşır.

Halklar için de durum böyledir. Bir halkın hafızası silindiğinde onun kendi yarasını teşhis etme ve kendini iyileştirme imkânını da elinden alırsınız. Bir toplum kendi dilini yabancı, kendi tarihini eksik, kendi bilgisini değersiz görmeye başladığında artık sömürü yalnızca dışarıdan gelen bir baskı değil, içselleştirilmiş bir kaderdir.

BEYAZ ADAMIN YÜKÜ

Bugün Filistin’in, Yemen’in, Minab’ın çocuklarının ölümünden geriye doğru baktı-

ğımızda Sims'ten bugüne uzanan kesintisiz bir hat görürüz. Bu paradigmanın bir tasnifi var. 16. yüzyılda yazısı ve edebiyatı olmayan toplumlar, 18. ve 19. yüzyılda tarihi olmayan insanlar, 20. yüzyılda az gelişmiş insanlara kadar uzanır. Bugün bu tasnif, beyaz adamın yükü olarak, sözde az gelişmiş toplumlara demokrasiyi götürme anlatisına dönüşmüş durumdadır.

1899'da kaleme aldığı Beyaz Adamın Yükü şiirinde Rudyard Kipling, Batı'nın medenileştirme misyonu üstlendiği halkları yarı şeytan yarı çocuk diye tarif ediyordu. Bu sıradan bir benzetme değildi. Bu sömürgeciliğin ahlaki ruhsatıydı. Aradan bir asırdan fazla zaman geçti. Fakat o ruhsat başka kelimelerle, başka kurumlarla, başka teknolojilerle hâlâ tazeleniyor. Bugün de sözde ilerleme adına, bazı çocuk bedenleri sapkın teopolitik ideolojiler adına feda edilebilirken bazı toplulukların güvenliği, düzeni ve gelişimi öncelikli kabul edilmektedir. İsrail Savunma Bakanı Galant 9 Ekim 2023'te basına yaptığı açıklamada Gazze kuşatmasını duyururken hedef aldığı insanları "human animals/insansı hayvanlar" olarak tanımladı. Bu sözler %97.7 ile dünyanın en yüksek okuma yazma oranlarından birine sahip olan bir halk için kullanıldı.

Bugün sömürgeci aklın kullanageldiği meşruiyet ruhsatlarını geçersiz kılmak zamanı. Zira dünyamız alarm veriyor. Yapılması gereken, beyaz adamın yükünün karşısına reaksiyoner bir anlayışla siyah adamın yükünü koymak olmamalı. Zira bir mantığı tersine çevirmek onu aşmak değil yıkılmak istenen hiyerarşinin mimarisinin içinde kalmaya devam etmektir. Olması gereken bu mantığın ters yüz edilmesi, terk edilmesidir.

Siyahın, beyazın, erkeğin, kadının, güneğin, kuzeyin yükünü değil, insanın yükünü konuşmayı öneriyoruz. Meseleye ırksal ya da medeniyet perspektifinden hareket eden bir kategori olarak değil, daha temel bir iddiadan doğan ortak bir sorumluluk alanından bakmayı teklif ediyoruz. İnsanlık onuruna yaraşır şekilde, daha adil bir dünya için çalışmak durumunda olduğumuzu görüyoruz. Bu yükü kaldırmak, sö-

mürgeci de dahil, hepimizi iyileştirecektir diye düşünüyoruz. Zira başkasının onurunu çiğneyerek kurulan bir düzen onu kuranları da insanlıktan uzaklaştırır ve bizi bir başka utanç adasına, Epstein adasına kadar götürür. Oysa pek çok evrensel inanç ve medeniyet öğretisinin benimsediği üzere insan olarak var olmak başka hiçbir niteliğe bakılmaksızın değerlidir, saygıya layıktır, dokunulmazdır.

GELENEKLERİN BİLGELİĞİNDEN YARARLANMAK

İslam geleneği buna ismet diyor. Tüm sınıflandırmaların önüne geçen dokunulmazlık ilkesi. İnsanı insan yapan temel bağ. Afrika Ubuntu kabilesi, "Ben varım çünkü biz varız." ilkesiyle insan onurunu köklü bir karşılıklık üzerine kuruyor. Bunlar folklorik bilgi dağarcığı değil, sömürgeci modernitenin bastırmak için çok çaba harcadığı olgun epistemik geleneklerdir ve insanlık olarak nefes almak için bu geleneklerin bilgeliğine ihtiyacımız var. Peki insan olarak sahip olduğumuz bu ortak yükü nasıl kaldıracacağız?

Bunun için üç düzeyde, aynı anda harekete geçmemiz gerekiyor. Birincisi epistemik düzey. Bugünün normalini, hakikatini belirleyen bilgiyi yeniden ele almalıyız. Yeni-

Yapılması gereken, beyaz adamın yükünün karşısına reaksiyoner bir anlayışla siyah adamın yükünü koymak olmamalı. Zira bir mantığı tersine çevirmek onu aşmak değil, yıkılmak istenen hiyerarşinin mimarisinin içinde kalmaya devam etmektir.

den yazmalıyız ve kendi kavramlarımızla yazmalıyız. Çünkü Amerika'nın keşfi yerlilerin gözünden yazıldığında boş toprak miti yıkılır. Sanayi devrimi, fabrikalardaki kadın ve çocuk işçilerin gözünden yazıldığında ilerlemeci tarih anlatsı parlaklığını kaybeder. Filistin'in hikâyesi yüz yıl önce orada yaşamış insanların gözünden ve hatıralarıyla anlatıldığında medeniyetler çatışması tezi çöker. Hakikat egemen gücü meşrulaştıran tek sestenden değil çoğul tanıklıklardan damıtılır.

Crusoe sadece bir roman karakteri değil, bir zihniyetin edebî tortusudur.

Dekolonizasyon Batı'ya da kendisini ele geçirmiş olan efendilik kompleksinden kurtulması için açık bir davettir.

İkinci düzeyde ise kurumsal bir dekolonizasyon ihtiyacı söz konusudur. Bilgiyi üreten ve dolaşıma sokan yapıları, üniversitelerimizi, müfredatlarımızı, ölçme sistemlerimizi, yayıncılık ağlarımızı, yapay zekâ eğitim modellerimizi yeniden düşünmek durumundayız. Çünkü bir öğrenci bugün 4 yıl felsefe okuyup tek bir Müslüman Afrikalı, Latin Amerikalı veya Asyalı düşünürle karşılaşmıyorsa burada bir mesele var demektir. İngilizce yayınlanmamış araştırmalar görünmez sayılıyorsa dünyanın bir kısmının üretilen bilginin büyük bölümüne erişemediği bir dünyadan bahsediyoruz. Yapay zekâ modelleri ağırlıklı olarak Batılı kaynaklarla eğitiliyorsa, yani yarının millî haritası dünün hiyerarşilerini aynen tekrar ediyorsa, burada bir mesele var demektir.

Üçüncü düzeyde siyasi ve ekonomik dekolonizasyondur. Çünkü ülkeler bugün sadece toprak işgaliyle değil, borç sözleşmeleriyle de kontrol ediliyor. Afrika'nın çıkardığı lityum Avrupa'nın yeşil dönüşümünü besliyor. Ama bu dönüşümün bütün kuralları yine Brüksel'de Leopold'un ülkesinde yazılıyor. Epistemik adalet, ekonomik adalet olmadan, ekonomik adalet de elbette siyasal egemenlik, siyasal adalet

olmadan mümkün değildir. Bu üç düzey iç içe işler. Biri olmadan diğeri eksik kalır. Şunu net görmeliyiz: Cumalar kendi isimleriyle, kendi bilgelikleriyle, inanç sistemleriyle göz hizasında muhatap alınmadıkça sömürge bitmiştir diyemeyiz.

Tarihte öyle dönemler olur ki cevaplar artık yeni soruları taşıyamaz. Bizler böyle bir eşikteyiz. Bunun en görünür kanıtı Gazze'dir. 10 yıllardır süren sömürgeci işgalin 7 Ekim sonrası vardıgı boyut, mevcut uluslararası sistemin ahlaki ve siyasi meşruiyet-

tine yönelik bütün dünya halklarının vicdanında derin bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Gelineen noktada, üniversiteler ya da Uluslararası İnsan Hakları Mahkemeleri gibi kurumlarda iyi niyetli çalışmalar yapılıyorsa da bu kurumların paradigmasını oluşturan sömürgeci kolonyal yapı kendi sınırına çarpmaktadır.

DİJİTAL YERLİLER VE YENİ KOLONYALİZM

İnsanlık için bir başka tarihsel eşik de dijital devrimin geldiği noktadır. Dijitalleşme bugün hayatımızın bütün dokusuna nüfuz

etmiş durumdadır. Yapay zekâ sistemlerinin sunduğu kolaylıklar ne kadar cazip gelse de, hepimiz bu sistemlerin çok az sayıda tekno-feodal efendi tarafından yönetildiğini görmek zorundayız. Yeri geldiğinde kolonyal ve militar amaçlar doğrultusunda ne denli öldürücü, yıkıcı silahlar olarak kullanılabilirdiğini de anlamalıyız. Bu yeni sürüm sömürge mekanizmasını vaktinde idrak edip tedbirler almak durumundayız. Yoksa korkarım ki bu defa çocuklarımız, bugünün Sims'lerinin laboratuvar malzemesi haline gelebilir. Günlük

ekran kullanım süresi 8 saati aşan yeni nesle verilen ismin kendisi oldukça ilginçtir. Onlara “dijital yerliler” deniyor. Yerli, sömürgecinin yerel halklara verdiği bir adlandırmadır. Sömürgeci için yerli adlandırılır, konumlandırılır, sınırlandırılır, yönetilir. Korkarım yeni Crusoelar adalarına ulaşıyor. Bu sefer ada bizim ve daha da önemlisi çocuklarımızın bedeni, kalbi ve en çok da zihinleri.

Amacımız Batı'ya karşı bir başka tek merkez oluşturmak veya Batı'sız bir dünya de-

ğildir. Bilakis dekolonizasyon Batı'ya da kendisini ele geçirmiş olan efendilik kompleksinden kurtulması için açık bir davettir. Zira uluslararası sistemin tıkandığı, Paris'te, Londra'da, New York'ta, Amsterdam'da üretilen bilginin sınırlarına dayandığı görülmektedir. Dünyanın artık yeni merkezler olan; İstanbul'da, Jakarta'da, Addis Aababa'da, Rabat'ta, Kahire'de ve Gazze'de üretilen bilgiye, bilgeliğe ve bilgi sistemlerine ihtiyacı var.

**Dr. İpek COŞKUN
ARMAĞAN**
Enstitü Sosyal
Genel Koordinatörü

Eğitimin Dekolonizasyonu ve YENİ BİR EPİSTEMİK BİLİNÇ İNŞASI

Eğitimin dekolonizasyonu, yalnızca geçmişteki sömürgecilik pratiklerinin eleştirisinin yanısıra epistemik adaletin sağlanmasını ve farklı bilgi geleneklerinin eğitim sistemlerinde meşru biçimde temsil edilmesini amaçlayan stratejik bir dönüşüm çabası olarak görülmelidir.

İnsanlık tarihinin en karanlık dönemi nedir? Bu sorunun cevabını verirken merkeze insanı ve insanlık onurunu koyacak olursak cevabımız tereddütsüz “sömürgecilik (kolonizasyon) dönemi olur. Geleneksel tarih anlatılarında sömürgecilik, çoğunlukla 15. yüzyılın sonlarında başlayan coğrafi keşifler ve denizasıırı imparatorlukların yükselişiyle ilişkilendirilmekte; 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşen bağımsızlık hareketleriyle sona eren tarihsel bir dönem olarak ele alınmaktadır. Ancak sömürgeciliği yalnızca fiziksel işgal ve siyasi egemenlik üzerinden tanımlamak, onun günümüzde devam eden etkilerini gözden kaçırma riskini taşımaktadır. Nitekim sömürgecilik, yalnızca toprakların ve kaynakların kontrol altına alınması süreci değil, aynı zamanda bilgi üretiminin, kültürel normların, düşünme biçimlerinin ve insan

tasavvurlarının şekillendirilmesine yönelik uzun vadeli bir tahakküm düzenidir. Tanzanyalı romancı Abdulrazak Gurnah'ın da dikkat çektiği üzere, pek çok toplum nesiller boyunca egemenliğin gerçek niteliğinin örtük biçimlerde yeniden üretildiği yapılarda yaşamıştır. Bu nedenle günümüzde sömürgeciliğin etkileri, ekonomik bağımlılık ilişkilerinde, bilgi hiyerarşilerinde ve kültürel temsil mekanizmalarında varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda eğitimin dekolonizasyonu, yalnızca geçmişteki sömürgecilik pratiklerinin eleştirisini değil, aynı zamanda bilgi üretim süreçlerinin çoğullaştırılmasını, epistemik adaletin sağlanmasını ve farklı bilgi geleneklerinin eğitim sistemlerinde meşru biçimde temsil edilmesini amaçlayan stratejik bir dönüşüm çabası olarak önem kazanmaktadır.

Sömürgeciliğin Üç Katmanlı Döngüsü

Sömürgecilik, insanlık tarihinin en yıkıcı tecrübelerinden biri olarak üç aşamalı bir döngüde işler. İlk aşama tamamen fiziksel ve maddi alandadır; ticaret, ulaşım ve barınmayı kapsar. İkinci aşama, siyasi idare, eğitim ve sanayileşme gibi kurumsallaşma süreçlerini içerir. Ancak sömürgeciliğin en kalıcı ve tehlikeli hasarı, üçüncü aşamada ortaya çıkan pedagojik, sosyolojik ve psikolojik yabancılaşmadır. Bu aşamada insan, kendi coğrafyasına, kültürüne ve nihayetinde kendisine düşmanlaştırılır. Bu sürecin meşrulaştırılmasında edebiyat ve dil en güçlü silahlar olarak kullanılmıştır.

Rudyard Kipling'in 1899 yılında kaleme aldığı "Beyaz Adamın Yüğü" (The White Man's Burden) şiiri, sömürgeciliği "vahşi" halkları medenileştirme yönünde ahlaki bir görev gibi sunmuştur. Şiirde geçen "yarı şeytan, yarı çocuk" ifadesi, Batılı olmayan halkların hem dizginlenmesi gereken vahşiler hem de vesayete muhtaç olgunlaşmamış varlıklar olarak görülmesinin bir özetidir. Bu tür söylemler, gerçekte baskı ve sömürü anlamına gelen politikaları "insanlığa hizmet" maskesiyle meşrulaştırmıştır.

Epistemik sömürgeciliğin en dikkat çekici örneklerinden biri felsefe tarihinin kurgulanış biçiminde görülmektedir. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa merkezli tarih yazımı, felsefenin yalnızca Eski Yunan'da ortaya çıktığı yönünde güçlü bir anlatı inşa etmiştir.

Soldaki fotoğraf, Tom Torlino'nun Carlisle Kızıldere Sanayi Okulu'na geldiği 1882 yılında, sağdaki fotoğraf ise üç yıl sonra, 1885 yılında çekilmiştir. Fotoğraflar, Kızıldere'nin kimliklerinden arındırılması için eğitimin üstlendiği rolün çarpıcı kanıtları niteliğindedir.

Epistemik Sömürgecilik ve Bilginin Jeopolitiği

Bilginin sömürgeleştirilmesi ya da diğer adıyla epistemik sömürgecilik, modern sömürgeciliğin en kalıcı ve etkili biçimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Sömürgecilik yalnızca toprakların, emek gücünün ve doğal kaynakların kontrol altına alınmasını değil, aynı zamanda hangi bilginin meşru, evrensel ve bilimsel kabul edileceğini belirleyen zihinsel ve kurumsal mekanizmaların inşasını da kapsamaktadır. Bu nedenle zihinlerin kontrol altına alınması ile bilgi üretim süreçlerinin merkezileşmesi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Günümüzde bilimsel bilgi üretimi, akademik yayıncılık, araştırma fonları ve küresel üniversite sıralamaları büyük ölçüde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika merkezli bir yapı içerisinde şekillenmektedir. Bu durum, Batı'da üretilen bilgi ve teorilerin evrensel standartlar olarak kabul edilmesine yol açarken, diğer bilgi geleneklerinin çoğu zaman yerel, ikincil veya marjinal olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Epistemik sömürgeciliğin en dikkat çekici örneklerinden biri felsefe tarihinin kurgulanış biçiminde görülmektedir. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren Avrupa merkezli tarih yazımı, felsefenin yalnızca Eski Yunan'da ortaya çıktığı yönünde güçlü bir anlatı inşa etmiştir. Christoph Meiners ve Hegel gibi düşünürlerin etkisiyle yaygınlaşan bu yaklaşım, Mısır, Mezopotamya, Babil, İran, Hindistan ve Çin gibi medeniyetlerin bilgi üretimine yaptığı tarihsel katkıları büyük ölçüde görünmez kılmıştır. Oysa antik kaynaklar ve tarihsel araştırmalar, matematik, astronomi, mantık ve

metafizik alanlarında Yunan düşüncesini önceleyen zengin entelektüel geleneklerin varlığını ortaya koymaktadır. Aristoteles'in dahi Mısırlıların ve Babilililerin bilimsel birikimine atıfta bulunması bu tarihsel sürekliliğin önemli göstergelerinden biridir. Dolayısıyla Avrupa'yı aklın, bilimin ve uygarlığın tek kaynağı olarak konumlandırılan bu seçici tarih anlatısı, yalnızca geçmişe ilişkin bir yorum değil, aynı zamanda küresel bilgi hiyerarşilerini meşrulaştıran ideolojik bir çerçeve işlevi görmüştür.

Bilimin Karanlık Yüzü:

Öjenizm ve Zekâ Testleri

Sömürgeci zihniyet, modern bilimsel disiplinlerin kökenine de sirayet etmiştir. Bu bağlamda 19. yüzyılın sonlarında Francis Galton tarafından geliştirilen öjenizm yaklaşımı, insan topluluklarını biyolojik özelliklerine göre sınıflandırmayı ve toplumsal farklılıkları genetik temeller üzerinden açıklamayı amaçlayan etkili bir düşünce akımı hâline gelmiştir. Öjenizm, insan değerini ahlaki, kültürel ve toplumsal boyutlarından bağımsızlaştırarak bireyleri ölçülebilir biyolojik özelliklere indirgemiş ve bazı insan gruplarını diğerlerinden daha üstün kabul eden hiyerarşik bir insan anlayışını meşrulaştırmıştır. Bu yaklaşım zamanla yalnızca akademik bir tartışma alanı olmaktan çıkmış, birçok ülkede nüfus politikalarını, göç uygulamalarını ve sosyal mühendislik projelerini etkileyen bir ideolojik çerçeveye dönüşmüştür. Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında öjenik düşünceler, Nazi Almanyası'nın ırkçı politikalarına teorik dayanak sağlayan unsurlar arasında yer almış; engellilerden etnik azınlıklara kadar geniş kesimlerin sistematik ayrımcılığa ve şiddete maruz bırakılmasına zemin hazırlamıştır. Böylece bilimsel tarafsızlık

iddiasıyla geliştirilen bazı teorilerin, insanlık onurunu ihlal eden uygulamaları meşrulaştırmak için kullanılabileceği açık biçimde ortaya çıkmıştır. Öjenizmin eğitim alanındaki en kalıcı etkilerinden biri ise zekâ ölçümüne dayalı değerlendirme sistemlerinde görülmüştür. İlk zekâ testleri, bireylerin öğrenme potansiyellerini anlamaktan çok, belirli toplumsal grupların zihinsel kapasitelerini karşılaştırmak ve göçmen toplulukları aşağı konumda gös-

Sömürgeciliğin en kalıcı ve tehlikeli hasarı, pedagojik, sosyolojik ve psikolojik yabancılaştırma. Bu aşamada insan, kendi coğrafyasına, kültürüne ve nihayetinde kendisine düşmanlaştırılır.

termek amacıyla kullanılmıştır. Bu durum, insanları sahip oldukları potansiyeller yerine test skorları üzerinden değerlendiren indirgemeci bir yaklaşımın yaygınlaşmasına neden olmuştur. Sonuç olarak zekâ testleri, birçok bağlamda eğitimsel destek aracı olmaktan çıkarak sosyal dışlanma, etiketleme ve eşitsizlikleri yeniden üreten mekanizmaların parçası hâline gelmiş; insanın bütüncül değerini sayısal ölçütlere indirgeme riskini beraberinde getirmiştir.

Pedagojik İktidar ve Kültürel Soykırım

Eğitim kurumları, modern toplumlarda bilgi aktarımının ötesinde kimlik, değer ve dünya görüşlerinin şekillendirildiği temel sosyal alanlar olarak işlev görür. Bu nedenle sömürgeci projelerin en etkili araçlarından biri eğitim sistemleri olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren Carlisle Kızılderili Endüstri Okulu, pedagojik iktidarın kültürel asimilasyon amacıyla nasıl kullanılabildiğinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Okulun kurucusu Richard Henry Pratt tarafından benimse-

nen “İçindeki yerliden kurtul, insanı yaşat” anlayışı, yerli toplulukların kültürel kimliklerini dönüştürmeyi hedefleyen sistematik bir eğitim yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu kurumlarda yerli çocukların ana dilleri yasaklanmış, geleneksel kıyafetleri değiştirilmiş, isimleri yeniden verilmiş ve kültürel aidiyetleri zayıflatılmaya çalışılmıştır. Böylece eğitim, yalnızca öğretim faaliyeti değil, belirli bir kültürel ve ideolojik düzenin yeniden üretim mekanizması hâline gelmiştir. Türkiye doğrudan klasik sömürgecilik deneyimi yaşamamış olsa da küresel bilgi ve eğitim sistemlerinin etkilerinden bağımsız değildir. Özellikle öğretmen yetiştirme programları ve eğitim bilimleri literatüründe, farklı toplumsal bağlamlarda geliştirilen teorilerin çoğu zaman yeterli eleştirel değerlendirmeye tabi tutulmadan benimsebildiği görülmektedir. Çoklu zekâ kuramı veya öğrenme stilleri gibi zaman içerisinde bilimsel geçerlilikleri ciddi biçimde sorgulanan bazı yaklaşımların uzun yıllar eğitim politikalarını ve öğretmen eğitimini etkilemiş olması bu durumun önemli örneklerindendir. Bu nedenle eğitimin dekolonizasyonu, yalnızca dış kaynaklı bilgiye karşı çıkmak değil, aynı zamanda eğitim politikalarının bilimsel kanıt, yerel ihtiyaçlar ve eleştirel değerlendirme temelinde yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir.

Müfredat ve Dilin Dekolonizasyonu

Eğitim sistemleri yalnızca bilgi aktarım mekanizmaları değil, aynı zamanda insan tasavvurlarını ve öğrenme anlayışlarını yeniden üreten kurumsal yapılarıdır. Bu nedenle eğitimde kullanılan teorik çerçevelerin ve pedagojik modellerin tarihsel kökenleri ile güncel geçerliliklerinin sürekli olarak sorgulanması gerekmektedir. Türkiye’deki eğitim uygulamalarının önemli bir bölümü, 20. yüzyılın ortalarında geliştirilen ve büyük ölçüde Batı merkezli bilgi gelenekleri içerisinde şekillenen kuramsal yaklaşımlardan etkilenmektedir. Bloom’un bilişsel alan taksonomisi ve Piaget’in bilişsel gelişim kuramı gibi modeller eğitim bilimleri açısından önemli katkılar sunmuş olmakla birlikte, dijital teknolojilerin, yapay zekânın ve hızla değişen toplumsal yapıların belirlediği günü-

müz koşullarında yeniden değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Eğitim sistemlerinin farklı toplumsal ve kültürel bağlamları dikkate alan daha çeşitli ve güncel yaklaşımlarla zenginleştirilmesi önem arz etmektedir. Benzer bir durum dil politikalarında da gözlemlenmektedir. İngilizcenin küresel ölçekte ortak iletişim dili hâline gelmesi çoğu zaman doğal bir gelişim süreci olarak sunulsa da bu durum sömürgeciliğin etkisi ile tarihsel, ekonomik ve siyasi güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Türkiye’de yabancı dil öğretiminin büyük ölçüde İngilizce ekseninde şekillenmesi, değişen küresel dengeler ve ülkenin çok yönlü dış politika hedefleri açısından yeniden değerlendirilmelidir. Özellikle Asya, Afrika ve Orta Doğu ile gelişen ekonomik ve diplomatik ilişkiler dikkate alındığında, farklı dil ailelerine mensup dillerin eğitim sisteminde daha görünür hâle gelmesi stratejik önem taşımaktadır. Bunun yanında Türkçenin söz varlığını geliştirmeye yönelik kapsamlı çalışmaların sık ve kaliteli yapılması, öğrencilerin kavramsal düşünme kapasitesini ve dil yoluyla dünyayı anlamlandırma becerilerini geliştirecektir. Bu nedenle eğitimin dekolonizasyonu, yalnızca dış kaynaklı bilgiye eleştirel yaklaşmayı değil, aynı zamanda ana dilin düşünsel kapasitesini güçlendiren ve çok merkezli bir bilgi anlayışını destekleyen politikaların geliştirilmesini de gerektirmektedir.

Yeni Sömürgecilik: Dikkatin Sömürülmesi

2026 dünyasında sömürgecilik artık gemilerle değil, dijital medya aracılığıyla yürütülmektedir. Modern sömürgeciliğin en kıymetli emtiası “insan dikkati”dir. Sosyal medya platformları ve algoritmalar, insanların zihinsel enerjilerini ve odaklarını sömürerek bunu paraya dönüştürmek üzere tasarlanmıştır. Bu süreçte en büyük zararı, rasyonel karar verme yetileri henüz gelişmemiş olan çocuklar görmektedir. Dijital sömürgeciler, çocukların dikkatini kuşatarak onları geleceğin bağımlı kullanıcı kitleleri haline getirmeyi hedeflemektedir.

Epistemik Adalet ve Üçüncü Yol

Dekolonizasyon süreci, yalnızca tarihsel bir hesaplaşma değil, bugünün eğitim poli-

tikalarını ve zihinsel bağımsızlığımızı yeniden inşa etme çağrısıdır. Türkiye, Batı merkezli meritokratik ve sosyal Darwinist perspektiflerin ötesine geçerek, insan insana etkileşimi ve dayanışmayı destekleyen özgün bir eğitim ekosistemi tasarlanmalıdır. Ancak bu sayede yeni bir epistemik bilinç oluşturabiliriz. Gerçek özgürleşme; fikri bağımsızlığın, kültürel özgünlüğün ve çok kutuplu bir bilgi anlayışının tesisiyle mümkündür. 11-12 Mayıs tarihlerinde İstanbul’da dünyadan çok sayıda saygın akademisyen, gazeteci ve uzmanın katılımıyla gerçekleştirilen Dünya Dekolonizasyon Forumu bu konuda önemli bir adım olmuştur. Türkiye Maarif Vakfının da paydaş olarak yer aldığı bu girişim dünyanın tüm coğrafyalarıyla göz hizasında etkileşimlerini sürdürerek önemli bir hareket alanı oluşturacaktır. Forumda sunulan “İstanbul Perspektifi” çağrısı ise bir üçüncü yol çağrısıdır. Bu ortak çaba sayesinde Türkiye, dünyaya epistemik adaleti teklif eden bir “üçüncü yol” sunabilecektir.

Kaynakça

1. Syed Farid Alatas, “The Coloniality of Knowledge and the Autonomous Knowledge Tradition,” *Sociology Compass* 18, no. 8 (2024): e13256, <https://doi.org/10.1111/soc4.13256>
2. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Hegel’in Felsefe Tarihi Üzerine Dersleri*, çev. Doğan Barış Kılınç (İstanbul: Say Yayınları, 2021).
3. Mare Van de Mierop, *Antik Yunan’dan Önce Felsefe: Eski Babil’de Hakikat Arayışı*, çev. Gökçe Kağncı, 2. bs. (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022).
4. Aristotle, *Metaphysics*, trans. Hugh Tredennick, vols. 1-2 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933).
5. Akira O’Connor and Erin Robbins, *Colonised Minds: Narratives that Shape Psychology* (London: Penguin Random House, 2024. a.g.e).
6. World Decolonization Forum, “World Decolonization Forum,” erişim tarihi 17 Haziran 2026, <https://www.decolonizationforum.org/>.
7. World Decolonization Forum, “İstanbul Perspective: A Call for Decolonial Consensus,” World Decolonization Forum, 13 Mayıs 2026, erişim tarihi 17 Haziran 2026, <https://decolonizationforum.org/perspective/forum-insight/istanbul-perspective-a-call-for-decolonial-consensus>.
8. Enstitü Sosyal Genel Koordinatörü, Sosyolog, Eğitim Araştırmacısı

2026 dünyasında sömürgecilik artık gemilerle değil, dijital medya aracılığıyla yürütülmektedir. Modern sömürgeciliğin en kıymetli emtiası “insan dikkati”dir.

Röportaj:
Psk. Zeynep Betül Ardıç

Munir Fasheh: MÜCÂVERE’NİN ÖZÜ KARŞILIKLI BESLENMEDİR

“Asıl tehlike, kolonizasyonun zihnine yerleşmesidir. İçeriden olduğu zaman verdiği zararı hissetmeyiz. Bozuk bir gıda tükettiğimizde midemiz biyolojik olarak bizi korur. Bozuk bir şey yersen, kusarsın. Ama zihne ne girerse girsin hiçbir zaman kusmaz.”

Dünya Dekolonizasyon Forumundaki oturumunuzda modernitenin zihinlerimiz üzerindeki kurumsal tahakkümü ve iyileşme üzerine paylaştığınız düşünceler, 66 ülkede eğitim sahasında varlık gösteren kurumumuz için oldukça ufuk açıcı bir perspektif sundu. Sizinle o günkü temalar üzerinden, bir sohbet gerçekleştirmek isteriz.

Elbette, eğer gerçekten mücâvere yapmak istiyorsak, önce kullandığımız kelimelere dikkat etmeliyiz. Çünkü kelimelerin niyetteki anlamı ile pratikte, özellikle kurumsal bağlamdaki anlamı aynı değildir.

Konuşmanızın başında modern kurumsal hayatta kullandığımız bazı İngilizce kelimelerin, örneğin “ilerleme” kavramının özünde zararlı olabileceğine değindiniz. Bu kelimelerin görünmez etkisini biraz daha açabilir misiniz? Modernitenin dil üzerinden kurduğu bu sınıtıyı nasıl fark edebiliriz?

Kelimelerin niyetteki anlamı ile pratikte, özellikle kurumsal bağlamdaki anlamı aynı değildir. “sevgi”, “iyileşme”, “ilerleme”, “gelişim” gibi kelimeler kulağa iyi gelebilir; ama İngiliz/Avrupa-Amerikan modernite bağlamında ve özellikle kurumlar içinde kullanıldığında tahakküm, hiyerarşi

ve eksiklik hissi üretebilir. Modernite içinde “ilerleme” kelimesinin bizi güvende hissettiren; birinin sana kendini daha aşağıda, daha eksik hissettirmede bir kullanımı var mı?

Çok tuhaf bir biçimde zarar üreten iki kelime daha var: “öğrenme” ve “eğitim”. Bu kelimeler çoğu zaman evrensel ve olumlu anlamlara sahipmiş gibi kullanılıyor. Oysa biraz yakından bakınca bu durum sorunlu hâle geliyor.

Mesela Araplar tarihleri boyunca eğitim (education) kelimesine tam karşılık gelen bir kelime üretmemiştir. Üstelik Arap toplumlarında dil her zaman çok merkezi ve önemli olmuştur. O hâlde şu soruyu sormalıyız: Nasıl olur da eğitim ile tam olarak eş anlamlı bir kelime hiç ortaya çıkmamıştır? Ve nasıl olur da “learning”in gerçekte ne olduğu hiçbir zaman kesin biçimde açıklığa kavuşturulmamıştır? “Learning” kelimesinin birçok çağrışımı vardır; fakat köklü, sabit ve yerleşik bir anlamı yoktur. Dekolonizasyon hakkında konuştuğumuzda aslında iki aşamadan bahsediyoruz. Birincisi dışarıdan gelen bir sömürgeleştirme biçimi. Asıl tehlike, kolonizasyonun zihnine yerleşmesidir. İçeriden oldu-

ğu zaman verdiği zararı hissetmeyiz. Bozuk bir gıda tükettiğimizde midemiz biyolojik olarak bizi korur; kusarız. Zihne ne girerse girsin hiçbir zaman kusmaz. Çünkü fiziksel olarak bir koruma mekanizması yoktur. Her şeyi kabul edebilir.

Bu yüzden geçmişteki bütün medeniyetler zihni bilgelikle birlikte düşünmüştür. Zihin korunmadığında ya da ona bilgelik eşlik etmediğinde, kendi kendini koruyamaz. Böyle olunca, çocuklarımıza zarar veren

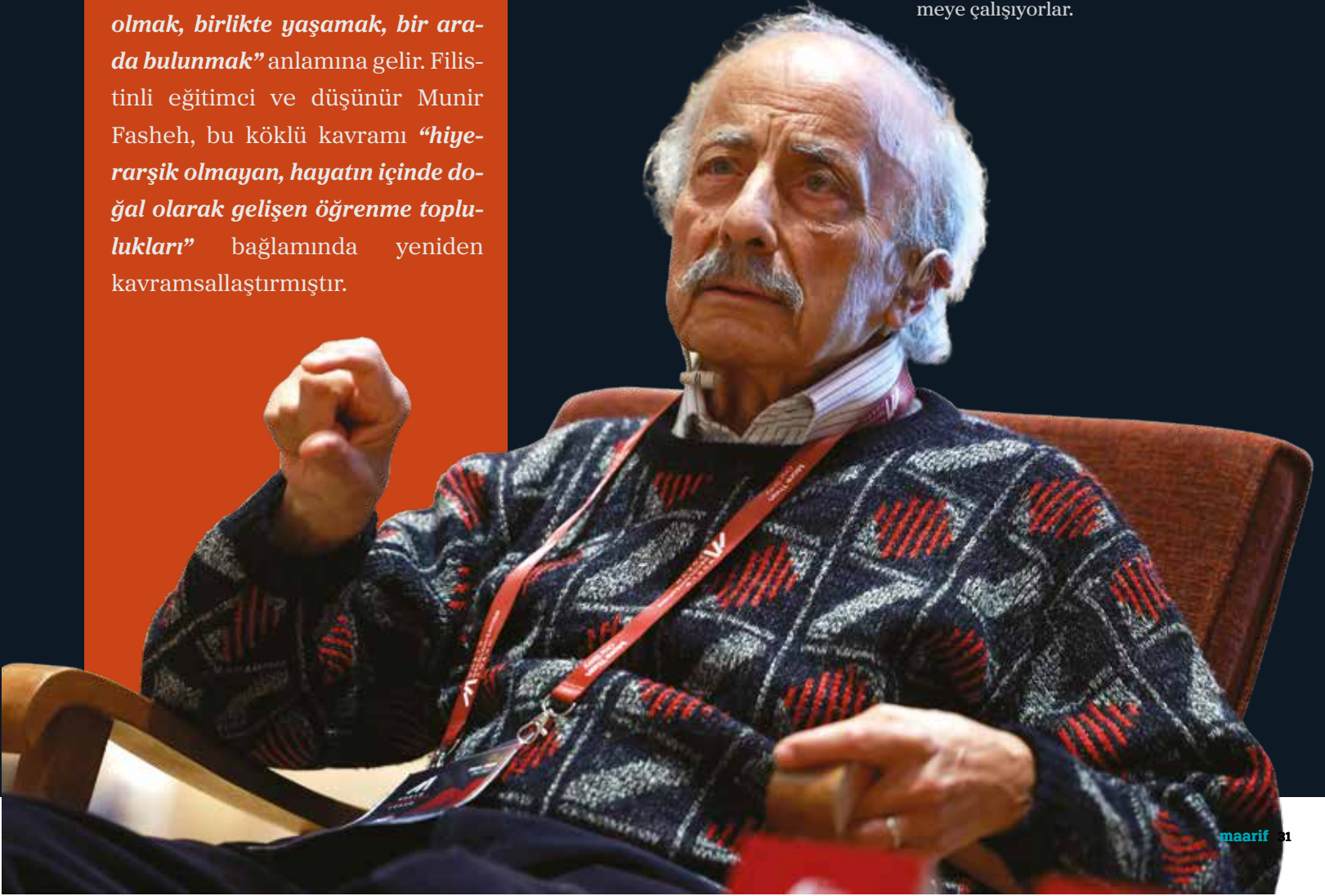
şeyleri bile fark etmeden, rahatsızlık ya da pişmanlık duymadan kabul edebiliriz. Bana göre Avrupa'nın asıl "başarılı" olduğu yer de burasıdır.

Eğer zihin bu kadar korumasızsa, bahsettiğiniz o bilgelik süzgeci modernitenin bu içsel kolonizasyonundan korunmada nasıl bir kalkan görevi görür?

Aslında bu süreç, Filistinli İsa'nın bozulmasıyla başladı. Ben Hristiyan, Filistinli bir Arabım. Büyük ihtimalle Hz. İsa döne-

minden beri Hristiyan olan bir ailede doğdum. Kudüs'te sonradan Hristiyanlaşma gibi bir süreç yok. Orada doğduğum için Hristiyanlık hakkında söylediğim şeyleri, misyonerler aracılığıyla Hristiyan olmuş biri olarak söylemiyorum. Çocukken ailemden öğrendiğim İsa ile evimize gelen misyonerlerin anlattığı İsa arasında hiçbir ortak nokta yoktu. Düşünün: Amerika'nın Milwaukee kentinden kalkıp geliyorlar ve iki bin yıldır Hristiyan olan aileme İsa'yı anlatmaya çalışıyorlar. İşte onların zihinleri kelimeler aracılığıyla öyle bozulmuş ki, söylediklerinin hakikat olduğuna inanmaya başlıyorlar. Amerika'da "nasıl misyoner olunur" üzerine bazı eğitimler alıp geliyorlar; sonra da bizim üzerimizde misyonerlik yaparak bizi kendilerine benzetmeye çalışıyorlar.

Mücâvere: Arapça câvere kökünden gelen mücâvere, "***yakınında olmak, birlikte yaşamak, bir arada bulunmak***" anlamına gelir. Filistinli eğitimci ve düşünür Munir Fasheh, bu köklü kavramı "***hiyerarşik olmayan, hayatın içinde doğal olarak gelişen öğrenme toplulukları***" bağlamında yeniden kavramsallaştırmıştır.

DOSYA

Modern tanımlarda öğrenme çoğu zaman “bilgi edinme süreci” olarak açıklanır. Böyle bakıldığında öğrenme, bir tür işlem ya da aktarım gibi anlaşılır. Oysa öğrenme bundan çok daha temel, bedensel ve doğuştan gelen bir yetidir. Arapçada “te‘alum”, yani öğrenme, “teneffüs” yani nefes alma gibi fiillerle benzer bir yapıdadır. Nefes almak nasıl biyolojik bir yetiyse, öğrenme de insanın biyolojik ve doğuştan gelen bir kapasitesidir. Dışarıdan bir otoritenin insana verdiği bir şey değildir.

Okullarda ve üniversitelerde yaptığımız şey, tam da bu biyolojik ve doğuştan gelen yetiyi öldürmek; onun yerine kendilerini senin üstünde konumlandıran insanlardan edindiğin bilgiyi koymaktır. Böylece onlar senin anlamlarının, kelimelerinin ve diğer her şeyin kaynağı hâline gelir. Bana göre öğrenmenin insanla ilişkisi, kuş ile kandanın ilişkisiyle tam olarak aynıdır. Kanatlarını kaybeden bir kuş, kuş olmaktan çıkar. Öğrenmeyi doğuştan gelen bir yeti olarak kaybettiğimizde, bizi diğer canlılardan ayıran insanî özelliklerin çoğunu da kaybederiz. Avrupa bunu son derece etkili ve başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Karşılıklı öğrenmeyi, kuşlar için kanatlar neyse insan için o olan “biyolojik ve doğuştan gelen bir yetenek” olarak tanımlarken, eğitimin bu yeteneği kurumsallaştırarak yok ettiğini söylediniz. Bu noktada merak ediyorum; kurumsal bir yapı içinde bu kanatları korumanın veya yeniden keşfetmenin bir yolu var mıdır?

Öğrenmek söz konusu olduğunda ya onu bastırıp yok edebilir ya da ona saygı duyabilirsiniz. Eğer öğrenmeye saygı duyuyorsanız bu; çocukların anlam dünyasının ve ifade biçimlerinin kaynağının yine kendileri olması gerektiği anlamına gelir. Ders kitabı ya da akademik kitaplar insandaki bu en önemli yetiyi çalmanın araçlarından biridir. Birileri bazı şeyler üzerine düşünür, onları bir kitaba koyar. Sonra biz de bunları okullarda, üniversitelerde öğretmek zorunda kalırız ve bu bir gerçeklik hâline gelir. Oysa bu bir gerçeklik değildir. Avrupa-Amerikan kabilesi bunu nasıl başarabildi? Bizim için bu kadar önemli olan, insan olmak bakımından bu kadar temel

Okullarda ve üniversitelerde yaptığımız şey, tam da bu biyolojik ve doğuştan gelen yetiyi öldürmek; onun yerine, kendilerini senin üstünde konumlandıran insanlardan edindiğin bilgiyi koymaktır. Böylece onlar senin anlamlarının, kelimelerinin ve diğer her şeyin kaynağı hâline gelir.

bir şeyi insanlara nasıl unutturabildi? Böylece insan oluşumuzu kaybettik ve bilinen, hazır anlamların tüketicilerine dönüştük. Eminim burada lise sonunda genel bir sınavınız vardır. Bunun bana neyi hatırlattığını biliyor musunuz? Engizisyon işkencelerini. Hristiyanlık tarihinde bunu bulmak kolaydır. Kiliseden farklı bir şey söyleyen biri, eğer kilisenin üyesiyse ve farklı bir şey söylüyorsa susturulmalıdır. Susturulmazsa işkence görmelidir. Ulusal sınavlar tam olarak budur. Çocuklar söylemeleri beklenen şeyi aynen söylemezlerse işkence gö-

rürler. Ama bedensel olarak değil; çok daha kötü şekilde işkence görürler. Bizse işkence edenler yerine parmağımızı çocuklarımıza doğrulturuz.

Bu yüzden kurumsal yapı içinde doğal öğrenmeyi korumak, kurumun kontrolünü artırmakla değil; kurumun içinde daha özgür, daha insani ve daha karşılıklı alanlar açmakla mümkündür. Çocuğun, gencin ya da yetişkinin yalnızca sonuç, performans ve başarı ölçütleriyle değerlendirilmediği; kendi hikâyesini, kelimelerini ve deneyimini ortaya koyabildiği ortamlar öğrenmenin canlı kalmasını sağlar.

İşte mücâvere tam burada devreye girer. Mücâvere'nin özü karşılıklı beslenmedir: Herkes başkalarını besler ve başkaları tarafından beslenir. Bu gerçek bir öğrenme ortamıdır çünkü burada öğrenilen şey insana dayatılmaz. Kimse konuşmaya zorlanmaz, kimse içinden gelmeyen bir şeyi söylemek zorunda bırakılmaz. Doğru-yanlış denetimi, başkasının sözünde hata arama ya da zihin polisliği yoktur.

Mücâvere moderniteye karşı bir şifa alanı gibidir, çünkü moderniteden sadece zihinle iyileşemeyiz; zihinlerimiz zaten onun içinde sıkışmış durumda. Mücâvere ise kurumların yaptığının tersini yapar: Denetlemek yerine besler, ölçmek yerine insanın içinden geleni ortaya çıkarır.

Bunun en basit örneği aile. Eğer çocuk eve geldiğinde ilk soru “Bugün sınavdan kaç aldın?” oluyorsa, orada mücâvere ölüyor. Çünkü çocuk artık kendi varlığıyla değil, aldığı notla karşılanıyor. Doğal öğrenmeyi korumanın yolu, öğrenmeyi sonuç ve performanstan çıkarıp karşılıklı beslenmeye, söze ve paylaşıma geri bağlamaktır.

Harvard Üniversitesi’nde Arap Eğitim Forumu’nu kurduğumda mücâvere yapmak ve bir dergi çıkarmak isteyen gruplarla çalışmaya başladım. Bu gruplardan biri de Beyrut’ta 1982’de katliamın yaşandığı Şatilla kampındaki çocuklardı. Gruptan iki ile on kişi arası mücâvere grupları oluşturmalarını ve bir dergi hazırlamalarını istedik. Dergilerin çoğu yalnızca dört sayfaydı. Ama çocuklar bunun üzerinde bir aydan fazla çalıştı. En güzel kısım şuydu: Her seferinde gelip “Bunu yapsam olur mu?” diye soruyorlardı. Biz de onlara “Buna sen karar vereceksin. Buna sizin grubunuz karar verecek. Bu sizin alanınız, içinizden gelen şey neyse o” diyorduk.

Bu örnek şunu gösteriyor: Mücâvere, hiçbir şeyi olmayan insanlarla bile işler. O çocukların daktiloları yoktu, sadece kurşun kalemli ve birkaç boya kalemi vardı. Bazen saatlerce oturup birbirlerine kendi hikâyelerini anlatırlardı.

Mücâvere pratiğinin iyileştirici gücünden bahsederken Şatilla kampındaki çocukların dergi çıkarma sürecini örnek verdiniz. Modern sistemlerin takıntılı olduğu çıktılar yerine, sizin vurguladığınız o içsel girdiler bu çocukların dünyasında nasıl bir değişim yarattı?

Modernite çıktıdan söz eder. Mücâvere ise insanın içine neyin girdiğine bakar. Modern düşüncede tüketim için satılabilecek bir ürün, bir meta olmalıdır. Ama onların bir ya da iki ay boyunca sadece fikri vardı. Birlikte olmaları, konuşmaları, birbirlerine hikâyeler anlatmaları çok iyileştirici ve çok mutluluk vericiydi. Bu, muhtemelen onların dünyaya verecek bir şeyleri olduğunu ilk kez gerçekten hissettikleri andı.

İçtihad, bana göre İslam’ın dünyaya verdiği en büyük hediyedir. Çünkü içtihad, her

Müslümanın başından geçenleri anlamlandırmasını bir görev, bir sorumluluk kılar. Yani her insan bir anlam ve ifade kaynağıdır. Toledo’ya ilk gittiğimde, şehri geri alan kralın (VI. Alfonso) Toledo’daki tüm Yahudileri ve Müslümanları sürmeyi planladığını okumuştum. Fakat şehre girdiğinde son derece mutlu, herkesin bir arada uyum içinde yaşadığı bir toplum ortamı görüp “Ben kimseye neye inanacağımı söylemeyeceğim. Kendimi üç dinin kralı ilan ediyorum.” dedi. Bu olay 1251 yılında yaşandı. Düşünün, farklı olan herkesi hoş karşılayarak bilge olmanın ne anlama geldiğini idrak etmek ve bununla yücelmek adına bu hikâye neden okullarımızda ve üniversitelerimizde anlatılmaz?

Arapça’da kapı çalındığında “Kim o?” demezsiniz. İlk kelime “Buyurun, içeri gelin.” (Faddal) olur. Bana göre “Faddal” kelimesinin anlamı şudur: “Siz artık bu evdesiniz ve bu eve gelebilecek en güzel, en değerli eklenti, en baş tacı misafir olarak ağırlanacaksınız.” Bu bir bilgeliktir ve bu bizim dilimizde, tarihimizde, dinlerimizde, her şeyimizde var..

İşte Şatilla’daki çocukların dünyasındaki asıl değişim tam olarak buydu: Bu çocuklar

Öğrenmenin insanla ilişkisi, kuş ile kanadın ilişkisiyle tam olarak aynıdır. Kanatlarını kaybeden bir kuş, kuş olmaktan çıkar. Öğrenmeyi doğuştan gelen bir yeti olarak kaybettüğümüzde, bizi diğer canlılardan ayıran insanî özelliklerin çoğunu da kaybederiz.

“Çocukken ailemden öğrendiğim İsa ile evimize gelen misyonerlerin anlattığı İsa arasında hiçbir ortaklık yoktu. Düşünün: Amerika’nın Milwaukee kentinden kalkıp geliyorlar ve iki bin yıldır Hristiyan olan aileme İsa’yı anlatmaya çalışıyorlar.”

modernitenin ‘çıktı’ odaklı dünyasında birer ‘tüketici’ olmaktan sıyrılıp, ‘İçti’ bilinciyle kendi hayatlarının anlam kaynağı haline geldiler. Dışsal bir başarı formülüne sığınmak yerine, birbirlerine “Faddal” diyerek zihin kapılarını açtıklarında, modernitenin yarattığı yetersizlik hissi yerini tam bir içsel iyileşmeye bıraktı.

Son olarak sertifikaların ve unvanların sözden daha değerli kabul edildiği günümüz dünyasında, sahici bilgiye dönmek için neleri tekrar öğrenmemiz gerekiyor?

Hayatımdaki en önemli anlardan biri, 35 yaşında, matematik eğitimi almış biri olarak, okuma yazma bilmeyen annemin benim yapamadığım ya da anlayamadığım bir matematik yaptığını fark etmemdi. Çünkü onun matematiği, ne anlama geldiğini bizzat bildiği bir şeydi. Benim matematiğim ise temelde hem bir öğretmen hem de bir öğrenci olarak ikiye bölünmüştü. İkiyüzlülük derken, bu ve şu konularda gerçekten çok iyiymişim gibi davranmayı, matematik ve bilim hakkında büyük kelimeler kullanmayı kastediyordum. Ama bunlar hayatımın bir parçası değildi. Annem ise bana asla anlamını bilmediği tek bir kelime bile kullanmadı. Ve hakkında en çok yazdığım kişi de annem oldu.

Kendi kendime şöyle dedim: Benim Harvard’dan doktoram var ama annemi zerre kadar güçlendirmiş değilim. O beni güçlendirdi. Bugün burada konuşuyorsam, bu güç bana ondan geçmiştir. Önemli olan şey akademik unvanlar ya da önemli olmanın getirdiği diğer yasal statüler değildir.

Gerçekten onun hakkında çok şey yazdım. O bana öğrenme kavramının anlamını yeniden öğretti, kendisi de doğuştan gelen bir yetenekle öğrendi. O, matematiği kullanırken matematik beni Batı için bir eğitmen olarak kullandı. Batı’dan teoriler alıyor, bunları bahsettiğim binlerce öğrenciye satıyordum. Bu tür hikâyelerin insanlar, bireyler, toplumlar ve bir medeniyet olarak bizi gerçekten tamamen sağduyuya ve akıl sağlığına kavuşturma açısından çok ama çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Benim için karşılıklı konuşma ve dinleme eğitiminde tek yol. Avrupa-Amerikan yaklaşımı ise dili tamamen yok ediyor ve yerine gözleri koyuyor. Artık bilgiyle ilişkimiz gözlerimiz aracılığıyla, kesintiye uğrayan okumalarla oluyor. Dilimizi kullandığımızda bu sanki diğer kişinin sözünü kesmek, derinlemesine düşünmesini ve kafa yormasını engellemek gibi algılanıyor.

Mücâvere, sadece teorik olarak üzerine konuşulacak bir kavram değil, bizzat yaşanması gereken bir şifa pratiğidir. Modernitenin kurumsal işkencelerinden ve zihinlerimizi tükayan “zehirli” kavramlarından kurtulmanın yolu, yeniden birbirimizin kalbini ve zihnini besleyeceğimiz alanlar açmaktır. Belki sadece üç-dört kişi bir araya gelip Boğaz boyunca iki saat yürümek, gülmek ve birbirimize hikâyeler anlatmak kadar basit bir adımla başlamalıyız.

Eğer bir insan kendi kelimelerinin ve hikâyesinin kaynağını biliyorsa, asla yok olmayacak demektir. Önemli olan başkaları tarafından değerlendirilmek değil, yaptığımız işi kalpten yapmaktır. Bu yüzden sizi, kurumların dayattığı o soğuk hiyerarşiden çıkıp, farklılıkları birer “hazine” gibi karşılayan o “Faddal” bilgeliğine, yani birbirimizi karşılıklı beslemeye davet ediyorum. Bir yerlerde, bir mücâvere ortamında görüşmek üzere.

Doğal öğrenmeyi korumanın yolu, öğrenmeyi sonuç ve performanstan çıkarıp karşılıklı beslenmeye, söze ve paylaşıma geri bağlamaktır.

Sefer Soydar
Enstitü Sosyal
Araştırma Destekleri ve
Projeler Direktörü

ZİHİNLERİN İŞGALİ Terra Nullius'tan Data Nullius'a Tekno-Sömürgecilik

“Erken dönem
sömürgecilikte toprağın
ve bedenin
değersizleştirilmesiyle
açılan bu sömürü sınırları
[frontiers], bugün dijital
kapitalizm tarafından
insan zihnine doğru
genişletilmiştir.”

Geçmişin sömürgeci yapıları kaba kuvvet, donanmalara ve fiili işgallere dayanırdı. Güç, varlığını hissettirmek için daima görünür olmak zorundaydı. Sömürü ilişkileri artık teknoloji şirketlerinin ofislerinde şekilleniyor. Sömürgecilerin bir zamanlar peşinden koştuğu uzak coğrafyaların altını, gümüşü ve emeği, yerini çok daha kârlı yepyeni bir hammaddeye bıraktı. Yeni madenler artık doğrudan doğruya zihinlerimizde bulunuyor. İnsanlığın dikkati, mahremiyeti ve sosyal yaşantısı, teknoloji şirketlerinin devasa sunucularında durmaksızın işleniyor. Günümüzün ‘teknolo-kolonyal’ hegemonyası ise tamamen rıza üretimi ve görünmezlik üzerinden yükseliyor. Parlak ekranlarımızın ve hayatımızı kolaylaştırdığını sandığımız yapay zeka araçlarının ardında, insana ait her hareketin acımasızca veri olarak çıkarıldığı bir ağ yatıyor. Devletler ve kişiler küresel ölçekte devasa bir servet transferinin en temel hammaddesine dönüşürken, silikleşen fiziki sınırlar yerini algoritmik duvarlara bırakıyor. Bu asimetrik ilişki, toplumları ekonomik boyunduruk altına almanın çok ötesine geçip derin bir bilişsel bağımlılık yaratıyor.

Klasik sömürgeciliğin bilgi üretimi, sermaye birikim modelleri ve mülkiyet rejimleri üzerindeki tarihsel tahribatı merkeze alındığında, bugünkü güç dinamiklerine dair yapısal bir teşhis koymak kaçınılmazdır. Teknoloji tekellerinin öncülüğünde inşa edilen günümüz hegemonyası teknolojik ilerleme ve dijitalleşme anlatılarının ardına gizlenerek, emperyal aklın ve sömürgeci pratiklerin mutasyona uğradığı yepyeni bir sömürgecilik evresi olarak işlemektedir. Bu süreç, insanlığın müşterek varlığına el koymaya yönelik sistematik bir tasallut halini almıştır. Ulises A. Mejias ve Nick Couldry’nin kavramsallaştırdığı haliyle, “veri sömürgeciliği”, insan yaşamının ve gündelik deneyim alanlarının sistematik bir biçimde veri formunda dışsallaştırılma-

21. yüzyılın dijital kapitalizmi de, üretimin o vahşi doğasını gizleyen aynı epistemik körlük ve meta fetişizmi üzerine inşa edilmiştir.

sına ve bu yolla küresel ölçekte eşitsizliği derinleştiren devasa bir servet transferine dayanmaktadır. Karşımızdaki dijital olgu ne denli eşi görülmemiş bir sıçrama gibi sunulursa sunulsun, işleyiş mantığı bakımından tarihsel sömürgeciliğin yapısal bir devamı niteliğinde değerlendirilebilir. Tam da bu yapısal süreklilik nedeniyle, yazının asıl meselesi, algoritmaların o büyüleyici ve pürüzsüz arayüzlerine hapsolmuş bir donanım okuması yapmaktan öte doğrudan doğruya bu yeni tahakküm ağını besleyen ve insanı verileştirerek mülksüzleştiren üretim ilişkilerindeki yapısal dönüşümü analiz etmektir.

Terra Nullius’tan Veri Alanlarına:

Mülksüzleştirmenin Ontolojik Boyutu

Klasik sömürgeciliğin mülkiyet inşasında ki temel enstrümanı, “terra nullius” kavramıydı. Sömürgeci güçler, işgal ettikleri coğrafyalardaki yerel toplumların varlığını ve mülkiyet sistemlerini yok sayarak bu alanları “boş toprak” ilan etmiş böylece kaynakların ve insan emeğinin küresel bir sermaye birikimine dönüştürülmesini hukuki bir zemine oturtmuşlardır. Bugün teknoloji şirketleri benzer bir “data nullius” (sahipsiz veri) mantığı gütmektedir. Kişilerin çevrimiçi faaliyetleri, sosyal ilişkileri, hastalıkları ve duyguları toplanmayı, işlen-

meyi ve “medenileştirilmeyi” -yani anlamlı bir meta olarak kâra dönüştürülmeyi- bekleyen sahipsiz, birer hammadde rezervi olarak görülmektedir. Toussaint Nothias’ın ortaya koyduğu üzere, Kongo’daki kobalt madenlerinde çalıştırılan çocuklardan, Güney Afrika’da yapay zekâ sistemleri için “içerik moderatörlüğü” adı altında hiç pahasına çalıştırılan işçilere kadar uzanan değer zinciri, 19. yüzyıl mülksüzleştirme pratiklerinin doğrudan bir siber replikasıdır. Kapitalizm nasıl ki kendi yapısal krizlerini aşmak için geçmişte fiziki müşterekleri ve toprağı gasp ederek devasa bir servet birikimi sağladıysa bugün mülksüzleştirilen insanın varoluşsal tecrübesinin ve zihninin ta kendisidir.

Plantasyonlardan Algoritmalar Üretim Bandının Görünmezliği

Sömürgeci sermaye birikiminin yerleşik yöntemlerinden biri, üretimin dayandığı tahripkâr ve asimetrik mekanizmaları, nihai tüketicinin görüş alanının dışında tutmaktır. Erken dönem endüstriyel kapitalizmin en temel başarısı küresel değer zincirlerindeki asimetrik sömürüyü nihai üründe görünmez kılmasıydı. Avrupalı bir burjuva, masasına ulaşan şekeri veya çayı tüketirken aslında bu metaların bünyesinde somutlaşan Karayipler’deki köle emeğini, Hindistan’daki tarımsal mülksüzleştirme pratiklerini ve Manchester fabrikalarında tahrip edilen işçi bedenlerini bütünüyle görüş alanının dışında bırakıyordu. Yani metropoldeki tüketim ile çeperdeki ekstraktif (sömürücü) üretim arasında radikal bir mekânsal kopuş inşa etmişti. Nihayetinde ürün bir tüketim nesnesi olarak gözler önündeyken, üretim süreçleri görünmez hale getirilmişti. 21. yüzyılın dijital kapitalizmi de, üretimin o vahşi doğasını gizleyen aynı epistemik körlük ve meta fetişizmi üzerine inşa edilmiştir. Gündelik hayatımızı sözde optimize eden pürüzsüz akıllı telefon arayüzlerini, sanıyeler içinde karmaşık metinler üreten bü-

yük dil modellerini (LLM), mahremiyetimize kadar sızan sesli asistanları, nabzımızı ölçen giyilebilir cihazları ve bizi aralıksız ekranda tutan kusursuz algoritmik akışları derin bir teknolojik büyülenme içinde, adeta sihirli birer hazır ürünmüş gibi tüketiyoruz. Peki, bu zahmetsiz dijital metaların arkasında işleyen üretim ilişkilerine neden bütünüyle yabancılaşmış durumdayız?

Hayranlıkla tükettiğimiz sofistike yapay zekâ asistanları ve algoritmalar, soyut bir dijital boşluktan beslenmez. Bu sistemlerin maddi altyapısı donanım tedariki için Küresel Güney'in lityum ve kobalt madenlerinde ekolojik tahribat pahasına sömürülen ucuz emeğe ve hiper-ölçekli veri merkezlerinin devasa enerji ve su tüketimine dayanmaktadır. Üretim sürecinin asıl görünmez kılınan boyutu ise bilginin ve verinin işlenmesidir. Yapay zeka araçlarının kendiliğinden öğrenen, bağımsız birer kod gibi işlemesi aslında Kenya, Hindistan ve Filipinler gibi ülkelerde konumlandırılmış devasa bir güvencesiz emek ağının varlığına mutlak surette bağlıdır. Sistemin dışarıya yansıttığı “zekâ” ekran karşısında saatliği birkaç dolara algoritmaları eğiten, devasa veri setlerini etiketleyen ve insan psikolojisini sarsan zararlı içerikleri ayıklayan on binlerce “hayalet işçinin” yoğun mesaisi üzerinden üretilmektedir.

Dahası, bu küresel üretim bandının en temel hammadde olan veri, doğrudan doğruya “kullanıcının” bizzat kendisinden alınmaktadır. Cihazlarla girdiğimiz her etkileşim, ekrandaki kaydırma hızımız, coğrafi konumumuz, sosyal temaslarımız ve hatta sisteme yansıyan duygusal reaksiyonlarımız teknoloji şirketleri tarafından birer “davranışsal artı-değer” (behavioral surplus) olarak el konulur. Bu ham veri yığınları, devasa sunucularda işlenerek reklamverenlere ve siyasi aktörlere satılacak öngörü modellerine, yani somut birer ticari metaya dönüştürülür. Bahsi geçen ekstraktif mekanizma, eğitim alanında da kusursuz bir döngüyle karşımıza çıkar. Çocukların

bilişsel süreçleri, dikkat süreleri ve hata yapma örüntüleri hasat edilerek okullara pedagojik içgörü ve yapay zekâ destekli öğrenme analitiği başlığı altında yeniden pazarlanmaktadır. Sınıflardaki her dijital etkileşim, geleceğin uysal tüketici şablonlarını şimdiden sabitleyen algoritmik birer enstrüman niteliği taşır. Kısacası, cebimizde taşıdığımız veya okullarda karşılaştığımız o pürüzsüz yazılımlar insan deneyiminin, çocuk zihninin, doğanın ve sömürülen küresel emeğin eşi görülmemiş bir ölçekte öğütüldüğü asimetrik bir üretim bandının sadece cilalanmış vitrinidir.

Bu yapısal yabancılaşma döngüsü ve sömürü ilişkisi, çevre tarihçisi Jason W. Moore'un kapitalist birikim modeli için kavramsallaştırdığı stratejilerin dijital bir yansımasıdır. Moore, kapitalizmin genişleyebilmek ve krizlerini aşabilmek için doğayı ve emeği sistematik olarak değersizleştirerek bedavaya getirdiği daha doğrusu maliyeti dışsallaştırarak başka coğrafyaları sömürdüğü “ucuz doğa” (cheap nature) ve “ucuz emek” rejimlerine muhtaç olduğunu belirtir. Erken dönem sömürgecilikte toprağın ve bedenin değersizleştirilmesiyle açılan bu sömürü sınırları (frontiers), bugün dijital kapitalizm tarafından insan zihnine doğru genişletilmiştir. Dokunmatik ekranların ardındaki o asimetrik üretim bandında yalnızca Küresel Güney'in fiziksel kaynakları ve hayalet işçileri sömürülmez aynı zamanda kullanıcı olarak nitelenen bizlerin de gündelik yaşamı, duyguları ve sosyal ilişkileri, algoritmik tahakküm mimarisinin hiçbir bedel ödemedi sınırsızca el koyduğu yeni bir “ucuz veri” (cheap data) rezervine dönüştürülür.

İyilik İçin Teknoloji

Sistemin insan deneyimini ucuz veri (cheap data) konumuna indirgeyen bu mantığı, verinin elde ediliş sürecindeki insani maliyetleri bütünüyle görünmez kılmaktadır. Sermayenin gözünde maliyetsiz, zahmetsiz ve “ucuz” bir hammadde gibi algılanan bu dijital artık değer (surplus), özellikle kırılgan toplumlar söz konusu olduğunda hiç de ucuz değildir.

Hayranlıkla tükettiğimiz sofistike yapay zekâ asistanları ve algoritmalar, soyut bir dijital boşluktan beslenmez. Bu sistemlerin altyapısı Küresel Güney'in lityum ve kobalt madenlerinde ekolojik tahribat pahasına sömürülen ucuz emeğe ve hiper-ölçekli veri merkezlerinin devasa enerji ve su tüketimine dayanmaktadır.

Aksine bedeli insan onuru, mahremiyet ve bedensel özerkliğin gasp edilmesiyle ödenen son derece ağır ve trajik bir faturaya sahiptir.

Bu mülksüzleştirme pratiğinin en sinsî görünüşlerinden birisi de insani kriz dönemlerinde ortaya çıkar. Mirca Madianou'nun Technocolonialism: When Technology for Good is Harmful çalışmasında çarpıcı biçimde ortaya koyduğu üzere, teknoloji şirketlerinin insani yardım faaliyetlerine “İyilik için Teknoloji” (Tech for Good) kılıfı altında sızmaları, mevcut asimetrisi derinleştirmektedir. Rohingya veya Ukrayna mülteci krizlerinde, mültecilerin yardım (gıda, yakacak vb.) alabilmesi için iris taraması, yüz tanıma veya dijital cüzdan kullanımları gibi biyometrik veri toplama sistemleri dayatılmaktadır.

Bu dayatma, tekno-kolonyal düzende rıza mekanizmasının nasıl yapısal bir illüzyon olduğunu kanıtlar. Eğitim sektöründe faaliyet gösteren dev teknoloji şirketlerinin kurduğu sistemlerde, var olan güç dengesizliği nedeniyle öğrencilerin veya ebeveynlerin veri işlemeyi reddetmelerinin pratik olarak imkânsız olması gibi, kriz bölgelerindeki bir mültecinin de dayatılan veri politikasını onaylamama şansı yoktur. Zira mülteci kampları teknoloji şirketlerinin test edilmemiş yapay zekâ sistemleri için ücretsiz laboratuvarlara dönüşürken, mülteciler için onay vermeyi reddetmek, temel yaşam haklarından (açlıktan ölmemekten) mahrum kalmak demektir.

Bu altyapısal şiddet (infrastructural violence), Batılı normlarla kodlanmış bir chatbot'un, savaştan kaçan bir insana post-travmatik stres tavsiyeleri vermesine kadar uzanan büyük bir epistemik kibir ve sömürü örneğidir. Dolayısıyla teknoloji şirketlerinin bilançolarına “ucuz veri” olarak kaydedilen bu dijital yığınlar aslında temel insan haklarının şantaj aracı olarak kullanıldığı, insani krizlerin ticari bir fırsata çevrildiği ve bedeli doğrudan hayatla ödenen oldukça pahalı bir el koymanın ürünüdür.

Dijital Alanın Dekolonizasyonu

Günümüz teknoloji devlerinin küresel genişleme stratejileri, tarihsel sömürgeciliğin operasyonel kodlarını birebir kopyalamaktadır. 19. yüzyıl emperyalizmi, kendi yapısal şiddetini ve mülksüzleştirme pratiklerini “medenileştirme misyonu” ve “ilerleme” ideolojisiyle nasıl meşrulaştırırsa bugünün dijital tekelleri de hegemonik inşalarını “dünyayı birbirine bağlama” gibi söylemlerle perdelemektedir.

Bu tekno-kolonyal aklın en yıkıcı tezahürü, eğitim alanındaki bilgi üretim ilişkilerinin radikal bir biçimde asimetrikleşmesidir. Eğitim teknolojileri (EdTech) platformları, çocukların en saf bilişsel süreçlerini, dikkat örüntülerini ve öğrenme deneyimlerini, “sahipsiz veri” (data nullius) mantığıyla bedelsiz bir hammadde olarak kendi sunucularına çekmektedir. Öğrencilerin formal eğitim içindeki dijital etkileşimlerinden elde edilen bu davranışsal artı-değer, teknoloji şirketleri tarafından işlenerek ticari bir meta olarak geri satılmaktadır.

Sermaye birikimini eğitim verisi üzerinden sağlayan bu ekstraktif (çıkarımcı) döngü, yerel eğitim kurumlarının kendi öğrencileri üzerinde bilgi üretme ve pedagojik değerlendirme yapma kapasitesini kısıtlayarak, tekellerin algoritmalarına yönelik mutlak bir epistemik bağımlılık yaratır. Pürüzsüz arayüzlerin ardında işleyen ve sınırları kasıtlı olarak belirsizleştirilen bu yapı, çocukları erken yaşta kurumsal rıza üretiminin nesneleri haline getirerek onları algoritmik tahakküm mimarisinin dijital serflerine dönüştürmektedir. Nihayetinde sınıflar özgün kavrama ve bilgi aktarma pratiklerini tasfiye eden ve Batı merkezli, mekanik bir bilişsel normu evrenselleştiren tekno-kolonyal laboratuvarlar olarak işlemektedir. Dolayısıyla, bu algoritmik kuşatmaya karşı verilecek hakiki bir varoluş mücadelesi yalnızca pürüzsüz ekranların sunduğu sahte ilerleme mitini reddetmekle kalmayıp, bizatihi zihnimizi mülksüzleştirilen bu yeni üretim ilişkilerini bir dönüşüme zorlayarak epistemik bağımsızlığımızı yeniden inşa etmekten geçmektedir.

Selim Cerrah
Türkiye Maarif Vakfı
Mütevelli Heyeti Üyesi

Eğitimin Asıl YOLU Meselesi: DARALDIĞI YERDEN AÇMAK

Eğitimde değer boyutu ihmal edildiğinde menfaat, haz ve tüketim kültürü öne çıkar. Oysa toplumların ihtiyacı; gittikleri yerlere iyiliği taşıyan, ahlâklı ve şahsiyet sahibi insanlardır.

Tarih boyunca bilgi iki temel amaç için kullanılmıştır: mevcut düzeni korumak veya daha iyiye, daha doğruya ulaşmak. Bizim hedefimiz ikincisi olmalıdır. Ancak bununla da yetinmeyip insanı Allah'a, hakikate ve kendisini anlamaya taşıyan yolları keşfetmeliyiz. Hayata doğru yerden bakan, neyi ne zaman yapacağını bilen erdemli nesiller yetiştirmek zor görünse de imkânsız değildir. Bunun için kendi medeniyet değerlerimizden beslenen bir insan tasavvuruna ihtiyaç vardır. "Örnek insan nasıl olmalıdır?", "Vasat ümmet ne demektir?" gibi temel sorulara sağlam cevaplar vermeden geleceğe güvenle yürüyemeyiz.

Eğitimin amacı yalnızca bilgi aktarmak değil; kişilik geliştirmek, sorumluluk kazandırmak ve faydalı insan yetiştirmektir. Medeniyet idrakimizi çağın şartlarıyla buluşturan bir eğitim anlayışı, geleceğimizi şekillendirecek en önemli güçtür.

Eğitimde Değer ve Şahsiyet Meselesi

Eğitimde değer boyutu ihmal edildiğinde menfaat, haz ve tüketim kültürü öne çıkar. Oysa toplumların ihtiyacı; gittikleri yerle-

re iyiliği taşıyan, ahlâklı ve şahsiyet sahibi insanlardır. Bugün yaşadığımız sorun sadece eğitim sorunu değil, aynı zamanda eğitime bakış sorunudur. Kendi değerlerinden kopuk, insan tasavvuru belirsiz bir eğitim sistemi arzu edilen sonucu veremez. Eğitim, insanlara ne düşüneceklerini değil, nasıl düşüneceklerini öğretmelidir. Aksi hâlde sorgulamayan, üretmeyen ve yönlendirilen nesiller ortaya çıkar. Araştırmalar çocukların ahlâkî davranışlarında en büyük etkiyi ailelerinden aldığını göstermektedir. Bu nedenle aile, okul ve sosyal çevre birlikte hareket etmelidir. Sağlam nesiller yetişmediğinde toplum ile yönetim arasındaki bağlar zayıflar, sosyal düzen zarar görür.

Baskı ve ezbere dayalı eğitim anlayışı ne bilgi üretir ne de değer kazandırır. Düşünen, araştıran ve çözüm üreten nesiller ancak akıllı ve duyguyu birlikte geliştiren bir eğitim ortamında yetişebilir. Eğitim aynı zamanda süreklilik ve tutarlılık ister. Süreklilik yoksa eğitim propaganda hâline gelir; tutarlılık yoksa şartlandırma aracına dönüşür.

Modern eğitim hayatla barışık olmadığı için birlik ve bütünlük fikrine yabancı, hayatla kavgalı nesiller üretir. Modern devletler insanlara ideoloji empoze ederek standart bilgi yüklüyor, insanları itaat eden kölelere dönüştürüyor. Zygmunt Bauman “eğitim sisteminin kişileri araçsallaştırmada çok önemli roller üstlendiğini” dile getirmişti.

Uzun yıllar uygulanan bazı eğitim politikalarının en önemli zaaflarından biri, genç nesillere sömürgeci tutum karşısında özgüven kaybı yaşatmasıdır. Eğitim kimi zaman kültürel ve zihinsel sömürünün aracı olarak kullanılmıştır.

Yeni sömürgecilik anlayışı toprakları değil, zihinleri hedef almaktadır. Bu nedenle tarih şuuruna, kültürel kimliğe ve dinî değerlere sahip çıkmak büyük önem taşır. Eğitim yoluyla kurulan bağımlılık yine eğitim yoluyla aşılabılır. Bunun için stratejik akılla hareket etmeli, sahil bilgiye dayalı güçlü bir eğitim sistemi kurmalıyız. Gençlerimize içinde bulundukları şartları sorgulama cesareti ve sorumluluk bilinci kazandırmak zorundayız. Emperyalistler milletin yükünü taşıyacak bilge nesillerin yetişmemesi için devşirdikleri kölelerle iş başındalar. Peyami Safa eğitimde oluşan sömürü düzenine dikkat çekerek: “Bir milleti yok etmek isterseniz askeri istilaya gerek yoktur. Ona tarihini unutturmak, dilini bozmak, dininden soğutmak ve dolayısı ile manevi değerlerini, ahlakını ‘bozmak’ ve soysuzlaştırmak kâfidir.” der.

Müslümanların emperyalist zihniyete neden karşı çıktığı araştırılmış ve iki sebep tespit edilmiştir: tarih şuuru ve din. Bunlar insanları dirençli hâle getiriyor. Sömürgeci yaklaşım buna karşı Oryantalizm çalışmalarını başlatarak bizi zihnen mağlup etmeyi denemiş. Siyasî iktidarınızın olması bu

işleri engellemek için yeterli değildir. Bu çarkı ne yaparsak tersine çevirebiliriz? Bununla yüzleşmeli, eğitim yoluyla bunu aşmak için iki şeye odaklanmalıyız: Merak ve mesuliyet.

Geleceğin Üç Temel Sütunu

Sağlam bir gelecek üç temel sütun üzerine inşa edilmelidir: Bilgi, irfan ve mekân. Bu üç unsurun değer üretebilmesi için de adil bir sosyal düzen, siyasi istikrar ve ekonomik bağımsızlık gerekir. İnsanların kendilerini güvende hissettiği, adaletin tesis edildiği ülkeler nitelikli insanları kendine çeker. Böyle toplumlar sadece kendi vatandaşlarına değil, insanlığa da umut olur. Eğitimin amacı büyük okul binaları yapmak değil; kendisini tanıyan, ailesiyle ve değerleriyle barışık, dünyayla rekabet edebilen nesiller yetiştirmektir. Eleştirel düşünce, iletişim, iş birliği ve üretkenlik gibi beceriler bu hedefe hizmet ettiği ölçüde anlamlıdır.

Eğitimde Millî ve Manevî Duruş

Eğitimin hedefi bilgi ile ahlâkî birlikte kazandırmak olmalıdır. Millî ve manevî değerleri merkeze alan bir eğitim anlayışı, insanın hem zihinsel hem de ahlâkî gelişimini destekler. Eğitim aslında çocuğun anesiyle kurduğu ilk ilişkiyle başlayan uzun bir yolculuktur. Modern anlayış ise çoğu zaman öğretimi merkeze alarak eğitimi bilgi aktarımına indirgemektedir. Oysa insan boş bir levha değildir; geçmiş, kültürü, ailesi ve değerleriyle anlam kazanır. İslâm medeniyetinde ilim, akletme ve iman birbirinden ayrılmaz kavramlar olarak görülmüştür. Âyetlerde “ilim, akletme ve iman” birbirine bağlı kavramlar olarak zikredilmiştir. Biri eksik kaldığında diğerleri de anlamını kaybeder. Bu nedenle eğitim yalnızca meslek kazandıran bir süreç değil, insanı olgunlaştıran bir terbiye faaliyeti olmalıdır.

Muallim Eğitimin Kalbidir

Öğrenciyi yetiştiren en önemli unsur muallimdir. Güçlü bir eğitim sistemi için önce güçlü öğretmenler yetiştirmek gerekir. Üniversiteler, yalnızca diploma veren kurumlar değil; ahlâklı, bilgili ve ideal sahibi muallimler yetiştiren merkezler hâline gelmelidir. Yetkin bir muallim sıradan görünen öğrencilerdeki cevheri ortaya çıkarabilir. Buna karşılık yetersiz bir öğretmen, en yetenekli öğrencilerin bile gelişimini engelleyebilir.

Muallim müfredatı, mekânı ve öğrenciyi

**Teknolojinin gelişmesi
birçok kolaylık sağlasa
da düşünme melekesini
köreltecek bir pasifliğe
izin verilmemelidir.
Çünkü akıl, insanı
hakikate ulaştıran en
önemli nimetlerden
birdir.**

bir bütün olarak değerlendirmelidir. Amaç öğrencinin zihnini bilgiyle doldurmak değil, muhakeme gücünü geliştirmektir. Her öğrencinin farklı yeteneklere sahip olduğu unutulmamalı, eğitim bireysel farklılıkları dikkate alınmalıdır.

Adaletli ve İnsan Merkezli Eğitim

Okullar yetenekleri körelten ve öğrencileri yalnızca sınav başarısına odaklayan kurumlar olmamalıdır. Aynı şartlarda yetiştirmeyen insanları aynı ölçülerle

değerlendirmek eşitlik sağlayabilir; ancak her zaman adalet sağlamaz. Bu nedenle eğitim sisteminin aksayan yönleri cesaretle tartışılmalı ve daha adil modeller geliştirilmelidir. Öğrencilerin okula ilgisizliğinin temel sebeplerinden biri öğrenme süreçlerinin anlamdan ve heyecandan uzaklaşmasıdır. Eğitim etkili, verimli, ölçülebilir olduğu kadar insanın tabiatına uygun ve ilgi çekici de olmalıdır. Hayatın gerçekleri olan hastalık, yaşlılık, ölüm, sorumluluk ve fedakârlık gibi kavramlar gençlere doğru şekilde öğretilmelidir.

Hız. İbrahim'in duasında geçen “kitabı öğretmek” ve “tezkiye etmek” ifadeleri bize eğitimin iki temel yönünü göstermektedir: Talim ve terbiye. Bilgi ile gönül eğitimi birlikte yürümelidir. Sağlam iman, temiz kalp, sahil bilgi ve salih amel ancak bu bütünlük içinde ortaya çıkar. Eğitimin görevi insanı zorla değiştirmek değil; örnek olmak, nasihat etmek ve vicdanını harekete geçirmektir. Eğitim, insanın önce kendisine hâkim olması, sonra kendisini geliştirmesi ve aşması meselesidir. Modern dünyanın yalnızca kariyer ve ekonomik başarı merkezli eğitim anlayışı, çoğu zaman insan yetiştirmek yerine insanı üretim mekanizmasının bir parçasına dönüştürmektedir. Oysa eğitimin amacı sadece meslek sahibi bireyler yetiştirmek değildir. İnsanlara doğruyu yanlıştan ayırmayı, davranışlarını yönetmeyi, kalplerini ve karakterlerini inşa etmeyi öğretmektir.

Geleneğimizdeki ahilik anlayışı, meslek ile ahlâkî birlikte geliştiren önemli bir modeldir. Bugün de bu dengeye ihtiyacımız vardır. Eğitimi düzeltmek istiyorsak önce binaları değil kalpleri inşa etmeliyiz. Talim ile terbiye birlikte yürümelidir; bilgi şahsiyete, şahsiyet ise medeniyet inşasına dönüşmelidir. Yolumuzu açacak olan da budur.

Röportaj:
Dr. Firdevs Kapusizoğlu

Hasan Mert Kaya: Sömürgeci güçler yalnızca doğal kaynakları değil, kültürel mirası da kendi merkezlerine taşıdı.

Atatürk Kültür Merkezi'nde ziyarete açılan "İnsanlığın Yüku: Dekolonizasyonun Bugünü" sergisi, sömürgeciliğin yalnızca toprakları ve kaynakları değil, toplumların hafızasını da nasıl dönüştürdüğünü sorguluyor. Hasan Mert Kaya'nın küratörlüğünü üstlendiği sergi, bu yıl ilk kez düzenlenen World Decolonization Forum 2026 kapsamında sanatseverlerle buluştu. NUN Eğitim ve Kültür Vakfı ile Enstitü Sosyal himayesinde hazırlanan sergi, akademik tartışmaları sanatın diliyle geniş kitlelere ulaştırmayı hedefliyor.

Biz de serginin küratörü Hasan Mert Kaya ile dekolonizasyonun tarihsel arka planını, hafızanın silinme biçimlerini ve günümüzde ortaya çıkan yeni sömürgecilik biçimlerini konuştuk.

World Decolonization Forum 2026 kapsamında hazırlanan bu sergi nasıl bir ihtiyaçtan doğdu?

Dekolonizasyonu konuşabilmek için önce kolonizasyonu anlamamız gerekiyor. Bu nedenle sergiyi iki temel eksen üzerine kurduk. Birincisi, son beş yüz yılın sömürgecilik tarihini görünür kılmak. Atlantik köle ticareti, Berlin Konferansı, Sykes-Picot Anlaşması ve keşifler çağı olarak anlatılan sürecin arkasındaki “el koyma” pratikleri bu hikâyenin önemli dönüm noktalarını oluşturuyor.

İkinci eksen ise hafızanın silinmesi meselesi. Sömürgeci güçler yalnızca doğal kaynakları değil, kültürel mirası da kendi merkezlerine taşıdı. Böylece “koruyan”, “anlamlandıran” ve “değer veren” tarafın kendileri olduğu iddiasıyla yeni bir üstünlük anlatısı kurdular.

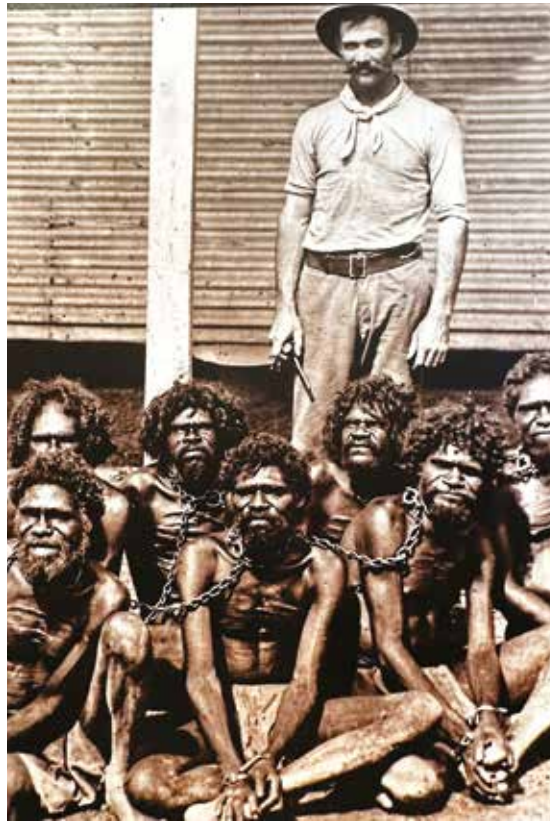
Sergide sıkça karşılaştığımız “hafızanın silinmesi” kavramını biraz açabilir misiniz?

Bir eserin değeri yalnızca fiziksel varlığında değil, ait olduğu bağlamdadır. Selçuklu ve Osmanlı çinilerini düşünelim. Bu

eserler sadece dekoratif unsurlar değildir; belirli bir dünya görüşünü, semboller ve anlam katmanlarını taşırlar. Ancak onları ait oldukları mekândan söküp bir müze vitrininin içine yerleştirdiğinizde, bu anlam dünyasının önemli bir kısmı da ortadan kalkar.

Sergide Beyşehir Eşrefioğlu Camii’nin mihrabından Rosetta Taşı’na kadar farklı örnekler üzerinden şu soruyu soruyoruz: Bir kültürel miras, ait olduğu coğrafyadan ve hafızadan koparıldığında geriye ne kalır?

Aynı zamanda sömürgeciliği meşrulaştıran bir tarih anlatısından bahsediyorsunuz değil mi?

Evet, serginin adı da buna işaret ediyor. “İnsanlığın Yüğü”, uzun yıllar sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullanılan “Beyaz Adamın Yüğü” söylemine bir göndermedir. Sömürgeci anlayış, antik uygarlıkların mirasını en iyi kendisinin koruyabileceğini iddia etti. Böylece kültürel varlıkların taşınmasını ve sahiplenilmesini bir tür medeniyet görevi olarak sundu. Bugün dünyanın birçok önemli müzesinde gördüğümüz eserlerin hikâyesinde bu yaklaşımın izlerini görmek mümkün.

Üstelik kolonizasyonun etkilerini anlatırken bile çoğu zaman onun ürettiği kaynaklara başvurmamak zorunda kalıyoruz. Kongo'daki sömürge uygulamalarını gösteren birçok fotoğrafın yine sömürgeci bakış açısıyla bölgeye giden insanlar tarafından çekilmiş olması bunun çarpıcı örneklerinden biri.

Dekolonizasyonun pek çok boyutu var. Bu kavram yalnızca siyasi bağımsızlığa işaret etmiyor. Biraz bu boyutlardan bahsedecek olursak neler söylemek istersiniz?

Dekolonizasyonun en önemli boyutu zihinsel ve kültürel dönüşümdür. Bir ülke siyasi bağımsızlığını kazanabilir; ancak sömürgeciliğin bıraktığı etkiler eğitim sistemlerinde, sağlık altyapılarında, kültürel temsillerde ve toplumsal hafızada yaşamaya devam edebilir.

Bu nedenle dekolonizasyon yalnızca geçmiş eleştirmek değil, bugünü anlamaya çalışmaktır. Bugün birçok toplum hâlâ kendi tarihini başkalarının yazdığı anlatılar üzerinden okumak zorunda kalıyor.

Günümüzde çok kültürlülük ve kapsayıcılık söylemleri oldukça yaygın. Bu söylemlerin samimi olduğunu düşünüyor musunuz?

Bu konuda temkinliyim. Çünkü anlatıyı ve literatürü büyük ölçüde hâlâ güç merkezleri belirliyor. Popüler kültürde, sinemada, yayıncılıkta ve hatta akademide belirli toplumların uzun yıllar boyunca belirli kalıplarla temsil edildiğini görüyoruz.

Dekolonizasyonun önemli bir boyutu da bu nedenle bilgi üretimini ve tarih yazımını

yeniden değerlendirmektir. Mesele yalnızca eserlerin iadesi değildir; aynı zamanda anlatının ve hafızanın da iadesidir.

Bugün yeni sömürgecilik biçimlerinden söz etmek mümkün mü?

Kesinlikle. Günümüzde tekno-kolonyalizm kavramını daha fazla konuşuyoruz. Algoritmaların neyi görünür kıldığı, hangi içeriğin dolaşıma girdiği ve hangi seslerin duyulabildiği yeni bir güç ilişkisi oluşturuyor.

Geçmişte sömürgeciliğin somut aktörleri vardı. Bugün ise çoğu zaman görünmeyen yapılarla karşı karşıyayız. Algoritmalar, veri akışları ve dijital platformlar üzerinden işleyen bu sistemler, klasik sömürgecilikten farklı ama etkili bir kontrol mekanizması ortaya çıkarıyor.

Sergiden ziyaretçilerin hangi sorularla ayrılmasını istiyorsunuz?

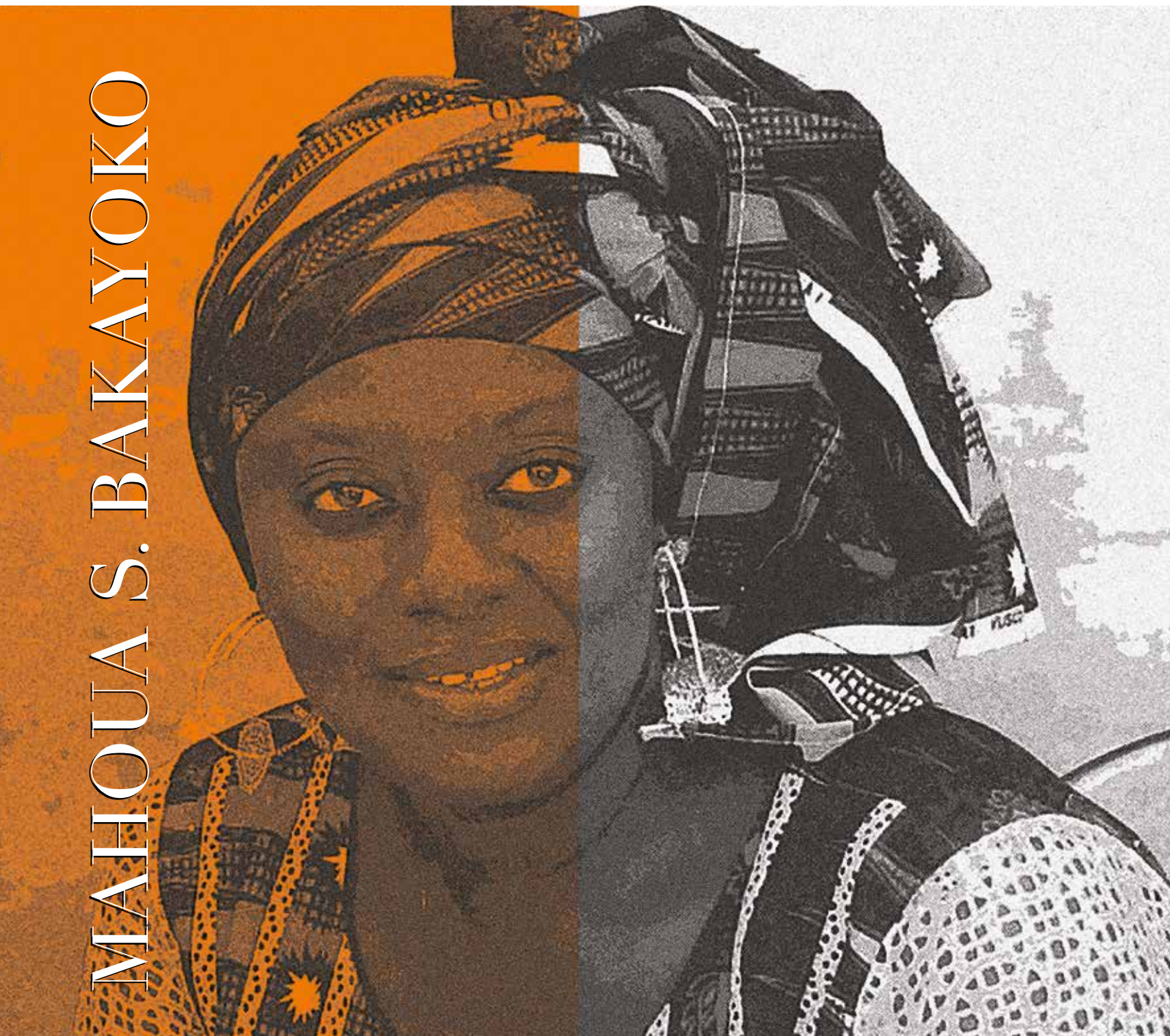
Bu sergi kesin cevaplar vermek yerine bazı temel soruları gündeme taşımayı amaçlıyor. Tarihi kim yazdı? Kim konuştu, kim susturuldu? Kültürel mirasın gerçek sahibi kim? Geçmişten bugüne uzanan adaletsizlikleri onarmak mümkün mü?

Eğer ziyaretçiler sergiden ayrılırken bu sorular üzerine yeniden düşünmeye başlıyorsa, amacımıza ulaşmışız demektir.

Sergi, dekolonizasyonu yalnızca geçmişe ait bir mesele olarak değil, günümüzün kültürel, siyasi ve dijital ilişkilerini anlamak için de gerekli bir perspektif olarak ele alıyor. AKM'deki bu güçlü anlatı, ziyaretçileri yalnızca tarihe değil, bugünün dünyasına da farklı bir gözle bakmaya davet ediyor.

MAHOUA S. BAKAYOKO

R Ö P O R T A J

Röportaj: Bekir Bilgili

BENİM MİRASIM YAŞANMIŞLIKLARDAN SÜZÜLEN HATIRALAR

Bir miras devraldım ve kalemimle bunu aktarıyorum. Çünkü bu coğrafyanın insanlarının hatırasını canlı tutmak istiyorum. Bu role kendimi adıyorum.

Mahoua S. Bakayoko, Fildişi Sahili'nde en çok tanınan ve okunan yazarlardan biri. Abidjan Üniversitesi'nde Modern Edebiyat eğitimi aldı. Uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Eşinin diplomatik görevi nedeniyle bulunduğu bölgelerde Afrika'nın sorunlarını yakından görme imkânı buldu. Yaşadıkları romanlarında ele aldığı konuların ana malzemesi hâlini aldı.

Abidjan'daki UNESCO Barış Kültürü Kürsüsü'nün 25. yıldönümü vesilesiyle Barış Kültürü Elçisi olarak onurlandıran Bakayoko, bizi Abidjan'daki evinde ağırladı. Kendisiyle sanatı ve insanlığa bırakmak istediği miras üzerine konuştuk.

RÖPORTAJ

Öncelikle bize evinizi açtığınız ve röportaj teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Siz tüm dünyada özellikle de Afrika'da çok tanınan ve okunan bir yazarısınız. Romanlarınızda Afrika insanının hikâyelerine, acılarına, hayallerine odaklanıyorsunuz. Bu arada Fildişi Sahili'nin kültürel özelliklerini de öne çıkaran eserler kaleme alıyorsunuz. Bizim de bu seyahatten amacımız bu kültürü yakından tanımak. Fildişi Sahili kültürünü nasıl tanımlarsınız?

Fildişi Sahili kültürü, her şeyden önce bir misafirperverlik kültürüdür. Bu kültürün sembolleştiği çok çeşitli enstrümanlar var. Geleneksel davulumuz birliğe çağrıdır. Benoît'nin Coco Karnavalı içimizdeki coşku-yu yansıtır. Mondo'nun Dozoları (Bambara dilinde avcı anlamına geliyor) doğal hayatın günümüzdeki temsilcileridir. Batı Fildişi Sahili'nin maskeleri insanın farklı ruh hâllerini yansıtan geleneksel sembollerdir. Fildişi Sahili kültürü, Bondou'nun Koubi dansıdır, ama aynı zamanda Güney Fildişi Sahili'nin kuşak danslarıdır. Bu kültür altmıştan fazla etnisiteden meydana gelen ahenkli bir sentezdir. Ne mutlu ki, bu kültürler birbirleriyle çatışma hâlinde değildir. Bu hoşgörü kültüründen Batı Afrika'da bir istisna olarak bahsedebiliriz, çünkü farklılıklarımızla bir arada yaşama erdemi-ne sahibiz. Fildişi kültürünü bu şekilde tanımlayabilirim.

Eserlerinizde ve yürüttüğünüz sosyal faaliyetlerde genel olarak hangi konulara değiniyorsunuz ve bu konuları eserleriniz aracılığıyla insanlara ulaştırırken neyi hedefliyorsunuz?

Bildiğiniz gibi, ben bir romancıyım. Bir romancı toplumunu, yaşadığı çevreyi, yaşadığı toplumun günlük hayatını resmeder. Her romancı kendi toplumundan alır ilhamını. O toplum için önemli olan sorunları ve meseleleri farklı bir duyarlılıkla işlemek romancının topluma karşı sorumluluğudur. Yani ben içinde yaşadığım toplumu anlatıyorum, kadın hakları hareketinde yer alıyorum, eğitim konularıyla ilgileniyorum. Bir romancı olarak toplumun hafızasını tuttuğumu, gelecek kuşaklara bu hafızanın aktarılmasında bir rol üstlendiğimi düşünüyorum. Bu kültürü seviyorum. Bu da

geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasında bir bağlantı kurmak konusunda beni motive ediyor. Kalemimle kültürümüzün, toplumumuzun hafızasını aktarmak ama aynı zamanda korumak en önemli görevim diye düşünüyorum.

Fildişi Sahili ve genel olarak Afrika'da kadınların eğitim, kültür ve siyaset hayatında var olabilmeleri için yoğun çaba sarf ediyorsunuz. Bize kadınların durumu hakkında bilgi verebilir misiniz?

Bu alanda son yıllarda güzel işler başardık. Kadınların kendilerini gösterebilmelerini mümkün kılan mekanizmalar kuruldu. Kadınlar her geçen gün toplumda daha fazla söz hakkı elde ediyorlar. Bir yükseliş trendindeyiz. Giderek daha çok kadın toplumsal kazanımlarının farkına varıyor. Daha fazla kadın bu kazanımlara yatırım yapıyor.

**Kolonizasyon
geçmişimizin kalıcı
yaralar bırakması
kaçınılmaz.
Ama bugün, kendimizi
geçmişin karanlığından
kurtarmamız,
özgürleşmeyi hayata karşı
bir duruş olarak
benimsememiz gerektiğini
düşünüyorum.**

Ülke turundan yeni döndüm ve dikkat çekici bir şey fark ettim. Bugün, ziyaret ettiğim yaklaşık otuz okulun neredeyse tamamında ilkokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda kız öğrencilerin ağırlıkta olduğunu gördüm. Bu durum kadınların vazgeçemediğini ve mücadele azmini gösteriyor. Ama öncelikle kaydettiğimiz ilerlemeyi

takdir etmeliyiz. Eskiden Fildişi Sahili'nin kuzeyinde kızların okula gidememesini bir sorun olarak dile getiriyorduk. Bugün, bazı direnç noktaları olsa da, bu olgunun geride kalmaya başladığını söyleyebiliriz. Kadınlar daha önce hayalini kuramadıkları mevkilerde bulunuyorlar. Kadınların iş ve siyaset hayatına katılmaları için yasal düzenlemeler de yapıldı. Geldiğimiz noktada parlamentoda kadın temsiline %30'a ulaşması hedefleniyor, henüz bu oranın çok uzağında olsak da geleceğe dair umutlarımızı canlı tutacak ilerlemeler kaydettik. Hâlâ yapılması gereken işler olduğunun farkındayız ancak durum 20 veya 30 yıl öncesine göre çok daha umut verici.

Fildişi Sahili'nin, diğer pek çok Afrika ülkesi gibi acılarıyla dolu bir kolonizasyon geçmişi var. Son yıllarda bütün Afrika'da sömürge dönemleriyle yüzleşme konusunda bir farkındalık dikkat çekiyor. Fildişi bu tarihi nasıl yorumluyor ve geleceğe nasıl bakıyor?

Kolonizasyon, tarihimizde yaşanan ve kaçamayacağımız bir gerçek. Bu geçmişin

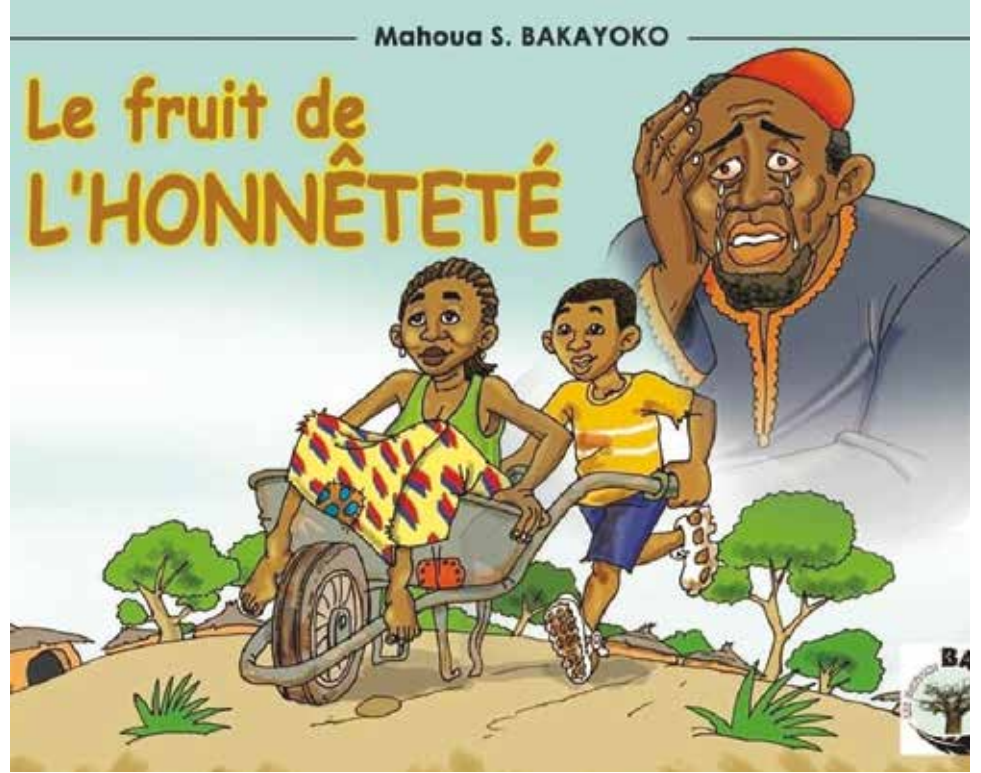
kalıcı yaralar bırakması da kaçınılmaz. Ama bugün, kendimizi geçmişin karanlığından kurtarmamız, özgürleşmeyi hayata karşı bir duruş olarak benimsememiz gerektiğini düşünüyorum. Bir zamanlar, insan olarak görülmekten, aşağılayıcı muamelelere maruz kalmaktan dolayı ağır bir yük taşıdığımızı kabul etmeliyiz. Ama her şeye rağmen bu özgürleşme tavrını benimsemek zorundayız. Bu aşamada, daha önce sömürgecilerimiz olanlarla eşit bir ilişki istediğimizi göstermek bize düşüyor. Komplekslerinden arınmış bir ilişki için; kendimizi ilerlemek istediğimize, geçmişini aşmak istediğimize, Batı'yı düşman olarak değil; ortak olarak görebileceğimize ikna etmek için bu duruşu benimsememiz gerekiyor. Benim geleceğe dair bakış açım bu. Bence gençlerimizin gücü ve dinamizmini harekete geçirmek için onlara aşılamamız gereken duygu budur. Böylece gücün kendi ellerinde olduğunu idrak edebilirler. Ancak Batı ile daha açık ve karşılıklı yarar sağlayan bir ortaklığın zemini oluşturmak gerekir.

Fildişi genç bir nüfusa sahip. Genel olarak eğitim ve eğitime erişim konusunda Fildişi Sahili'nde sağlanan imkânları nasıl değerlendirirsiniz?

Son altı yıldır ülkenin iç kesimlerinde oldukça fazla zaman geçiriyorum. Daha yeni iki hafta kaldığım Rouenourou bölgesinden geldim. Bu altıncı seferimdi. Bu seyahatlere ben edebiyat turu da diyorum. Bu turları Dijon'da değil ülkenin iç kesimlerinde yapıyorum. Bu seyahatlerimde köylere, küçük kasabalara da gidiyorum. Ziyaret ettiğim tüm bu kasabalarda yerel ortaokullar var. Aralıklarla yaptığım seyahatlerimde çocukların okulla mesafesinin giderek azaldığına şahit oluyorum. İnsanlar eskiden okula gitmek için bazen 10 kilometre yürürlerdi. Bugün bu mesafe çok daha kısa. Öğrenciler ve okul arasındaki mesafe giderek azalıyor. Yerel okulların sayısı her geçen gün artıyor. Peki bu ne anlama geliyor? Şehirlerde sağladığımız eğitim ülke genelinde, kırsal kesimlerde de mevcut. Gördüğüm kadarıyla hükümetlerimiz okulu, öğrencilere daha yakın hale getirmek için çaba gösteriyor. Yerel okullar bir plan

Bu kültürü seviyorum. Bu da geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasında bir bağlantı kurmak konusunda beni motive ediyor.

Çocuklara kendi kültürlerine sahip çıkmalarını öğütlerdim. Kendi hazinelerimizin farkında olmak ve kendi kültürümüzü tanımak, kendimizi başkalarına açmamıza, diğerlerini anlamamıza da olanak tanır.

dahilinde hayata geçiriliyor. Tabi bazı zorluklar da yok değil. Bazı kırsal bölgelerde yeterli sayıda öğretmen bulmakta zorlanıyoruz. Ama eğitimde kadın erkek ayrımının olmaması ve eğitime erişim hakkının herkese eşit olarak sağlanması son derece sevindirici.

Bir taraftan yerel değerlerin de korunması gerekiyor. Eğitim bu konuda nasıl bir rol üstleniyor?

Çok fazla etnisiteyle barış içerisinde bir arada yaşıyoruz. Bu nedenle birleştirici bir dil olarak Fransızca kültürümüzün önemli bir parçası. Bununla birlikte çok zengin bir mirasımız var. Fildişi Sahili'nin ister kuzeyinde ister güneyinde olsun geliştirmemiz ve korumamız gereken büyük bir kültürel hafıza var. Kadınımızla, erkeğimizle, sanatçılarımızla bu geçmişe sahip çıkmak zorundayız. Bu açıdan Fildişi Sahili toplumunda bir tür rönesans yaşıyor diyebilirim.

Sanatınızla ve eserlerinizle tüm insanlığa sesleniyorsunuz aslında.

Ben daha yolun başındayım. Sürekli yazıyorum. Bir tür miras devraldım, sanırım hayatım boyunca, bu mirası aktarmak için mücadele edeceğim. İnsanlar bana bilgile-

rini aktardılar, içlerini döktüler. Atalarım bu mirası ebeveynlerime, onlar da bana aktardılar. Hayatta tesadüfen tanıştığım insanlar da bana tecrübelerini anlattı. Sıra bana geldiğinde, kalemi elime alıp bu birikimi kalıcı hâle getirmek başlıca hedefim oldu. İnsanlığa bırakacağım miras yaşanmışlıklardan süzülen hatıralar. Tüm insanlık için bu deneyimlerin bir değeri olduğuna inanıyorum. Bir miras devraldım ve kalemimle bunu aktarıyorum. Çünkü bu coğrafyanın insanların hatırasını canlı tutmak istiyorum. Bu role kendimi adıyorum. Sahip olduğum bu mirası kendime saklamak tüm insanlığa ihanet gibi geliyor. Bu dünyadan ayrıldığım gün, insanlığın gelişimine katkı sunacak bir miras bırakma kaygısıyla yaşıyorum.

Türkiye ve Türk halkı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türk kültürünün muhteşem bir kültür olduğunu düşünüyorum. Çok zengin bir tarihi mirasınız var. Cumhurbaşkanı Erdoğan Fildişi Sahili'ne geldi; Bizim Cumhurbaşkanı Alassane Ouattara da Türkiye'ye bir ziyarette bulundu. Bu ziyaretler esnasında kültürlerimizi daha yakından tanıma fırsatı bulduk. Türkiye ile Fildişi Sahili arasındaki ilişkilerin gelişmesi ticaretin büyü-

mesiyle birlikte, insanlarımız da Türkiye'yi daha çok merak eder hâle geldiler.

Dünyanın yaklaşık 65 ülkesinde Türkiye Maarif Vakfı'nın uluslararası okulları var; dolayısıyla dergimiz tüm bu ülkelere ulaşıyor. Dergimiz aracılığıyla dünyaya nasıl bir mesaj vermek istersiniz?

Öncelikle, bir yazar olarak bu çocuklara okumanın ve yazmanın muhteşem bir şey olduğunu söylemek isterim. Okumak bizi büyütür, geliştirir, dünyaya açar. Bir kitabın kapağını araladığımızda, kendimizi dünyaya, insanlığa açarız. Bir kitap okuduğumuzda, kitap bizi düşündüğümüzden daha hızlı büyütür.

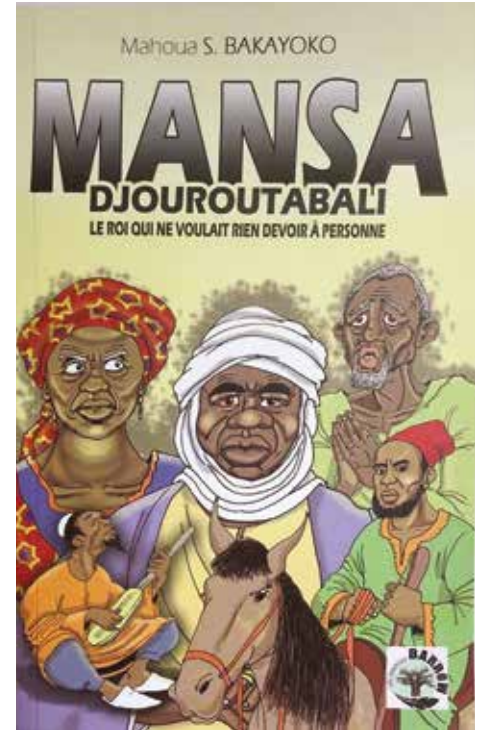
Tüm çocuklara kendi kültürlerine sahip çıkmalarını öğütlerdim. Kendi hazinelerimizin farkında olmak ve kendi kültürümüzü tanımak, kendimizi başkalarına açmamıza, başkalarını anlamamıza da olanak tanır. Başkaları düşmanınız değildir. Onları tanıyarak, onlardan bir şeyler alarak zenginleşirsiniz. Her şey insanlıkla ilgili.

Bir deliye baktığımızda üç ders öğreniriz. Birinci ders, onun deli olduğunu bildiğiniz için sağlıklı olmanızdır. İkinci ders, deli olduğu için ona acımak, merhamet duymak-

tır. Üçüncü ders ise ailesine merhamet duymaktır. Bu, tanıştığınız her insandan kaçınılmaz olarak bir şeyler öğrendiğiniz anlamına gelir. Ancak bu, kendinizi onların kültürüne kapatmadığınızı varsayar. Onların kültüründe anlam bulursunuz ve bu sizi harika bir insan yapar. En iyi insanlar okuyanlar, aynı zamanda diğer kültürleri de anlamaya çalışanlardır. Başkalarının sizin kültürünüzü sevmesi için siz de çaba göstermelisiniz. Kendi kültürünüzü en iyi şekilde temsil etmeli, birer kültür elçisi olmalısınız. Dünyanın neresinde olursanız olun, kültürünüzün meşalesini gururla taşımahsınız.

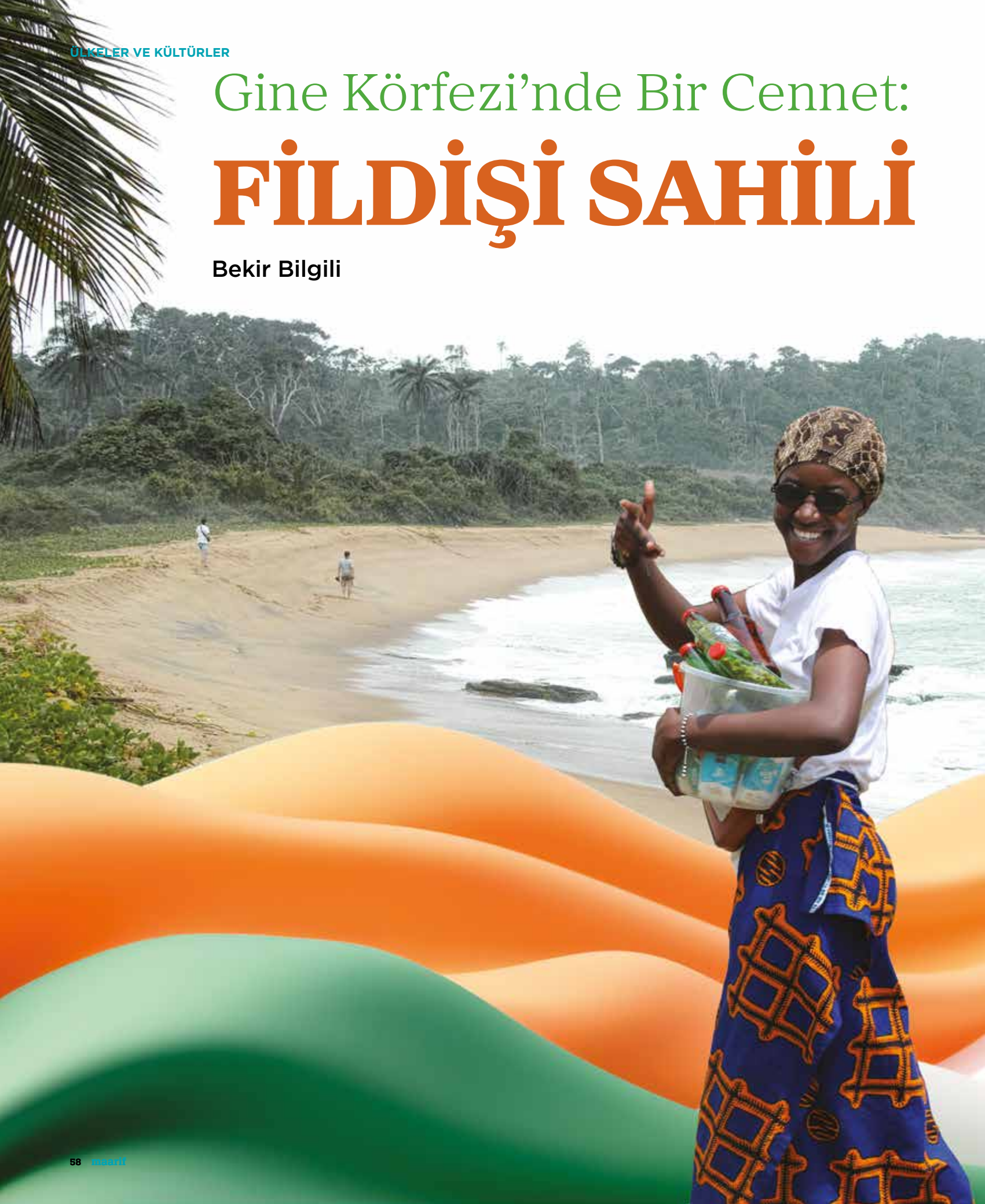
Sanata gelince, Tanrı her birimizin içine bir güç yerleştirmiştir. Her birimizin içinde bir yetenek yatar. Her birimizin içinde diğerinden daha gelişmiş bir yatkınlık vardır. Kendimizi keşfetmek ve kabiliyetlerimizi insanlık için kullanmak her birimizin sorumluluğudur. Her birimiz kendimize şöyle demeliyiz: "İçimde bir hazine var, Tanrı'nın bana bahsettiği bir yeteneğim var. Bu yeteneği insanlığın yararına nasıl kullanabilirim?"

Çok teşekkür ediyorum, bu değerli öğütleriniz ve keyifli sohbetiniz için.

Gine Körfezi'nde Bir Cennet: **FİLDİŞİ SAHİLİ**

Bekir Bilgili

Fildişi Sahili, Afrika kıtasının batı kıyılarında zenginliklerle dolu bir ülke. Fildişi, uzun yıllar bu bölgenin en önemli ihraç kalemlerinden biri olmuş. Fransızcası Côte d'Ivoire olan ülkenin ismi de buradan geliyor.

Abidjan

Fildişi ekvatorial kuşakta yer alan Batı Afrika'nın en etkileyici ülkelerinden biri. Bugün Fildişi Sahili'nin sınırları içerisinde kalan toprakların geçmişi hakkında fazla bilgi yok. Kolonyal dönemden önce bölgede istikrar sağlayan siyasi bir gücün bulunmaması ve buralarda birbirinden farklı özelliklere sahip pek çok kabilenin yaşaması ülkenin tarihini de bulanıklaştırıyor. Avrupalılar ile ilk temasını 15. yüzyılda gerçekleştiren ülkeye ilk ayak basanlar Portekizliler. 17. yüzyılda Fransızların gelmesiyle Portekizliler ülkeden uzaklaştırılmış. 19. yüzyıl ortalarına doğru yerel halk ile kalıcı bağlar kuran Fransa, bölgeye yerleşmeye başlamış ve 1893 yılında Fildişi Sahili'ni resmî kolonisi hâline getirmiş. 1956 yılında özerk bir yapıya kavuşan ülke, République de Côte d'Ivoire ismi ile 7 Ağustos 1960 tarihinde tam bağımsızlığını elde etmiş. Seyahatimden önce ülke hakkında yaptığım araştırmalar dolayısıyla bu ülkede pek çok sürprizle karşılaşacağımı hissediyordum. Nitekim bu gezi beklentimin de üze-

rinde; çok güzel anılarla yüklü muhteşem bir serüvene dönüştü.

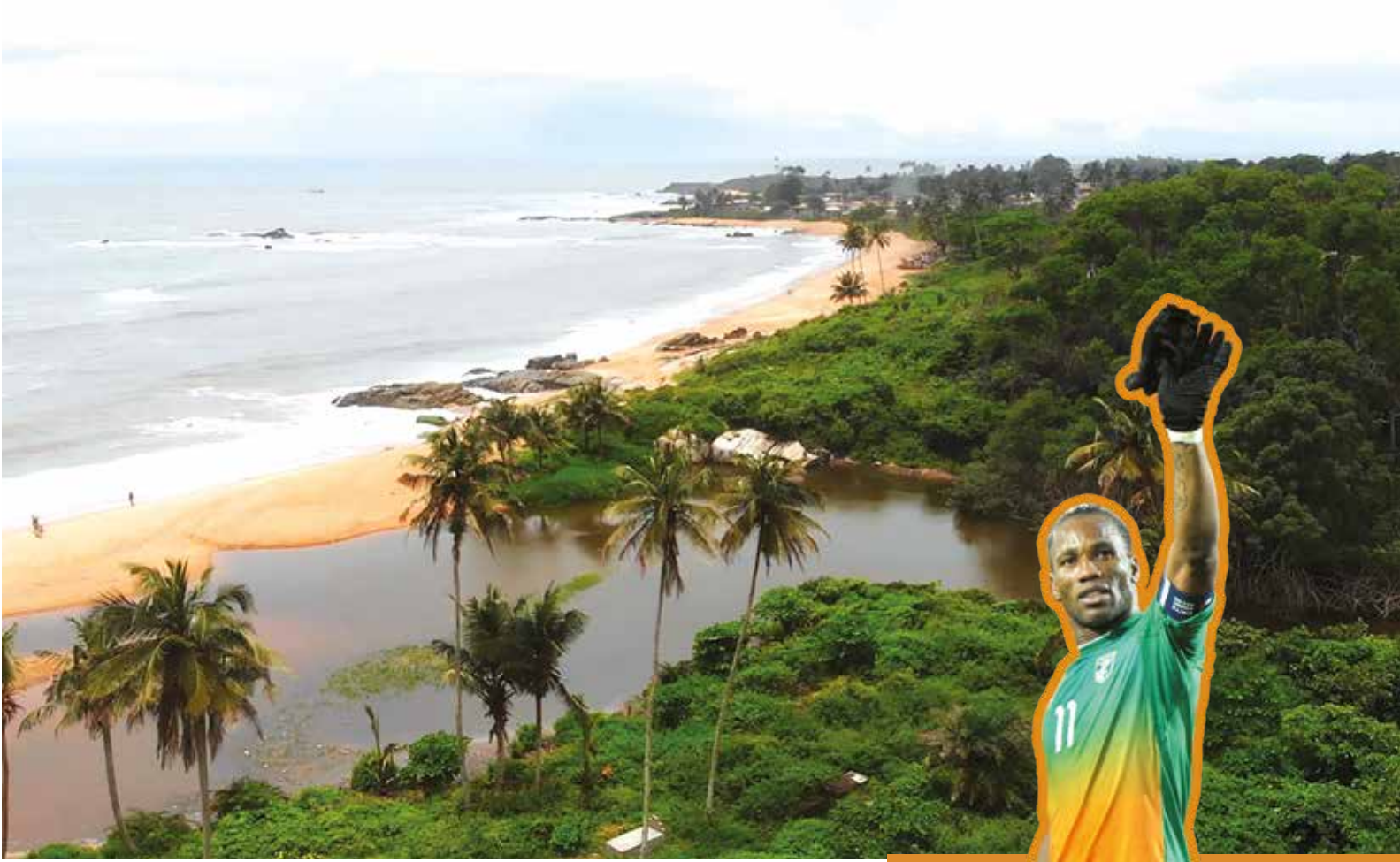
AFRİKA'NIN YÜKSELEN YILDIZI: ABİDJAN

THY ile doğrudan seferler olmasına rağmen, uçağımız önce Benin'in Cotonou Havalimanı'na iniş yapıyor, burada yakıt ikmalini tamamladıktan sonra bir saatlik bir uçuşun ardından Abidjan'a ulaşıyoruz. Fildişi Sahili'nin eski başkenti olan Abidjan yaklaşık 6,5 milyonluk nüfusuyla Afrika'nın da en büyük ve önemli şehirleri arasında. Abidjan aynı zamanda Batı Afrika kültürünün sentezlendiği bir kavşak noktası. Yakın zamana kadar az gelişmiş ülke statüsünde olan Fildişi, 2012 yılında sona eren iç savaş sonrasında büyük bir atılım gerçekleştirerek gelişmekte olan ülkeler statüsüne yükselmeyi başarmış. Tüm Batı Afrika'da kalkınmanın sembolü hâline gelen ülkede, sanayi ve kentleşmenin dönüştürücü gücünün en çok hissedildiği şehir ise Abidjan. Bütün bir kentte belgesellerle, hikâyelerle zihnimize kazınan Afrika'dan

eser yok. Geniş caddeleri, ulaşım ağı, lüks mağazaları, alışveriş merkezleri, eğlence ve dinlence mekânlarıyla son derece modern bir şehir karşılıyor sizi.

Dünya haritasına baktığınızda Abidjan'ın bulunduğu kıyıların son derece enteresan bir coğrafi yapıda olduğunu fark ediyorsunuz. Atlas Okyanusu'ndan ana karayı ayıran lagünler, okyanusun hırçın dalgalarına geçit vermeyerek Abidjan sahillerinde iç kesimlere kadar gemilerin güvenle yol alabilmesini sağlıyor. Fildişi Sahili'nin kolonyal dönemden beri önemli bir liman ve ticaret üssü olması, coğrafyanın sağladığı bu avantajla açıklanabilir.

Abidjan, başlangıçta küçük bir Atchan balıkçı köyüymüş. 1896'da yaşanan bir sarıhumma salgınının ardından kolonilerini Grand Bassam'da kuran Fransızlar daha güvenli olduğu gerekçesiyle merkezlerini buraya taşımışlar. Ébrié Lagünü'nün iki yakasına yayılan Abidjan'ın verimli arazisi ve konumuyla ticaretin gelişmesi için daha

büyük fırsatlar sunması da bu tercihte etkili olmuş.

Abidjan'da 1931'de inşa edilen liman sayesinde şehir hızla büyüyor ve 1933'te o zamanki Fransız kolonisinin başkenti haline geliyor. Abidjan, 1960'ta Fransa'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra da Fildişi Sahili'nin başkenti olarak kalıyor. 1983'te Yamoussoukro, Fildişi Sahili'nin resmî siyasi başkenti olarak belirlense de şehir öneminden bir şey kaybetmiyor. Abidjan günümüzde de Fildişi Sahili'nin ekonomik ve kültürel başkenti olmayı sürdürüyor. Önemli hükümet binaları ve yabancı elçilikler hâlâ Abidjan'da bulunuyor.

Şehir, Fildişi Sahili'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından hızlı bir gelişme gösteriyor. 1960 yılında 180.000 olan nüfus sadece 18 yılda, 1978'de 1.269.000'e ulaşıyor. Son yarım yüzyılda ülkedeki demografik hareketliliğin boyutlarını göstermesi bakımından oldukça sarsıcı bir veri.

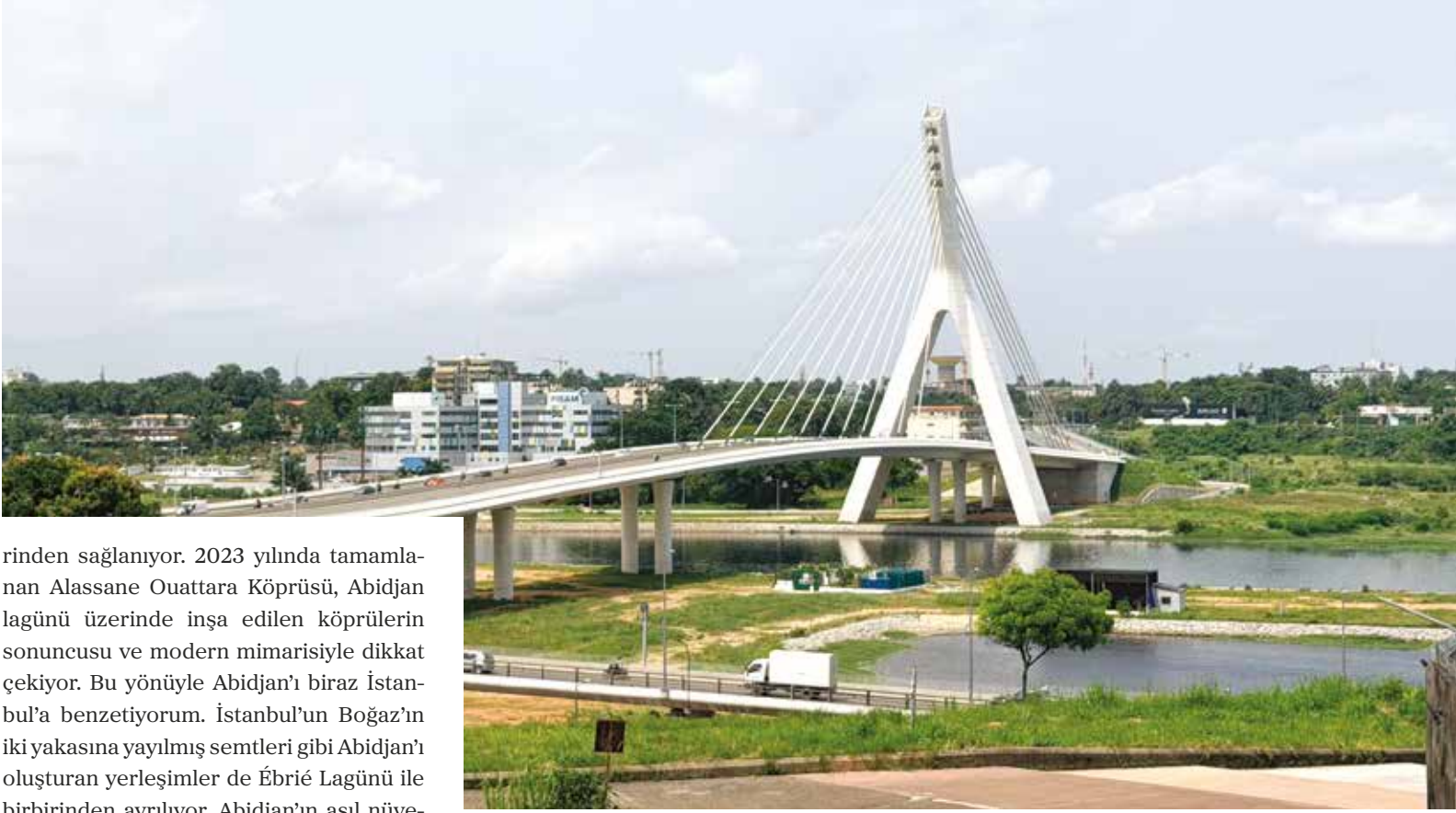
1980'li yıllarda Fildişi Sahili'ndeki istikrar bozulmaya başlıyor ve ilki 2002 yılında başlayan ve 5 yıl süren ikincisi de 2010'da başlayan ve 2011 yılında nihayetlenen iç savaşlarla ülke ekonomisi ve sosyal doku ciddi hasar alıyor. Abidjan bu çatışmaların en yoğun yaşandığı şehirlerin başında geliyor. Günümüzde Abidjan sokaklarında dolaşırken bu çatışmalar hiç yaşanmamış gibi sakin ve huzurlu bir şehir manzarası sizi karşılıyor. Ülkede halen devam etmekte olan istikrarlı yönetimin de etkisiyle geleceğe odaklanan ve barış içerisinde bir arada yaşama iradesine sahip çıkan bir anlayış toplumun geniş kesimlerince kabul görüyor.

LAGÜN ETRAFINDA FARKLI YAŞAMLAR

Abidjan Atlas Okyanusu kıyılarında karaya sokulan lagünün etrafında kurulmuş, ilk bakışta topografyası lagün suları ile belirlenen karmaşık bir şehir izlenimi veriyor. Şehrin lagünün iki yakasına kurulu kısımlarının birbiriyle bağlantısı beş köprü üze-

İç Savaş Bitiren Adam: Didier Drogba

Bir dönem Galatasaray'da da top koşturan futbolcu 2005 yılında Fildişi Sahili millî takımının Sudan'ı yenerek ilk kez Dünya Kupası'na katılma hakkı kazandığı maçın ardından takımla gerçekleştirilen röportajda ülkesinde yaşanan iç savaşın durması için yaptığı konuşma birçok ülkede canlı olarak yayınlandı ve geniş kitlelere ulaştı. Sonrasında hem isyancı güçler hem de ülkenin başbakanı ile görüşen Drogba'nın, iç savaşın sona ermesinde önemli katkıları oldu. Drogba bugün de ülkesinde bir millî kahraman olarak kabul ediliyor.

Alassane Ouattara Köprüsü

rinden sağlanıyor. 2023 yılında tamamlanan Alassane Ouattara Köprüsü, Abidjan lagünü üzerinde inşa edilen köprülerin sonuncusu ve modern mimarisiyle dikkat çekiyor. Bu yönüyle Abidjan'ı biraz İstanbul'a benzetiyorum. İstanbul'un Boğaz'ın iki yakasına yayılmış semtleri gibi Abidjan'ı oluşturan yerleşimler de Ébrié Lagünü ile birbirinden ayrılıyor. Abidjan'ın asıl nüvesini oluşturan Adjame bu yerleşimlerin en eskisi. Adjame'de bulunan eski Ébrié köyü Abidjan'ın da temelini oluşturuyor.

Adjame, Abidjan'ın görece daha yoksul kesimlerinin yaşadığı bir bölge. Batı Afrika'nın en büyük pazarı burada kuruluyor. Pazar'da elektronikten canlı canlı satılan deniz kabuklularına kadar ne ararsanız bulmanız mümkün. Yiyeceklerin açıkta satılması pazarda dayanılması güç bir kokuyla yol açsa da buradaki satıcılar ve alışveriş için gelenler hâllerinden memnun.

Abidjan'ı oluşturan yerleşimlerden bir diğeri Abobo. Daha ziyade alt gelir grubundan göçmenler bu bölgede yaşıyor. Bölgenin genel dokusunu kamu konutları oluşturuyor. Abobo'yu dolaşırken bölgenin bir planlama olmadan kendiliğinden gelişen bir kentsel alan olduğunu fark edebiliyorsunuz.

Abidjan'ın en kalabalık belediyesi olan Yopougon, Lagün'ün iki yakasına da yayılan geniş bir alanı kaplıyor. Abidjan'ın sanayi kuruluşlarının büyük bölümü burada bulunuyor.

Abidjan'ın modern yüzünü temsil eden bölgesi ise Plateau. Gökdelenlerin şehir silüetini belirlediği bu bölge, Fildişi Sahili'nin idari, ticari ve finansal merkezi konumunda. Ülkenin idari başkenti 1983'te Yamoussoukro'ya taşınmış olsa da Cumhurbaşkanlığı ve Ulusal Meclis gibi cumhuriyet kurumları hâlâ Plateau'da bulunuyor. Türk Büyükelçiliği de burada faaliyetlerini sürdürüyor.

Attécoubé; bu bölgede millî park statüsünde, geçmişte lagünü çevreleyen ilk ormanın kalıntısı olarak korunmuş eski bir "kutsal orman" olan Banco ormanı bulunuyor. 3000 hektara yayılan orman, 1926'da park olarak düzenlenmiş.

Cocody, Deux-Plateaux ve Riviera gibi yerleşim bölgeleriyle ünlü. Fildişi Sahili'nin en büyük üniversitesi olan Université Félix Houphouët-Boigny ve bazı özel üniversiteler de bu belediye sınırları içinde yer alıyor. Cocody aynı zamanda Fildişi'nin en güzel plajlarına ev sahipliği yapıyor.

Abidjan'ın Çamaşırcıları: Fanicoslar

Banko Parkı'nın kenarında, küçük bir nehrin sularında çamaşır yıkanan Faniscolar ilginç bir görüntü oluşturuyor. Faniskolar, çamaşırcı anlamına geliyor. Şehrin her yerinden topladıkları çamaşırları nehir sularında yıkıyorlar. Bu doğal çamaşırhane özellikle dar gelirli aileler için önemli bir sektör ve geçim kapısı.

Fildişi Sahili'nde 70'e yakın etnik grup yaşıyor. 2011'de sona eren iç savaştan sonra Abidjan bir cazibe merkezi olarak yeniden yükselişe geçiyor ve çok sayıda iç göç alıyor. Abidjan'ın günümüzdeki demografisi iç göçlerle olduğu kadar dış göçlerle de şekilleniyor. Büyük oranda kırsal alanda kabile yaşamı sürdüren Akanlar, Mandeler ve Kroular ekonomik kaygılarla Abidja'na yerleşmeye başlıyorlar. Fildişi Sahili'ndeki gelişmeye paralel olarak iş imkânlarının artmasıyla civar ülkelerden de Abidjan'a kitlesel göçler yaşanıyor. Burkina Faso (%30), Mali (%22), Gana (%19), Nijer (%11) ve Gine (%9)'den gelen göçmenler şehirde önemli bir yekûn oluşturuyorlar.

Bunun yanında Afrika kökenli olmayan göçmenler arasında Lübnanlılar çok yüksek bir orana sahip. Şehrin restoran, turizm ve eğlence sektörü büyük oranda Lübnanlıların hakimiyetinde. Lübnan mutfağının Akdeniz damak zevkini en iyi yansıtan mutfaklardan biri oluşu ve bizim kültürümüze benzerliği düşünüldüğünde, Afrika'da yeme içme konusunda sorun yaşamayacağınız ülkelerin başında Fildişi Sahili geliyor. Yerel halkın tercihi ise çoğunlukla küçük tezgahlarda satılan sokak lezzetleri.

Avrupa göçmenleri arasında en büyük oranı Fransızlar oluşturuyor. Tüm Abidjan'da Afrikalı olmayan göçmenlerin oranı %3'ü buluyor. Özellikle şehrin lüks bölgelerinde çok sayıda beyaz ırktan insana denk gel-

meniz mümkün. 100 bine ulaşan nüfusuyla genellikle hizmet sektöründe faaliyet yürüten Lübnanlılar şehrin ekonomisinde önemli bir rol oynuyorlar. Son yıllarda Çinliler ve Türkler de Abidjan'da daha fazla varlık göstermeye başlamışlar. Ancak Türkler ve Çinliler yerleşimci olmaktan çok, iş amacıyla burada bulunuyorlar. Türkiye Çin'den sonra Abidjan'da en fazla yatırım yapan ikinci ülke. Özellikle ulaşım altyapısı ve inşaat sektörü büyük oranda Çinliler ve Türklerin elinde. Şehrin sanayi bölgelerinde Türklere ait çok sayıda briket ve beton fabrikası dikkat çekiyor. Ülkede Türk olduğunuzu söylediğinizde size büyük bir sempatiyle yaklaşıyorlar. Anlaşılan burada faaliyet gösteren Türk kurumları ve iş insanları Türkiye hakkında olumlu bir imaj oluşturmaya başarmışlar.

YER ALTI VE YERÜSTÜ ZENGİNLİKLERİ

En Az Gelişmiş Ülke statüsünde olmayan, 14 sahraaltı Afrika ülkesinden biri olan Fildişi Sahili'nin ekonomisinin büyük bölümü tarımsal ihracata dayanıyor. Zengin demir cevherine ve bakır madenlerine sahip olan ülkede geniş nikel, fosfat, boksit ve kobalt rezervleri bulunuyor.

Fildişi Sahili kakao üretiminde dünyada ilk sırada yer almakta ve tek başına küresel üretimin %45'ini gerçekleştiriyor. Ülkede kakaonun yanı sıra pamuk, kauçuk ve kahve gibi katma değeri yüksek tarım mamullerinin de üretimi yapılıyor.

Fildişi Sahili'nin en önemli ihracat ürünü kakao

ÜLKELER VE KÜLTÜRLER

ABİDJAN'DA NERELERE GİDİLİR?

Abidjan oldukça hareketli ve renkli bir şehir olmasına rağmen son 50 yılda gelişme gösteren şehirde ziyaret edilebilecek çok fazla tarihi eser bulunmuyor. Adjame civarında kolonyal dönem mimarisini yansıtan birkaç binaya rastlamanız mümkün ama bunları da Adjame'nin sıkışık ve kalabalık sokakları arasında fark etmeniz biraz güç.

Ziyaret edilebilecek yerlerin başında yenilikçi ve modern mimariyle dikkat çeken St. Paul Katedrali geliyor. İtalyan mimar Aldo Spiritom tarafından tasarlanmış. 1985 yılında tamamlanan yapı dünyanın en büyük katedrallerinden biri ve Afrika kıtasındaki en büyük ikinci kilise. Kilise yarım

St. Paul Katedrali

ay şeklinde sıra Medeniyetler Müzesi düzeniyle daha ziyade bir konser salonunu andırıyor. Mihrap gerisinde ve salonun iki yanındaki devasa vitraylarda İsa'nın hayatından pasajlar içeren tasvirler bulunuyor. Katedralin mihrabının sol duvarında yer alan, açığındaki gemilerinden sallı kıyıya yanaşan beyaz adam ve onları meyve sepetleri ve çiçeklerle büyük bir coşkuyla karşılayan yerlilerin canlandırıldığı vitray bir müddet durup düşünmeme neden oluyor.

1942 yılında açılan Fildişi Sahili Medeniyetler Müzesi (Le Musée des Civilisations de Côte d'Ivoire) Fildişi Sahili kabilelerinin geleneksel el sanatlarının, etnografik eserlerin sergilendiği tek katlı bir yapı. Bir avlu etrafında sıralanan odalarda eser türlerine

göre tasnif edilmiş alanları ziyaret edebiliyorsunuz. Girişten itibaren sıralanan devasa ahşap (çoğunlukla abanoz) heykeller Fildişi Sahili halklarının dini, kültürel ve sosyal yaşamından izler taşıyor.

Fildişi Sahili'nde görülmesi gereken yerlerin başında Abidjan'a yarım saatlik mesafede bulunan Grand Bassam geliyor. 19. yüzyılın sonlarında kısa bir süre Fildişi Sahili'nin Fransız sömürge başkenti olan kasaba, kolonyal dönemden kalma tarihi dokusunu muhafaza etmesi açısından oldukça cazip bir lokasyon. Sömürge mimarisinin ilginç örnekleri ve geleneksel bir Nzema köyüyle yan yana bulunması nedeniyle, Grand-Bassam'ın tarihi merkezi 2012 yılında UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmiş.

Grand Bassam

Ébrié Lagünü tarafından ikiye bölünen kasaba, kolonyal dönemden kalma görkemli binaların restore edilmesiyle önemli bir cazibe noktası hâline gelmiş. Bu binaların bazıları müze olarak düzenlenmiş, birçok bina da Afrika'ya özgü el sanatlarının icra edildiği ve öğretildiği merkezlere dönüştürülmüş. Ulusal Köstüm Müzesi ve eski Vali Sarayı'nda bulunan katedral, özgün mimarisiyle görülmeye değer yapılar arasında yer alıyor.

Kasabanın Atlas Okyanusu kıyılarında göz alabildiğine uzanan plaj, okyanusa doğru uzanan palmyeler ve geleneksel malzemeyle inşa edilmiş bungalovlarıyla muhteşem bir manzara sunuyor. Grand Bassam, kuş ve çocuk seslerinin eşlik ettiği sakin sokaklarıyla içinizi huzurla dolduruyor. Köşe başlarında kendi hâlinde el emeğini sanata dönüştüren insanlarla karşılaşabilirsiniz. Kimisi oldukça geleneksel dokuma tezgahında kumaş dokuyor, kimi elle çevirdiği bir çıkırıktaki çömlek yapıyor.

Grand Bassam

ASSİNİE-MAFİA

Grand Bassam sahilinde tropik meyve suları ile hazırlanmış buz gibi kokteyllerimizi yudumlayıp biraz serinledikten sonra Fildişi Sahilleri'nin en güzel plajlarının ve tatil beldelerinin yer aldığı Assinie Mafya'ya doğru yola çıkıyoruz. Eburne kıyısındaki ilk ticaret merkezi Assinie'de kurulmuş. Ancak sarıhumma Fransızların bölgeye tam olarak yerleşmesini uzun yıllar engellemiş. 1857'deki salgında 50 Fransız'ın 32'si bu salgında ölmüş. 1862'de ilk Fildişi Sahili'nin ilk postanesi burada açılmış. 1907 yılında Fildişi Sahili'nin üçüncü en büyük limanıken günümüzde bu özelliğini kaybetmiş.

Assinie Mafia

Abidjan'ın 80 kilometre doğusunda, Gine Körfezi kıyısında yer alan kasaba Aby Lagünü'nün çıkışının her iki tarafında kıyı boyunca uzanan uzun ve dar bir yerleşim yeri. Lagün çevresindeki birbirinden güzel tesislere ve plajlara ulaşım teknelerle sağlanıyor. Lagün çevresinde palmyeler arasında yer alan malikaneler ve kulübeler doğaya uyumlu mimarileriyle dikkat çekiyor. Lagün'ün iki yakası belki de bütün Afrika'nın en doyumsuz manzaralarına ev sahipliği yapıyor. Assinie-Mafia yarımadasının sonunu işaret eden lagün ağzına La Passe deniyor ve burada çoğu bungalovlardan oluşan tatil köyleri yer alıyor. Lagün'ün okyanusa açılan kısımları, okyanus dalgalarına karşı korunaklı durgun ve berrak sularıyla, denize girmek için en ideal alanlar.

YEME İÇME:

Attiéké, fermente bir üründür ve manyok bitkisinin kökünden yapılıyor. Prinç lapasını andıran Attiéké Fildişi'nde en sevilen sokak lezzetleri arasında.

Alloco, Plantain muzunun kızgın yağda kızartılmasıyla elde edilen basit bir yemek. Öğleden sonraları atıştırılabilir olarak kızartılmış balıkla birlikte tüketilmesi Fildişi Sahili'nde bir gelenek hâlini almış.

Foutou, muz ve manyoğun pişirilip ve bir havanda uzun süre dövülmesiyle elde edilen bir sokak lezzeti. Bu yemek genellikle tohum sosu, patlıcan sosu gibi soslarla tüketiliyor.

Placali, fermente bir manyok ezmesidir. Genellikle tohum sosuyla, yapışkan bamya sosu veya kplala sosu ile tüketiliyor.

Ressam Mouso Grand Bassam'da kolonyal dönemden kalma bir binadaki resim atölyesinde çalışmalarını sürdürüyor.

Fildişi Sahili Büyükelçisi
Deniz ERDOĞAN BARIM:

“FİLDİŞİ TÜRKİYE’NİN BATI AFRİKA’DAKİ EN BÜYÜK TİCARİ ORTAĞI”

Bu ülke sömürgeci
geçmişine rağmen
geleceğe odaklanmak
istiyor. Yabancı
yatırımcıya değer veriyor.
Ülkenin refahına katkı
sağlayacak herkese
kucak açıyor.

Röportaj:
Bekir Bilgili

**Batı karşıtı rüzgarlar
pek çok Afrika
ülkesindeki kadar sert
değil burada. Bu açıdan
son derece faydacı bir
politika izliyorlar.**

*Türkiye - Fildişi Sahili ilişkilerini nasıl
değerlendirirsiniz?*

Fildişi Sahili ile resmi ilişkiler hemen bağımsızlık sonrasında, 1964 yılında başlıyor. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Afrika açılımı politikasıyla 2009 yılında bir üst aşamaya evriliyor. 2009 yılına kadar fahri konsolosluk düzeyinde sürdürülen ilişkiler o tarihte elçiliğin açılmasıyla hız kazanıyor. 2010-2012 yılları arasında cereyan eden iç savaş sırasında pek çok Batılı ülke buradaki elçiliklerini kapatıyor ama Türkiye ısrarla buradaki varlığını devam ettiriyor. Bu durum Fildişi siyaseti ve halkında Türkiye'ye karşı güven artıran bir tavır olarak yorumlanıyor. 2016 yılında Cumhurbaşkanımızın ziyareti, Hanımefendi Emine Erdoğan'ın 200 kız çocuğunu

himaye eden bir yetimhane açması, Daha sonra Grand Bassam'da bulunan bu yetimhaneyi TMBB Başkanımız Numan Kurtulmuş Bey'in ziyaret etmesi Türkiye'ye karşı büyük bir teveccühün oluşmasına yol açtı. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Numan Kurtulmuş ile Fildişi Sahili Ulusal Meclis Başkanı Adama Bictogo'nun 2024'te karşılıklı ziyaretleri, Fildişi Sahili Savunma Bakanı Brahima Ouattara'nın Türkiye ziyareti ve Dışişleri Bakanı Leon Kacou Adom'un Antalya Diploması Forumu'na katılması, son dönemdeki başlıca üst düzey temaslar olarak öne çıkıyor.

Fildişi Gelişen bir ülke, Ülkenin mevcut siyasi ve ekonomik durumu hakkında neler söylersiniz?

İki sene öncesine kadar Fildişi en az gelişmiş ülkeler kategorisindeydi. Bugün artık Fildişi gelişmekte olan ülkeler sıralamasında her geçen gün daha da yukarılara çıkıyor. Fildişi Sahili, Sahra Altı Afrika'da yaklaşık 30 milyon nüfusuyla ve komşu ülkelerden gelen yaklaşık 10 milyon göçmenle önemli bir ticaret merkezi olma yolunda ilerliyor. Abidjan'ın caddelerinde kozmopolit bir şehirde olduğunuzu hemen fark edersiniz. Aslında etnik olarak; Burkina Faso, Senegal ve Nijer'le aynı etnisiteden insanlar yaşıyor burada. Bu ülke sömürgeci geçmişine rağmen geleceğe odaklanmak istiyor. Bu nedenle Yatırımcıya büyük değer veriyor. Dünyanın neresinden gelirse gelsin ülkenin refahına katkı sağlayacak herkese kucak açıyor. Bu ülke sömürgecilik geçmişiyle hesaplaşabilmiş bir ülke, ancak geçmişe takılıp kalmanın bir yarar getirmediğini de düşünüyor. Batı karşıtı rüzgarlar pek çok Afrika ülkesindeki kadar sert değil burada. Bu açıdan son derece faydacı bir politika izliyorlar. Fransa'yla ilişkileri hala çok güçlü ve çifte vatandaş olabiliyorlar. Özellikle okumuş kesimin %60'ının bir Fransa veya Amerika geçmişi var.

Dini açıdan da bir hoşgörü iklimi hâkim. Fildişi Sahili İslam İşbirliği Teşkilatına üye. Dinler arası geçişkenlikler var ve bu, bu ülkede yadırganan bir durum değil. Bir ailede hem Müslüman bir birey hem de Hristiyan bir birey olabilir ve bunu asla sorun

etmezler. Dikkat çeken bir husus da her dinin inananı dininin pratiklerini yerine getirme konusunda oldukça hassastır.

Lübnanlılar dikkatimi çekti. Zamanında Suriye ve Lübnan'ın Fransız sömürgeci olmasıyla bir ilgisi var mı?

Evet özellikle restoran, market ve hizmet sektörü Lübnanlıların elinde. Yaklaşık 100 bin Lübnanlı yaşıyor Abidjan'da. Lübnan'da sermayeyi değerlendirebilecek bir imkanları yok bu insanların dolayısıyla burada sermayelerini değerlendirebilecekleri bir alan bulmuşlar. Bunun Frankofoniyle alakası olduğunu düşünmüyorum.

Türkiye'nin uluslararası kuruluşları ikili ilişkilerin gelişmesi adına ne tür faaliyetlerde bulunuyorlar?

Burada bütün kurumlarımızla eşgüdüm halinde çalışıyoruz. Örneğin TİKA'nın faaliyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlıyor. Okul öncesi sınıfların tefrişi, Bilgisayar sınıflarının, okul kütüphanelerinin inşası ve malzeme temininden tutun da, Sağlık ocağı inşası, jeneratör ve su deposu teminine kadar pek çok alanda hizmetlerde bulunuyor. Diyanet Vakfı ve YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) bursları iki ülke arasındaki eğitim alanındaki işbirliğine katkı sağlıyor. Türkiye Maarif Vakfının Abidjan'daki Uluslararası Okulu, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra organizasyonlarıyla da öne çıkıyor. "Nisan ayında ikincisi dü-

**Türkiye
Maarif Vakfının
Abidjan'daki
Uluslararası Okulu,
eğitim faaliyetlerinin
yanı sıra iki ülke
arasında kültürel
ilişkilerin gelişmesine de
katkı sağlıyor.**

Türkiye Maarif Vakfı tarafından organize edilen Afrika Bilim Festivali ülkenin en önemli bilim etkinliği olarak öne çıkıyor.

zenlenecek Afrika Bilim ve Teknoloji Festivali (Science Fest Abidjan) bu organizasyonlardan biri. Bu festivale geçtiğimiz yıl 22 Afrika ülkesinden katılım sağlanmıştı.

Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Lisanüstü öğrencilere Türkçe kursları veriliyor Üniversiteler arası işbirliğimiz, eğitim alanında ilişkilerimizin gelişmesini sağlıyor. Felix Houphouet-Boigny Üniversitesi, ülkenin en büyük devlet üniversitesi. Halen bir Türkçe kursu bulunuyor ama Türkçe'nin kredili ders kapsamına alınması için çalışmalarımız sürüyor.

Türk Firmaları açısından Yatırım imkanları neler?

Ülkede Türk firmaları için önemli yatırım imkânları bulunuyor. Fildişi ile ticaret, güvenlik, sağlık, turizm, tarım ve enerji gibi birçok alanda işbirliklerimiz mevcut. Fildişi, kakao, kaju ve kauçuk üretiminde dünyada lider. Türkiye'nin Batı Afrika'daki en önemli ve büyük ticari ortağı Fildişi Sahilleri'dir. Özellikle inşaat alanında önemli firmalarımız burada büyük projelere imza atıyor. Fildişi ile Ticaret hacmimiz 1 milyar doları aştı. Bu ilişkilerde her iki taraf içinde önemli kazanımlara kapı aralıyor.

Çok teşekkür ediyorum değerli vaktinizi ayırdığınız ve sorularımıza cevap verdiğiniz için.

MODERN EĞİTİMİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ ve ŞİDDET

Modern eğitimin yapılanması, modernitenin “düzen” idealiyle organik bir ilişki içindedir. Modern toplum, kendisinden önceki yaşam biçimlerinden ayrılmayı ifade eder; önceki biçimler “pre-modern” olarak adlandırılır.

Prof. Dr. İbrahim KESKİN
Uludağ Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü

Sanayi öncesi toplumlarda okul zorunlu bir kurum değil, bir imkân olarak görülüyordu. Okuma yazma gibi beceriler büyük ölçüde dini ihtiyaçlarla bağlantılıydı ve bu bilgiye sahip olanlar çoğunlukla din adamlarıydı. Toplumun geneli için eğitim, yaşlılardan edinilen görgü, beceri ve deneyimlerin aktarımı anlamına geliyordu.

Modern eğitim ise çocukların, özellikle bu amaçla kurulmuş kurumlarda öğrenim görmesiyle ortaya çıkmıştır. Sanayileşmeyle birlikte kentlerin gelişmesi, uzmanlaşmış okullara duyulan ihtiyacı artırmıştır. Eğitimin modern yapılanmasıyla birlikte bilgi ve beceriler artık doğrudan aile yüklerinden aktarılmamakta; öğrenme gi-

derek soyut ve kurumsal bir niteliğe bürünmektedir. Modern toplum, geleneksel becerilerle yaşamı sürdürmeyi büyük ölçüde imkânsız hâle getirmiştir. Okullar, sanayi toplumunun gerektirdiği teknik ve toplumsal becerileri kazandırmayı amaçlarken aynı zamanda otoriteye saygı ve disiplini de aşılar. Ancak itaatin yönü değiş-

Eğitimin modern

yapılanmasıyla birlikte bilgi ve beceriler artık doğrudan aile büyüklerinden aktarılmamakta; öğrenme giderek soyut ve kurumsal bir niteliğe bürünmektedir.

miştir: Tanrısal ya da aşkın mercilerden akla, yani insan aklına doğru bir kayma yaşanmıştır. Okuldaki hiyerarşik yapı ve boyun eğme stratejileri, iş yerlerindeki otorite ve denetim ilişkileriyle paralellik gösterir.

MODERN EĞİTİMDE BİREY

Okullar bazı bireyleri başarıya yönlendirirken bazılarını sistemin dışına iter. Başarı ve bireysel kazanç imkânı kısıtlananlar çoğu zaman düşük ücretli işlere yönelir. Bireysel farklılıkları ve istidatları göz ardı eden, herkesten aynı şeyi öğrenmesini bekleyen eğitim sistemi; farklılıkları “başarısızlık” olarak nitelendirerek gizli bir hiyerarşiyi tahkim eder. Kapitalist sanayi ekonomisinin ihtiyaçlarına göre şekillenen çağdaş eğitim, bu nedenle birçok aydınının umut bağladığı bir özgürleşme alanı olmaktan uzaklaşmış ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Okullar, toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştıran; kişisel gelişimi otoriteye uyumlu sınırlayan, gençlere ise bu düzeni kader gibi kabullenmeyi öğreten kurumlara dönüşmüştür. Çağdaş eğitim, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmelerine yardımcı

olan kimi yetenekleri zayıflatarak, daha önce büyük ölçüde kendine yeterli olan insanları; sağlık için doktorlara, öğrenmek için öğretmenlere, eğlenmek için medya araçlarına ve geçim için işverenlere bağımlı hâle getirmiştir. Modern eğitimle ekonomik disiplin ve hiyerarşi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

Okullarda öğrenilenlerin önemli bir kısmı derslerin resmi içeriğiyle doğrudan ilişkili değildir. Okulun disiplin ve düzen yapısı, edilgen tüketim alışkanlıklarını destekleyerek mevcut toplumsal düzenin yeniden üretimine hizmet eder. Müfredattaki dersler çoğu zaman bilinçli bir eleştirel öğretiye değil, kurumsal bir biçimselliğe dayanır. Gizli müfredat olarak adlandırılan asıl amaç ise bireylere toplumsal hiyerarşideki konumlarını öğretmek ve sınırlarını aşmadan varlıklarını sürdürmelerini sağlamaktır.

İNSAN MERKEZLİ DÜNYADA DÜZEN ARAYIŞI

Modern eğitimin yapılanması, modernitenin “düzen” idealiyle organik bir ilişki içindedir. Modern toplum, kendisinden önceki yaşam biçimlerinden ayrılmayı ifade eder;

önceki biçimler “pre-modern” olarak adlandırılır. Pre-modern toplumlarda toplumsal kategoriler ve hiyerarşiler ilahî düzenin bir gereği olarak kabul edilir ve toplumsal bütünlüğün temeli sayılırdı. Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da geleneksel düzen çözülmeye başlamış; sanayi devrimi ve Fransız İhtilali’nin etkisiyle derin bir toplumsal kriz ortaya çıkmıştır. Böylece uzun süre kendi hâline bırakılmış toplumsal alanlar bilinçli düzenlemelere tabi tutulmuş; sosyal ayrımlar ve bölünmeler planlama, tasarım ve uzmanlaşmış çabaların konusu hâline gelmiştir.

Toplumsal düzen ihtiyacı, toplumun bir inceleme nesnesi olarak keşfedilmesi anlamına gelir. Bu keşif özellikle 18. yüzyılda belirginleşmiştir. Toplum artık ilahî bir iradenin eseri olarak değil, bilinçli ve irade sahibi insan öznelerin ürünü olarak kavranmaya başlanmıştır. Toplumsal hayat, yasama, yönetim ve bilinçli müdahalelerin sonucu olarak görülmüş; doğa yasalarına benzer toplumsal yasa arayışı güçlenmiştir. Modernliğin düzene duyduğu ilgi, insani müdahale olmadığında kaosu ortaya

çıkacağı korkusuyla bağlantılıdır. Kaos, şeylerin düzensizliğinden çok, insanın denetleyememe başarısızlığı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle modern toplumda düzen ile kaos arasındaki sınırı belirleyecek olan insan faaliyetidir. İnsanın merkezî konuma yerleşmesi, Aydınlanma düşüncesinin temelidir.

Aydınlanma, toplumu ilahî kökenle açıklamayı reddederek insan aklını kurucu unsur olarak öne çıkarmıştır. Hem entelektüel bir devrim hem de insanlığın ilerlemesine duyulan umut olarak kavranan Aydınlanma, seküler hümanizmle yakın ilişki içindedir. Kültürün dünyevileşmesi bu süreci hızlandırmıştır. Sanayi toplumunun yarattığı kaotik durum, düzen arayışını daha da güçlendirmiştir.

Pozitivizm, bilimi tüm bilginin temeli sayar; metafiziği, vahyi ve inancı bilgi kaynağı olarak kabul etmez. Pozitif bilgi sayesinde öngörü mümkün olacak, tesadüf ve risk azaltılacak ve insan düzenin kurucusu hâline gelecektir. Rasyonalite kültürü yeniden şekillendirecek; kültür sekülerleşecektir. Böylece bilimin egemen olduğu sanayi devleti ideal toplumsal düzeni kuracaktır. Saint-Simon, yeni bilimi sanayi toplumunu barışçıl biçimde örgütleyecek bir tür din olarak tasarlamıştır. Ona göre modern toplumdaki ahlaki boşluk, geleneksel otoritenin çöküşünden kaynaklanır ve toplum seküler biçimde yeniden düzenlenmelidir. Yeni toplumsal düzende din, düzen kurucu ya da düzen sağlayıcı temel unsur olma vasfını sürdürecektir fakat kutsal olanla bağı kopartılarak işlevsel anlamda yeniden organize edilecektir.

Auguste Comte ise bu düşüncüyü “insanlık dini” kavramına dönüştürmüştür. Bu din, işçi sınıfı ile egemen sınıf arasında arabuluculuk yaparak ekonomik ve siyasal eksiklikleri giderecek; entelektüel ve ahlaki düzensizliği telafi edecektir. Böylece toplumsal düzen yeniden inşa edilecektir.

Aydınlanmacı düşünce, toplumsal düzensizliğin temelinde geleneksel zihniyetin bulunduğunu savunur. Metafizik, mit, din ve halk anlatıları aklın üzerini örten unsurlar olarak görülür. Cehalet ve sefaletin

nedeni bu zihinsel yapı olarak değerlendirilir. Pozitif aşama, aklın egemen olduğu modern aşamadır; artık toplumu yönlendirecek olanlar din adamları değil bilim insanlarıdır.

Aydınlanmacılar insanlığın sefaletinin kaynağını cehalet ve batıl inançlarda görmüş; çözümünü akıl ve bilimde aramışlardır. Bu yaklaşım pozitivizmde sistemleşmiştir. Ancak pozitivizm kitlelere karşı güvensizlik taşır; toplumsal düzenin entelektüel seçkinler tarafından yukarıdan inşa edilmesini savunur. Kitlelerin kendi başlarına düzen kuramayacağı düşüncesi, elitist top-

Modernitenin temel ilkelerinden biri olan bireyciliği esas alan, kapitalist sistemde başarı ve kazancı hedefleyen eğitimin şiddet gibi bir anomali üretmesi şaşırtıcı olmamalıdır.

lum mühendisliğini meşrulaştırır. Bu anlayışta eğitim, geleneğin “pespaye elbisesini” çıkararak insanı saf akıl durumuna ulaştırma aracıdır. Yeni elbise aklın tasarımına göre biçimlendirilir. Akla sahip olduğu varsayılan seçkinler, yalnızca akıl tarafından sınırlandırılır ve doğru seçim yapma yetkisini kendilerinde görürler. Bu, aynı zamanda halk kültürünün tasfiyesini de beraberinde getirmiştir.

Eğitimin okul merkezli kurgulanması, akıl çağıının sonucudur. Amaç, toplumu rasyonel yaşam sanatını içselleştirecek şekilde biçimlendirmektir. Devlet, yurttaşların davranışlarını yönlendirme hakkını kendinde görmektedir. Aydınlanmacı pedagojinin başarısızlıkları ise çoğu zaman eski düzenin karanlık güçlerine atfedilmiştir. Çözüm, akıl adına verilen yeni ve “doğru” eğitimi yerleştirmek olarak görülmüştür. Modern ulus devlet ile modern eğitimin

temeli ortaktır: Aydınlanmacı pozitivizm. Aydınlanmacı pozitivizme, süreç dâhilinde birçok şey eklenirse de belirleyiciliği devam ettirmektedir.

Modern eğitim biçiminin ana gayesi de modern ulus devletin otoritesini yerleştirmek ve meşrulaştırmaktır. Modern devlet, ulus ideali etrafında toplumsal birliği ve toplumsal düzeni hedeflemiş olsa da vadedini yerine getirememiştir. Modern değerler geleneksel değerleri kökünden yok ederek daha üst kimlikler etrafında bir bütünleşmeyi gerçekleştirmek yerine kültür endüstrisinin piyasa güdümlü hızla dağılan kimliklerine alan açmıştır.

Sanayi kapitalizminin çıkarları doğrultusunda kurgulanmış modern eğitim, belirlediği normların dışında hem farklı bilme biçimlerini hem de toplumsal yaşamı düzenleyen referansları olumsuzlamak suretiyle baskılamakta ve öğrenme süreçlerinde şiddeti bertaraf edememektedir. Bunun yanında söz konusu kurgu çerçevesinde inşa edilmiş yapıyla, hesaplanmamış bir sonuç olarak, pratik şiddet biçimlerini de üretici bir karakter taşımaktadır. Zira eğitim sürecine dahil edilen bireyler, kendi irade, seçim ve yeteneklerinden uzak bir tarzda, modernitenin standart ve tektipleştirici sürecine maruz kalmanın sonucunu şiddetin yansımalarıyla dışa vurabilmektedir.

AHLAK VE GÖRGÜNÜN DIŞLANDIĞI BİR EĞİTİMİN MALİYETİ

Modernizm, bireylere sadece kendi ihtiyaç duyduğu becerileri kazandırmayı hedefleyerek insanı; ahlaki, manevi ve ruhsal bakımdan kemale ulaştırma yollarını unutmaktadır. Modern eğitim gelenek, görenek ve toplumsal yaşamı düzenleyen bağları değersizleştirmek suretiyle hem bireylerin kendi kendilerini denetleme becerilerini hem de toplumsal kontrolü yok edici bir tarzda işlemektedir. Kontrolsüz, haz odaklı bireyciliği esas alan, kapitalist sistemde başarı ve kazancı hedefleyen eğitimin şiddet gibi bir anomali üretmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Zira daha önce de ifade ettiğimiz üzere modern eğitim dışlayıcı, baskılayıcı, değersizleştirici, yadsıyıcı ve

yok edici karakteriyle bizzat şiddet olarak işleyen bir karaktere sahiptir. Şiddeti önleyecek olan ahlak ve görgüdür, modern eğitim görgünün katilidir. Modern eğitim süreçleri geleneksel yapılar tarafından inşa edilen nitelikleri değersizleştirirken insan olmanın ne anlama geldiği bir belirsizliğe mahkûm edilir. Eşyaya hükmetme ve maddi başarı, ideal hedefler olarak belirlenir.

Bu anlamda modern eğitimin merkezî ilgi ve temel ilkeleri olmadığı gibi, var olmanın anlamını unutturan bir karaktere de sahiptir. Var olmanın anlamını unutan insan yer-siz yurtsuzlaşır. Aidiyet ve bağlılıklarından soyutlanmış, yurtsuzlaşan insanın fırsatını bulduğunda her türlü ahlaki ilkedden bağımsız, sorumsuzca hareket etme cüretini kendinde bulması kaçınılmazdır.

Meleknur Alevcan
Uzman Psikolog
Luleå Psikiyatri Kliniği
Stokholm

İsveç'te Eğitim Ortamlarında Şiddet ve Zorbalık:

KLİNİK VE PSİKODİNAMİK BİR DEĞERLENDİRME

“Zorbalık yapan ve şiddet uygulayan bireylerde içsel çatışmaların, erken dönem negatif nesne ilişkilendirmelerinin ve düşük benlik algısının dışavurum davranışını görürüz.”

Eğitimde şiddet ve zorbalık, maalesef modern çağımızın en ısrarcı ve yıkıcı problemlerinden biri olarak farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Gerek okullarda gerekse siber ortamda yaşanan şiddet ve zorbalık olgusu, yalnızca bireysel bir sorun olarak değil, toplumsal bir kriz olarak da ele alınması gereken ciddi problemlerden biridir. İsveç, her ne kadar çocuk hakları konusunda Avrupa'da öncü ülkelerden biri olsa da özellikle son yıllarda artan siber zorbalık problemini ve sonuçlarını yaşayan ülkelerden de biridir. İsveç'te son dönemde artan çocuk intihar oranlarının en büyük sebeplerinden birisinin akran zorbalığına maruz kalmak olduğunu bilmekteyiz. İsveç Ulusal Eğitim Ajansı ve İsveç Halk Sağlığı Kurumu tarafından yayımlanan verilere baktığımız zaman, öğrencilerin yaklaşık %7-10'unun okul ortamında zorbalığa maruz kaldığını görmekteyiz.

Eğitim ortamlarında ve dijital ortamlarda görülen şiddet ve zorbalık sonucu yeme bozuklukları, beden algı bozuklukları, depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu da çocuklar üzerinde görülen diğer yaygın psikolojik problemlerdir. Fiziksel şiddet verileri görece daha düşük olsa da psikolojik şiddetin, özellikle dijital ortamlarda kullanılan farklı platformların da gelişmesiyle artışta olduğunu görmekteyiz. Çocukların maruz kaldığı psikolojik şiddet çoğu zaman sessiz, örtük ve bilinçdışı dinamiklerle kendisini göstermektedir. Gelişim çağında olan ve henüz beyin gelişimi tamamlanmamış çocuklar için bu süreci kendi başlarına yönetmek oldukça zorlayıcı ve yıkıcı olabilmektedir.

Çocukların maruz kaldığı psikolojik şiddet çoğu zaman sessiz, örtük ve bilinçdışı dinamiklerle kendisini göstermektedir.

İsveç'teki göçmen çocukları özelinde yapılan araştırmalar, bize özellikle sosyoekonomik durumu iyi olmayan çocukların zorbalığa daha fazla maruz kaldığını göstermektedir.

Ergenler özelinde baktığımız zaman, bir gruba dahil olma ve kabul görme ihtiyacının karşılanması, ergenin kendi kimliğini sağlıklı bir şekilde oluşturabilmesi adına önemini bilmekteyiz. Erik Erikson'ın psikososyal gelişim kuramında da bildiğimiz gibi ergenlik dönemi; kimlik, benlik algısı ve rol karmaşasının yoğun biçimde yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş sürecidir. Bu süreçte ergenler "Ben kimim?" sorusunun yanıtını ararken çevresinden gördüğü tutum ve davranışlar, bu soruların cevabını oluşturmakta önemli derecede etkilidir. Bu dönemde dışlanma, ayrımcılık ve zorbalığa maruz kalan ergenin benlik algısı zedelenebilir ve utanç, suçluluk, öz nefret gibi duyguları kendi kimliğiyle eşleştirebilir. Zaman içerisinde içselleştirilen bu negatif benlik algısı ergenin ruh dünyasında yaralar açarken, akademik kariyerini ve kuracağı ilişkileri de olumsuz olarak etkileyebilir.

Psikodinamik Açıdan Zorbalık Olgusu

Zorbalığı psikodinamik kuram ile açıklayacak olursak; aslında bu davranışın sadece saldırgan bir davranıştan ibaret olmadığını söyleyebiliriz. Zorbalık yapan ve şiddet uygulayan bireylerde içsel çatışmaların, erken dönem negatif nesne ilişkilendirmelerinin ve düşük benlik algısının dışavurum

davranışını görürüz. Bu tür kişilerde çoğunlukla erken çocukluk döneminde travma öyküsü ya da aile içi şiddete maruz kalma durumları söz konusudur. Zorbalık davranışının psikodinamik kökenlerinde yine sıkça gördüğümüz diğer özellikler ise empati yoksunluğu, kaygılı ve güvensiz bağlanma örüntüleri ve yansıtma, yansıtma-özdeşim, bölme gibi ilkel savunma mekanizmalarıdır. Zorbalık yapan kişinin kendinde tolere edemediği bu olumsuz duyguları mağdura yansıtmasından ötürü mağdurdur, aslında zorbanın içsel çatışmalarını yansıttığı bir nesne hâline gelir.

Öte yandan mağduriyetin psikodinamik etkilerine baktığımız zaman, zorbalığa uğrayan çocuklarda ve ergenlerde çoğu zaman depresif ve içine çekilme davranışları ile içselleştirilmiş değersizlik şemalarının geliştiğini görmekteyiz. İsveç'te bu alanda yapılan çalışmalar, zorbalığa maruz kalan bireylerde kısa süreli ve uzun süreli psikolojik sonuçların doğduğunu göstermektedir. Kısa vadeli klinik bulgular arasında depresyon, anksiyete bozuklukları, uyku ve somatik bozukluklar yer alırken; uzun vadeli klinik bulgular arasında ise travma sonrası stres bozukluğu, kronik düşük benlik algısı, intihara meyil, kendine zarar verme davranışları, ilişkisel travmalar ve güvensizlikler yer alır.

İsveç'in sosyokültürel yapısına baktığımız zaman, multikültürel bir ortam olduğunu ve göçmenlerin ülke nüfusunda önemli bir yer kapladığını bilmekteyiz. İsveç'teki göçmen çocukları özelinde yapılan araştırmalar, bize özellikle sosyoekonomik durumu iyi olmayan çocukların zorbalığa daha fazla maruz kaldığını göstermektedir. Etnik kökenin ve ana dilin farklı olması, kültürel farklılıkların yaşanması yabancılık hissini artırarak çocukların eğitim ortamında ve dijital ortamlarda dışarıda kalmalarına, ayrımcılığa ve zorbalığa uğramalarına sebep olmaktadır. Psikodinamik açıdan bakıldı-

ğında ülkedeki göçmen çocuklarının maruz kaldığı bu durum, "öteki"nin grup içi kaygılarını dindirebilmek adına hedef gösterilmesi şeklinde açıklanabilir. Bu bağlamda zorbalık ve şiddet, sadece bireysel bir problem olmaktan çıkmakta; kolektif savunmalar ve toplumsal grup dinamikleri ile de doğrudan alakalı hâle gelmektedir.

İsveç'te Yasal ve Kurumsal Yaklaşımlar

İsveç'te ve İskandinav ülkelerinde eğitim yasalarına baktığımız zaman, zorbalıkla ve şiddetle mücadelede önleyici ve -etnik kökeninden bağımsız olarak- her öğrenciyi kapsayıcı bir yaklaşım benimsendiğini görmekteyiz. Anayasada mevcut olan eğitim yasası ve ayrımcılık yasası, okullardaki öğrencilerin fiziksel ve ruhsal güvenliğini

İsveç modeli bize zorbalık ve şiddet ile mücadelenin etkili olabilmesi için çok katmanlı bir sistem uygulamamız gerektiğini göstermektedir.

sağlamaktan yükümlüdür. İsveç'teki okullarda görev yapan okul psikologları, sosyal pedagoglar, yöneticiler ve eğitimciler; eğitim ortamlarında uygulanan şiddet ve zorbalığa karşı mücadele etme adına çok önemli bir rol oynamaktadır. Olası riskli bir durum tespit edildiği zaman ebeveynler ile de iş birliği yapılarak hem zorbalık uygulayan öğrenciye hem de zorbalığa uğrayan öğrenciye yönelik farklı psikososyal çalışmalar yapılmaktadır. Burada amaç sadece disiplini sağlamak değil; çocukların gelişimsel ve psikososyal durumlarına da katkı sağlamaktır. İsveç'te her okul, psikologlar tarafından yıllık zorbalık önleme

planı hazırlama sorumluluğuna sahiptir. Bu raporlamada fiziksel ve dijital ortamda görülen zorbalıkların klinik değerlendirmeleri, bireysel analizler veya grup temelli müdahaleler psiko-eğitim şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Siber zorbalıkla mücadele etme konusunda İsveç devletinin almış olduğu bir diğer önlem de bazı okullarda cep telefonu kullanımının tamamen ya da yarı zamanlı olarak yasaklanması ve 15 yaş altı çocukların sosyal medya kullanımlarının kısıtlanmasıdır. Son dönemde İsveç gündemini oldukça meşgul eden bu tür düzenlemeler, çocukların ruhsal sağlıklarını da koruma amacı gütmektedir. Aynı zamanda gelişim çağında olan çocukları olası tehditlerden koruma, empati ve sosyal becerilerini geliştirme gibi hedefler gözetilmektedir. Çünkü devletin ve eğitim kurumlarının temel sorumluluğu sadece bilgiyi aktarmak değil; çocuğun psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlamak, pozitif bir benlik algısı geliştirmesini destekleyerek özgüvenli bireyler yetiştirmek ve çocuğun onurunu koruyarak akademik kariyerine engel olabilecek unsurları ortadan kaldırmaktır.

Sonuç olarak İsveç modeli bize zorbalık ve şiddet ile mücadelenin etkili olabilmesi için çok katmanlı bir sistem uygulamamız gerektiğini göstermektedir. Gerek önleyici eğitim politikaları, gerek eğitimcilerin uygulayacağı grup hâlinde psiko-eğitim çalışmaları, gerekse devletin alacağı önleyici yasa ve düzenlemeler ile çok yönlü bir mücadele planı geliştirilerek çocuklarımızın sağlıklı duygusal gelişimini merkeze alan, daha sağlıklı ve mutlu bir gelecek yaşamalarına imkân veren bir güven ortamı sağlanmalıdır. Toplumsal refahı sağlamak adına da elzem olan bu uygulamalar, etik ve klinik açıdan bakıldığında da bir zorunluluktur.

Kübra Balasar
Amsterdam Bölgesel
Disleksi Enstitüsü

Dr. Betül Göktaş
Tilburg Üniversitesi

Akran Şiddeti ve Çözüm Önerileri: HOLLANDA ÖRNEĞİ

“Hollanda’da akran zorbalığıyla mücadele yasal bir zorunluluktur. 1 Ağustos 2015 tarihinde yürürlüğe giren “Okulda Güvenlik Yasası”, eğitim kurumlarını öğrencilerin sosyal güvenliğini sağlama konusunda yükümlü tutmaktadır.”

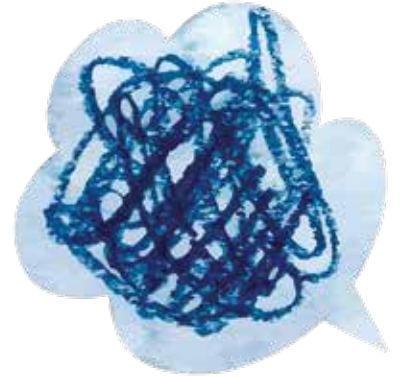
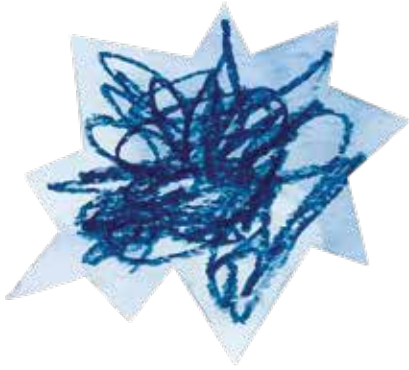

Akran zorbalığı, öğrencilerin psikososyal gelişimini ve akademik başarılarını olumsuz etkileyen, çocukların ruhunda hayatları boyunca derin izler bırakan önemli bir sorundur. Günümüzde akran zorbalığına yönelik farkındalığın hayli gelişmiş olmasına ve eğitim sistemlerinde öğrenci refahını artırmaya yönelik politikalar düzenlenmesine rağmen zorbalık vakalarının önüne geçilememektedir. Hollanda'da da bireylerin müreffeh bir yaşam sürmesi, ülkenin öncelikli politikaları arasındadır. Bu düşünce yapısı, Hollanda eğitim sisteminin temelini oluşturur. Bittabi Hollanda Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı (OCW), eğitim politikalarını bireylerin akademik başarılarının yanı sıra sosyal ve duygusal gelişimlerini kapsayacak şekilde belirler (Ministry of Education, Culture and Science, n.d.). Buna rağmen Hollanda'da da akran zorbalığı vakaları önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Hollanda İstatistik Kurumu verileri, bu durumu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. 2021 yılında 15 yaş ve üzeri 173 bin Hollanda vatandaşı arasında yapılan ankete göre nüfusun yaklaşık %2'si önceki yıllarda zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Bu demek oluyor ki yaklaşık 240.000 kişi her yıl zorbalık vakasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Araştırma sonuçları, bir çarpıcı gerçeği daha ortaya çıkarmıştır. 15 yaş üstü kişilerin yaklaşık dörtte biri, hayatının bir döneminde mutlaka zorbalığa maruz kalmakta; mağdurların %60'ı ciddi psikolojik ve duygusal sorunlarla mücadele etmektedir. Vakaların %69'unda mağdur, zorbalık yapan kişi tarafından başından beri tanınmaktadır. Araştırmada zorbalık biçimine yönelik bulgular da yer almaktadır. Buna göre bireylerin %47'si geleneksel, %31'i çevrim içi, %19'u ise her iki şekilde de tacize/şiddete uğramıştır (Statistics Netherlands, 2022). Geleneksel zorbalığın etkilerinin görece daha yüksek olduğu düşünülmekle birlikte mağdurların büyük oranda hem dışsal hem de içsel güven sorunları yaşadığı; ilaveten psikolojik, fiziksel ve mali sorunlarla karşılaştığı belirtilmiştir.

Zorbalıkla mücadele,
bireysel çabalardan ziyade
kurumsal ve profesyonel bir
sistem çerçevesinde
yürütülmektedir.

Akran zorbalığı, sadece çocukluk dönemine özgü yani geçici bir süreç olarak görülmemelidir. Araştırmalar, zorbalığın uzun vadeli gelişimsel problemlere yol açtığını gösterir. Örnek vermek gerekirse zamanında müdahale edilmeyen zorbalık vakaları, mağdur çocuğun karakter gelişiminde kalıcı hasarlara yol açabilir. Çocuk, yaşadığı güvensizlik duygusunu içselleştirerek düşük bir öz benlik algısı geliştirebilir; bu durum yetişkinlikte kaygı bozuklukları ve depresyon riskini artırabilir. Öte yandan zorbalık sadece mağduru etkilemez. Zorbalık yapan çocuklar da davranış kalıplarının düzeltilmesi hâlinde ilerleyen yaşlarda antisosyal kişilik bozukluğu geliştirebilir. Pek çok araştırma akranlarına zorbalık yapan çocukların yetişkinlik yıllarında suça karışma eğilimlerinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çocuklar, saldırganlığı sosyal statü kazanmak ve güç elde etmek için kullanabilir. Antisosyal kişilik bozukluğu geliştiren bu çocuklar, ikili ilişkilerinde ve iş hayatlarında da bu davranışlarını tekrar ederek ciddi uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalabilir (Olweus, 1993; Copeland, vd., 2013). Bu sebeple hem zorbalık yapan hem de buna maruz kalan çocukların erkenden tespit edilmesi ve okul temelli müdahale programlarıyla önlem alınması oldukça önemlidir. Böylece her iki tarafın sağlıklı gelişimine ve toplum güvenliğine katkıda bulunulabilir.

Alan yazınında zorbalık; bir veya birden fazla kişinin, görece daha savunmasız birine karşı kasıtlı, bilinçli, incitme ve zarar verme amaçlı gösterdiği agresif davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Kasıtlılık yani davranışın bilinçli bir zarar verme amacıyla sergilenmesi; bu davranışların sistematik bir şekilde tekrarlanması; zorbalık yapanla mağdur kişi arasındaki güç dengesizliği, zorbalığı akran çatışmalarından veya şakalaşmalardan ayıran üç temel kriterdir (Olweus, 1993; Smith & Brain, 2000). Zorbalık eylemleri, fiziksel ve psikolojik (sözel ve ilişkisel) olmak üzere iki kategoride incelenmektedir. Fiziksel zorbalık; vurma, itme veya eşyalara zarar verme gibi doğrudan gözlemlenebilen ve okul ikliminde tespiti daha kolay olan davranışları içerir. Çocukların yaşı ilerledikçe zorbalığın biçim değiştirdiği görülmektedir. Üst yaş gruplarında “psikolojik zorbalık” daha baskın hâle gelmektedir. Dışlama, dedikodu yayma, görmezden gelme veya arkadaşlık ilişkilerini manipüle etme gibi yöntemlerle gerçekleştirilen

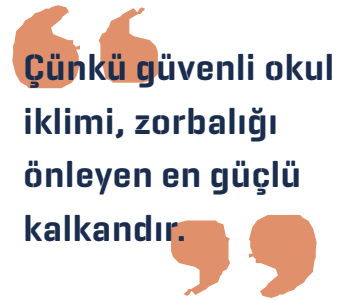
bu zorbalık türü, daha gizli yürütüldüğü için eğitimciler tarafından fark edilmesi oldukça güçtür.

Günümüzde bu dinamiklere bir de “siber zorbalık” eklenmiştir. Bu zorbalık türü hem sözel hem de ilişkisel zorbalığın dijital bir uzantısı olarak karşımıza çıkar. Siber zorbalığın en kritik yönü, zorbalığın okul sınırlarını aşarak çocuğun özel hayatına kadar uzanmasıdır. Bu durum, mağdurun öz benlik algısını ve güven duygusunu zedeleyerek sosyal güvensizlik hissinin günlük hayatta da devam etmesine neden olur. Üstelik akran zorbalığının etkisi, mağdurun yanı sıra ailesi ve sürece dâhil olan ilgililer üzerinde de derin izler bırakır. Örneğin zorbalık gören çocuklarda kaygı bozukluğu, depresyon, öz güven sorunu, akademik başarısızlık gibi sorunlar görülürken aileleri, çocuğun yaşadığı durum karşısında çaresizlik ve yoğun kaygılar hissedebilir. Öğretmenler, yöneticiler ve arkadaş çevresi de eğitim ortamındaki huzursuzluk nedeniyle farklı sorunlarla karşı karşıya kalır.

Hollanda’da akran zorbalığıyla mücadele yasal bir zorunluluktur. 1 Ağustos 2015 tarihinde yürürlüğe giren “Okulda Güvenlik Yasası”, eğitim kurumlarını öğrencilerin sosyal güvenliğini sağlama konusunda yükümlü tutmaktadır. Bu yasal çerçeveye göre okullar:

- Güvenli bir sınıf ortamı oluşturmak ve zorbalığı önlemek için azami gayret gösterdiklerini ispatlamak zorundadır. Bu durum, aktif bir uygulama süreci gerektirir.
- Her yıl öğrencilerin sosyal güvenlik algılarını ve okul iklimini geçerli, güvenilir araçlarla ölçmekle yükümlüdür. Bu veriler, okulun stratejik planlamasına da temel oluşturur.
- Öğrencilerin ve velilerin zorbalık vakalarında doğrudan ulaşabilecekleri, güvenilir bir uzman bulundurmak mecburiyetindedir.

Hollanda eğitim sistemine göre okullar özerklik modeliyle çalışmaktadır yani okullara finansal destek verilse de okullar pedagojik olarak özgürdür. Ancak Eğitim Müfettişliği, okulların bu yasal yükümlülüklerine uyup uymadığını düzenli olarak denetlemekte; standartlara uymayan kurumlar hakkında idari yaptırım uygulamaktadır.

Bu yasal baskı ve denetim sistemi, okulların etkisi bilimsel olarak kanıtlanmış anti-zorbalık programlarına yönelmesini teşvik etmiştir. Böylece zorbalıkla mücadele, bireysel çabalardan ziyade kurumsal ve profesyonel bir sistem çerçevesinde yürütülmektedir (Onderwijsinspectie, n.d.).

Akran zorbalığına erken müdahale oldukça önemlidir ancak olay gerçekleşikten sonra yapılan “iyileştirici” müdahalelerden ziyade sınıf düzenini baştan koruyan önleyici yaklaşımlarla sağlıklı bir okul iklimi oluşturulmalıdır. Bu noktada öğretmen-öğrenci ilişkisi, sosyal normlar ve gözetim, zorbalığa karşı en güçlü savunma mekanizmalarıdır. Eğitim-öğretim yılının ilk haftaları, “Altın Haftalar” olarak adlandırılır. Çünkü bu süreçte sınıfın sosyal hiyerarşisi henüz oluşmamış, grup dinamiği şekillenmemiştir. Öğretmen için bu haftalar, sosyal güvenliği sağlamak için stratejik bir fırsat sunar. Bu süreçte öğretmen sadece ders veren bir figür değildir. Aynı zamanda sınıfın “sosyal mimarı” olduğunu bilmeli ve ona göre hareket etmelidir. Öğrenci, öğretmenini adil, tutarlı ve ulaşılabilir bir figür olarak gördüğünde yaşadığı sorunları paylaşma konusunda kendini güvende hisseder. Bu güven bağı olayların büyümeden önlenmesini sağlar. Ancak etkili bir önleme stratejisi fiziksel bir denetim değildir. Eğitimciler bu süreçte öğrencilerin sosyal dünyasına aktif bir şekilde dâhil olmalı ve “kör noktalar” olarak tabir edilen riskli alanlarda hassas bir izleme süreci yürütmelidir. Aksi takdirde sınıfta kontrolsüz bir güç mücadelesi başlayabilir ve sistematik bir zorbalık düzeni kök salabilir.

Uzman kuruluşlar ve bilimsel araştırmalar doğrultusunda Hollanda’da okulların zorbalıkla mücadelede izlemesi gereken 5 kritik adım şu şekilde özetlenmektedir:

1. Bütüncül Sistem Yaklaşımı: Zorbalık sadece sınıf içinde çözülmeye çalışılmalıdır; okul yönetimi, öğretmenler, yardımcı personeller, ebeveynler ve

öğrenciler çözümün bir parçası hâline getirilmelidir.

2. Kanıta Dayalı Programlar: Sadece bireysel vakalara odaklanan geçici çözümler yerine etkisi bilimsel olarak kanıtlanmış ve grup dinamiğini onarmaya yönelik eğitim programları kullanılmalıdır.

3. Odağı Tanıklara Kaydırmak: Müdahale odağı, fail veya mağdurdan olaya tanıklık eden akran grubuna kaydırılmalıdır. Zorbalık, akran grubundan destek veya sessiz bir onay gördükçe beslenir; bu ilgi ve destek azaldığında zorbalığın son bulma olasılığı artar.

4. Süreklilik ve Sosyo-Duygusal Eğitim: Sosyal güvenlik, sadece kriz anlarında hatırlanan bir kavram olmamalıdır. Olayların büyümesini beklemeden, yıl boyunca düzenli olarak sosyo-duygusal beceri eğitimleri organize edilmeli ve güvenli iklim sağlanmalıdır.

5. Veriye Dayalı İzleme ve Kayıt: Yaşanan her vakanın titizlikle kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu veriler sayesinde uygulanan tedbirlerin etkinliği ölçülebilir ve okul içerisinde ekstra denetim gerektiren alanlar tespit edilebilir.

Orobio de Castro ve arkadaşları (2018) tarafından Hollanda eğitim uygulamalarında zorbalığa yönelik düzenlenen programın etkililiği araştırılmış ve her anti-zorbalık programının aynı derecede başarılı olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle Hollanda eğitim sisteminde yapılan değerlendirmeler, en yüksek verimin bireylerden ziyade okul kültürü ve sınıf dinamiğine odaklanan programlardan alındığını göstermektedir. Bu nedenle odağı zorbadan ziyade tanıklara çeviren; okul, aile ve çocuk arasındaki iş birliğini esas alan uygulamalar önem arz etmektedir. Bir programın gerçek anlamda sonuç vermesi, öğretmen-öğrenci-ebeveyn ilişkisinin kesintisiz bir şekilde sürmesine ve uygulamaların tutarlı bir şekilde yürütül-

mesine bağlıdır. Hollanda’daki okullar da bu bilinçle “Bu hasarı nasıl onarabiliriz?” sorusuna odaklanarak benimsediği onarıcı yaklaşımlarla sosyal güvenliği sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü güvenli okul iklimi, zorbalığı önleyen en güçlü kalkandır.

Kaynakça

- Statistics Netherlands. (2022). Nearly 240 thousand bullying victims in 2021. 03 2022 tarihinde Statistics Netherlands (CBS): <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2022/28/nearly-240-thousand-bullying-victims-in-2021> adresinden alındı
- Ministry of Education, Culture and Science. (tarih yok). About the Ministry of Education, Culture and Science. 03 2026 tarihinde About the Ministry of Education, Culture and Science (OCW): <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science> adresinden alındı
- Olweus, D. (1993). Bullying at school: What we know and what we can do. Wiley-Blackwell.
- Copeland, W. E., Wolke, D., Angold, A., & Costello, E. J. (2013). Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence. JAMA Psychiatry, 419-426.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. Aggressive Behavior, 26(1), 1-9.
- Onderwijsinspectie. (tarih yok). Sociale veiligheid. 03 2026 tarihinde Onderwijsinspectie: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/veiligheid/sociale-veiligheid> adresinden alındı
- Orobio de Castro, B., Mulder, S., Van der Ploeg, R., Onrust, S., Van den Berg, Y., Stoltz, S., . . . Scholte, R. (2018). Wat werkt tegen pesten?: Effectiviteit van kansrijke programma's tegen pesten in de Nederlandse onderwijspraktijk. Utrecht: Universiteit Utrecht.

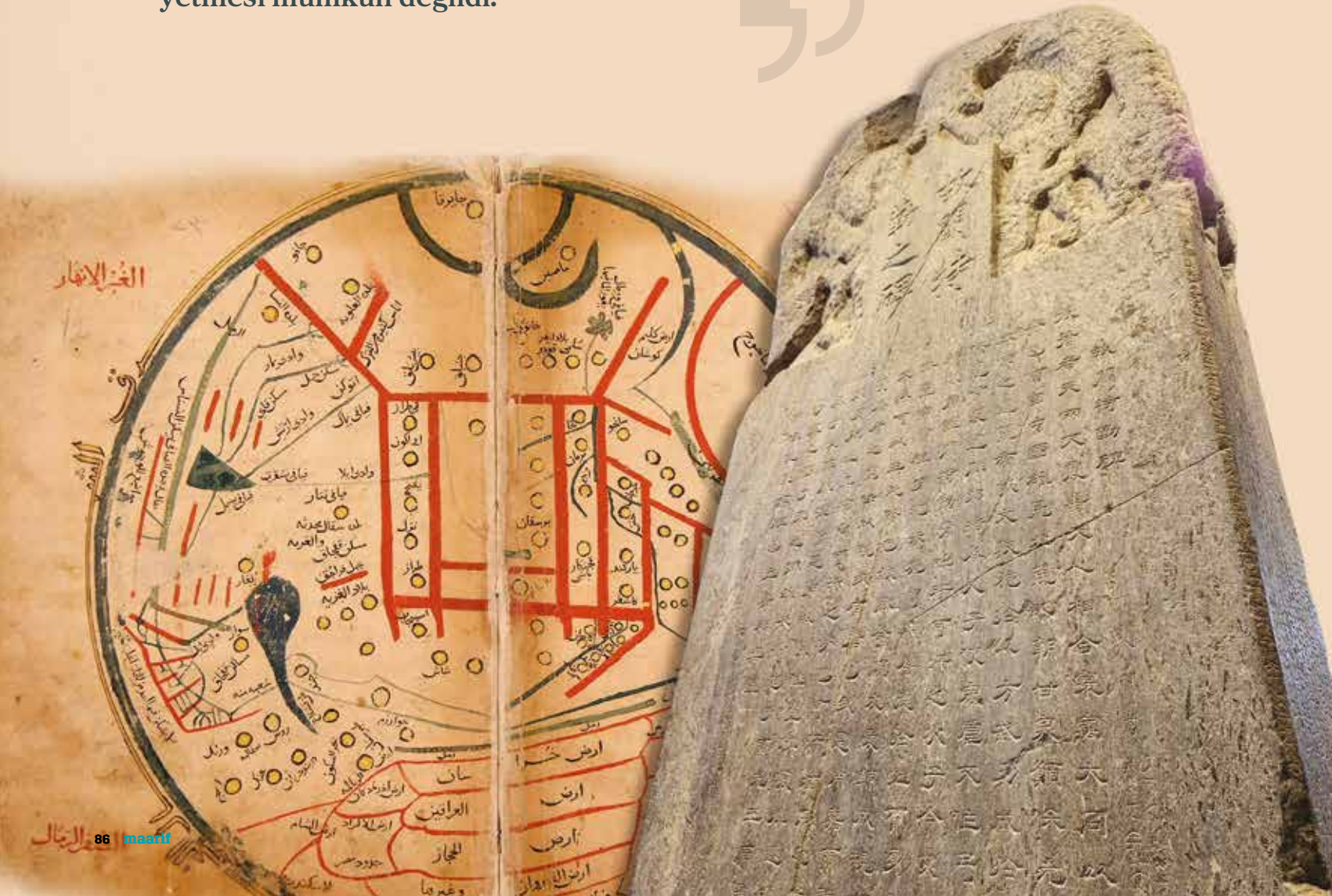
Eğitimciler bu süreçte öğrencilerin sosyal dünyasına aktif bir şekilde dâhil olmalı ve “kör noktalar” olarak tabir edilen riskli alanlarda hassas bir izleme süreci yürütmelidir.

Beşir Ayvazoğlu

TÜRKÇENİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

Dünyada kültür dili niteliğini taşıyan hiçbir dil saf değildir;
Türkçenin de ne kadar zengin ifade imkânlarına sahip
olursa olsun kendi içine kapanması, kendi kendine
yetmesi mümkün değildi.

Türkçenin Yenisey ve Orhun kitabelerinden önceki dönemlerine ait yeterli belge ve bilgiye sahip değiliz. Ancak özellikle Orhun kitabelerindeki dilin her bakımdan gelişmişliği, Türkçenin çok eski bir dil olduğunu göstermek-tedir. Seçkin bir dilbilimci olan Doğan Aksan, bu gerçeği Türkçenin Gücü isimli eserinde bütün açıklığıyla ortaya koymuştu. Esasen Kazakistan'ın Almatı şehri yakınlarındaki Esik kasabasında, 1969 yılında keşfedilen kurganda gömülü "Altın Elbiseli" tiginin, yani prensin gümüş kadehindeki yazı, Orhun kitabelerindeki alfabenin oluşmaya başladığı döneme işaret ediyordu; bir laboratuvarda yapılan radyokarbon tahlili sonunda, altın elbisesiyle gömülen prensin tahminen M.Ö. 5 veya 6. yüzyılda yaşamış olduğu anlaşılmıştı.

Göktürk kitabelerindeki Türkçe, hem soyut ve somut kavramlardaki çeşitlilik ve bolluk, hem de söz varlığı ve türetme imkânlarının genişliği bakımından zengin, yani hemen her türlü fikri ifade edebilme-yeye muktedir bir dildir. Uygur döneminde de, yabancı kavramların karşılanması için yapılan türetmelerle Türkçenin ifade gücü büyük ölçüde artmıştı. Uygur Türkçesi bir edebî dil olarak son derece gelişmiş ve önemli ürünler vermiştir. Reşit Rahmeti Arat, bu ürünlerden bir kısmını Eski Türk Şiiri adlı eserinde bir araya getirmişti.

Alfabe değişiklikleri Türk tarihinde daima önemli dönüm noktalarına işaret eder. Uygur Türkleri, Budizm'i kabul edince, Sogd menşeli ve Göktürk alfabesine göre imkânları çok sınırlı bir alfabeyi benimsemiş, Müslüman olan Türkler de ister istemez Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardı. Zamanla bütün İslâm dünyasının tek alfabesi haline gelen Arap alfabesi, Türk topluluklarını da kültürel açıdan birleştiriyordu; ayrıca "fonetik" olmadığı için yazılı metinleri her Türk topluluğu kendi ses değerlerini ilave ederek okuyabiliyordu.

Türkler, çeşitli şekillerde münasebette bulundukları bütün kavimlerin dillerinden hiç tereddüt etmeden faydalanma yoluna gitmiş ve aldıkları her kelimeyi Türkçenin

Talas Yazıtı

bünyesine mal etmeyi başarmışlardır. Bunu Arif Nihat Asya "Ağıt" şiirinde şöyle ifade etmişti:

Ben ki ateşle konuşurdum, selle
konuşurdum
İdil'le Tuna'yla Nil'le konuşurdum
Sangaryos'u Sakarya yapan
İkonyom'u Konya yapan
Dille konuşurdum.

Dünyada kültür dili niteliğini taşıyan hiçbir dil saf değildir; Türkçenin de ne kadar zengin ifade imkânlarına sahip olursa olsun kendi içine kapanması, kendi kendine yetmesi mümkün değildi. Ancak İslâm'ın kabulü, aynı zamanda büyük bir kültür değişmesi niteliğini taşıdığı için, özellikle soyut kavramlarda, Arapça ve Farsçanın etkisiyle tehlikeli bir yola girildiği söylenebilir. 10. yüzyıldan itibaren yeni bir din ve dünya görüşü, yeni bir metafizik, Türkçenin sınırlarını zorlamış, Arapça ve Farsça kelime ve kavramlar ister istemez açılan gediklerden içeri dalmışlardır.

Bununla beraber Türkçe, Kaşgarlı Mahmud gibi büyük dilciler yetiştirerek kendini yeterince korumayı ve savunmayı başarmıştır. Divanü Lügati Türk, Türkçe'nin yaşama gücünün ve azminin belgesidir. Özetlemek gerekirse, Türkçe,

Türkler, münasebette bulundukları kavimlerin dillerinden hiç tereddüt etmeden faydalanma yoluna gitmiş ve aldıkları her kelimeyi Türkçenin bünyesine mal etmeyi başarmışlardır.

Kutadgu Bilig'in Kahire Müzesinde sergilenen nüshası

Dolmabahçe'de düzenlenen Dil Kogresini haberleştiren İkdam Gazetesi (28 Ağustos 1928)

Müslüman oluşumuzdan sonra da hem konuşma dili, hem de edebî dil olarak yaşamaya devam etmiş ve Kutadgu Bilig, Atabetül-Hakayık gibi önemli edebî ürünler vermiştir. Selçuklu devrinde, özellikle aydınların ve yöneticilerin Farsçaya aşırı meyil göstermeleri yüzünden, Türkçenin edebî dil olarak tabii gelişmesinde yüz-yüz elli yıllık bir kesinti meydana gelir. Ancak halk seviyesinde bütün güzelliği ve zenginliği ile hayatîyetini devam ettirmiş, 13. yüzyıla gelindiğinde Yunus Emre gibi büyük bir şairle atağa kalkan Türkçe, Osmanlı devrinde Selçuklu devrinin aksine devletin resmî dili olmuştur.

Bir imparatorluk dili olarak sadece Arapça ve Farsçadan değil, hâkim olunan coğrafyalardaki bütün dillerin imkânlarından faydalanan Türkçe hızla zengin bir edebî dile dönüşmüştü. Edebiyat tarihçilerinin “divan edebiyatı” dedikleri, yaklaşık beş yüz yıl kesintisiz devam eden edebî gelenek, Türkçe nin sağlam temelleri üzerinde yükselmiştir. Divan edebiyatının dili her ne kadar Arap ve Fars sözlüklerinden fazlaca ödünç kelime almışsa da, gramer, sentaks ve duyuş olarak her zaman Türkçe karakterini korumuştur. Türk zevkini yansıtan ve inşa dediğimiz sanatlı nesir yazarları sayılmazsa hikâye, tarih, seyahatname, mektup gibi ürünler bugün de anlaşılabilir bir Türkçeyle yazılmıştır.

19. yüzyılın sonlarından itibaren Türkçenin sadeleştirilmesi yolunda birtakım görüşler ve akımlar ortaya çıkmıştır. Tanzimat yazarlarının gayretleriyle müspet yönde

gelişen ve yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıkları en aza indirmeyi hedefleyen çalışmalar, Servet-i Fünuncu şair ve yazarlar tarafından bir süre sekteye uğratılır. Ancak 1911 yılında Selanik'te Genç Kalemler dergisinde bir aydın grubunun Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin öncülüğünde başlattıkları Yeni Lisan hareketi, buna bağlı olarak doğan Millî Edebiyat akımı ve Cumhuriyet devrinde bu akımın bir uzantısı niteliğini taşıyan çalışmalar, Türkçeyi, Türkçeye mal olmamış yabancı kelime ve kaidelerden arındırmıştır. Arındırma, başlangıçta Türkçe'nin tarih içinde kazandığı zenginliklerden vazgeçmek anlamında değildir. Yeni Lisancılar, Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey gibi Türkçeyi yabancı olarak kabul ettikleri bütün kelimelerden arındırmayı hedefleyen aşırı hareketten çok farklıydı. Gökalp, “Türkçeleşmiş Türkçedir” diyordu.

Bu dönemde Türkçe, zengin ifade imkânlarına sahip, kelime hazinesi bakımından hatırı sayılır zenginlikte, gramer ve sentaks bakımından sadece kendi imkânlarını kullanan sağlam bir edebî dil haline gelmiş, Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay, Faliş Rıfka Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Pe-yami Safa, Nâzım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fâzıl Kısakürek, Tarık Buğra, Kemal Tahir, Yaşar Kemal gibi çok sayıda şair ve yazarın elinde asıl kıvamını bulmuştur. Bu gelişme, 1934 yılında Atatürk'ün bir sözü emir olarak kabul edildiği için bütün Türkiye çapında yabancı kelime avı başlatılmıştı. Atatürk, dilde başlayan büyük kaosu farkına vardığı için bir akşam sofrasında henüz kimse yokken Faliş Rıfka'ya “Yanaş bana doğru!” demiş ve şunları söylemişti: “Varımız yoğunuz meydana. Bir çıkmaza girmişsinizdir. Bırakılır mı dil bu çıkmazda? Hayır, öyleyse yapılacak olanı biz yapacağız!” Güneş-Dil Teorisi, bu çıkmazdan kurtuluşun reçetesi idi.

Ancak Türkçe bir süre sonra yabancı menşeli bütün kelimeleri atarak bütünüyle arınmış bir Türkçe yaratmak isteyen birtakım aydınlar tarafından yeni maceraya sürüklendi. Bu macera sonunda Türkçe

maalesef fakir, derinliksiz, ahenksiz ve ifade imkânları sınırlı bir dil haline getirilmiş, daha da önemlisi sesini kaybetmiştir. Her dilin aynı zamanda kendine has bir ahenği ve musikisi vardır.

Eski İstanbul yerlilerinin, özellikle kadınların konuşmalarını yahut eski radyo spikerlerinin mesela Tanburi Cemil Bey'in oğlu Mesut Cemil'in kayıtlarını dinlemiş olanlar ne demek istediğimi daha iyi anlarlar. Abdülhak Şinasi Hisar, Geçmiş Zaman Fıkraları isimli eserinde anlatır:

“Halid Ziya ve Hamdullah Suphi, Paris'te bir gün metroda karşılaşmış, uzun ve tatlı bir sohbete dalmışlar. Metrodan çıkarken bir Fransız, mahcup bir tavırla yanlarına gelmiş, özür diledikten sonra, öteden beri dillerin musikisiyle ilgilendiğini söylemiş ve hangi dille konuştuklarını sormuş. Türkçe olduğunu öğrenince “Şimdiye kadar bu dili duymak fırsatını bulamadığım için üzgünüm, şimdi duyduğum için de çok sevinçliyim,” demiş ve şöyle devam etmiş: “Eğer bu istasyonda inmeseydiniz sizi dinlemek için ineceğiniz istasyona kadar takip edecektim. Çok eski bir millet olduğunuz anlaşılıyor, zira diliniz bu ahenkli ve musikili inceliğine ermek için ne uzun zamanların sarf edilmiş olması gerekir.”

Her dilde kelimeler zaman zaman değişir, yeni buluşları, fikirleri, kavramları, durumları karşılayacak kelimelere ihtiyaç duyulur ve yeni kelimeler türer. Dil, yaşayan ve sürekli gelişen eden bir varlıktır; bu tabii gelişmenin önüne geçilemez. Yanlış olan, dil mühendisliği, başka bir ifadeyle, siyasetin dile müdahalesi, kelimelerin gelişigüzel değiştirilmesidir. Herhangi bir millî dil, yerine kolayca diğerinin konulabileceği bir kelime ve tabirler yığını değil, asırlar içinde ve nesillerin hafızasında dövuile yoğrula yerleşmiş bir mana, duygu ve hayaller bütünüdür. Dil ifade vasıtası olduğu kültürü geleceğe taşır; her kelimenin arkasında bir tarih vardır ve millet, tarihin karıp yoğurduğu bir birliktir.

Kırımlı yazar Cengiz Dağcı, bildiğiniz gibi, Alman esir kampından kurtulduktan sonra Londra'ya yerleşmişti; romanlarını Türkçe

yazıyor ve bu romanlar Türkiye’de yayımlanıyordu. Mektup vasıtasıyla yaptığım bir röportajda onu şu soruyu sormuştum: “Türkçenin konuşulmadığı bir ülkede Türkçe yazmak ve pek tanımadığınız bir okuyucu kitlesine hitap etmek sizin için zor olmuyor mu?” Cevap etkileyiciydi:

“Polonyalı muhacir Czeslaw Milosz’un ‘Anayurt dediğin dildir aslında’ sözlerini benim kadar hiç kimse anlayamaz dünyada. Her şey dile bağlıdır. Benim durumumda yurt dediğin gerçekten dil’den başka bir şey değildir. Bugüne kadar düşünce hürriyetimi koruyabildiysem, dille koruyabilmişimdir; yurdumu toprağı, dağı, bağı, denizi, çiçeğı, böceğı, insanıyla yaşayabildiysem, dille yaşayabilmişimdir. Dilini umursamayan, özellikle yabancı bir ortamda, dilini yitiren bir insan, dilden fazla bir şey yitirir. Yurdu ve insanları pörsüye pörsüye, ağara ağara, geri dönmeyecek şekilde silinip gider onun gözlerinden ve yüreğinden.”

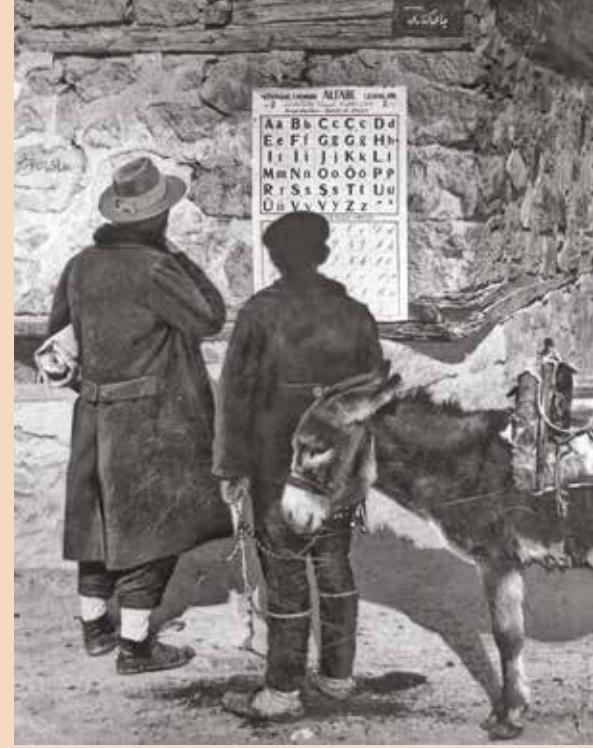
Bir de Azerbaycanlı büyük şair Bahtiyar Vahapzade’den örnek vermek isterim. Anayasadaki resmî dilin Azerbaycan Türkçesi olduğu hükmüne rağmen devlet dairelerinde Rusçanın kullanılmasını, “Latin Dili” adlı şiirinde Cezayir’in bir meselesinden söz ediyormuş gibi üstü kapalı bir şekilde eleştiren Vahapzade, bir Cezayir seyahati sırasında yazdığı bu şiirde özetle şöyle diyordu: “Bugün yeryüzünde bir Latin halkı yoktur, ama Latince hâlâ bütün canlılığıyla yaşıyor. Yani halk yok, dil var. Ancak yeryüzünde öyle halklar var ki, onların özleri yaşıyor, ama dilleri ölü. Cezayir halkı gibi. Şimdi hangisine ölü diyelim? Ülke ve halk varken tutsak olan bir dile mi? Yoksa özü kalkan, dili ölen bir halka mı?”

Türkiye’de harf inkılabının sebeplerinden biri de Azerbaycan’da Latin alfabesine geçilmesi idi (1 Mayıs 1925). Türkiye’deki ciddi muhalefeti görerek Latin alfabesine geçilemeyeceğı kanaatine varan Sovyet yönetimi, önce Azerbaycan’da, sonra diğer Türk cumhuriyetlerinde Latin menşeli alfabeleri kabul ettirerek hem İslâm’ın etkisini azaltmak, hem de Türkiye ile kültürel münasebetlerini kesmek istemişti. Bu

gelişmeler üzerine Azerbaycanlı aydınlar Türkiye’de de Latin alfabesinin kabul edilmesi için çalışmaya başladılar. Böylece kesilen münasebetlerin yeniden tesis edilebileceğini umuyorlardı. Nitekim 1928 sonlarında Türkiye’de de kabul edilen Latin alfabesi, Türk dünyasında alfabe birliğini yeniden sağlamıştır. Ancak bu durum Stalin’i çok rahatsız etmiş, 1937’den itibaren, bir yandan yeni rejime intibak edemeyen binlerce aydını öldürtürken, bir yandan da bütün Türk topluluklarına Kiril menşeli ayrı ayrı alfabeleri zorla kabul ettirmiştir. Gürcü ve Ermeni alfabelerine dokunulmamış olması, Stalin’in bu korkunç uygulamasının Türkiye ile Azerbaycan ve Orta Asya Türkleri arasındaki irtibatı bütünüyle kesme gayesine yönelik olduğunu göstermektedir.

Eski Sovyetler Birliği bünyesindeki Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Latin alfabesine dönmek için yeniden harekete geçmişlerdi. O günlerde kendisine verilen bir ödülü almak üzere Türkiye’ye gelen Cengiz Aytmatov, ödül töreninde yaptığı konuşmasına “Turan ülkesinin Rönesansı tomurcuk açıyor” cümlesiyle başlamıştı. Aynı cümleyle bitirdiğı konuşmasında söyledikleri önemliydi:

“Şu anda bağımsızlığa kavuşmuş Orta Asya ve Kazakistan ülkelerinin edebiyatları emperyalist ideolojilerden kurtulup yaratıcılığın yeni vadisine, tarihî dönüm noktasına erişmiştir. Meseleyi bu yönden ele aldığımızda, onlar için en verimli seçenek, bana göre Türk dillerinin birbirilerine yakınlaşması, birbirlerinin tecrübelerinden istifade edip özdeşleşmesi ve bu dillerin birbirlerinin potansiyelinden nöbetleşerek faydalanmasıdır. Bu çerçeve içerisinde, her Türk ilinin kendi ulusal kültürünün yararı için azami çaba göstermesi elbette çok faydalı olacaktır. Çünkü bu Türk isimli halklarda, Arapça veya Farsça gibi, kardeş halkların kültürlerini genelleştirip birleştiren bir dilimiz yok. Ne kadar Türk ili varsa, o kadar edebî dilimiz var. Kim bilir, gelecekte hepimizi kucaklayan bir Türk edebî dili meydana gelebilir. Ne olursa olsun, bizim için tarihi fırsat geldi. Bu fırsatı iyi değerlendirecek şimdiki medeniyetin gücü

Sokaklara Asılan Levhalardan Yeni Harfleri İnceleyen Vatandaşlar 1928

olan ve alabildiğine genişleyen kitle iletişiminden faydalanıp kültürel süreçleri baştan ayağa kuvvetlendirmek, Türk lehçelerinin kendi aralarında yakınlaşarak günlük hayat için pratik hale gelmesini sağlamak, bana göre, her Türk yurdu için zaruridir. Bunların içinde, edebî tercüme işini güçlendirmek, karşılaştırmalı sözlükler hazırlamak, kitap dünyasını genişletmek gibi faaliyetlerin günlük hayatın vazgeçilmez unsurları olması gerekmektedir.”

Bakü’de 9-11 Eylül 2024 tarihlerinde düzenlenen “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu Üçüncü Toplantısı”nda 34 harften oluşan “Ortak Türk Alfabesi”nin oy birliğiyle kabul edildiğini hatırlatmak istiyorum. Umarım, bu karar İsmail Bey Gaspıralı ve Cengiz Aytmatov’un temenni ettikleri ortak edebî dilin oluşmasını sağlar ve “Türk dünyası Rönesansı”nın tomurcukları patlayarak renk renk çiçekler açar.”

Not: Bu yazı, *Maarif Vakfı’nda 15 Aralık 2025 tarihinde yapılan “Türkçe Paneli” için hazırlanan konuşma metninin kısaltılmış biçimidir.*

Dr. Firdevs Kapusızoğlu

Deriden Perdeye: Bir Aile Mirası Olarak KARAGÖZ VE HACİVAT Gölge Oyununun İncelikleri

**Yüzyıllardır bir perde,
bir ışık ve birkaç tasvirle
anlatılan hikâyeler...
Karagöz ve Hacivat
yalnızca bir gölge oyunu
değil, kültürün kuşaktan
kuşağa aktarılmasının en
canlı yollarından biri.**

Ramazan sevincinin en nostaljik yanlarından biri de gölge oyunu gibi geliyor bana. Bir Ramazan akşamında sahnede gösterinizi izleme fırsatı bulduk; oldukça keyifliydi. Dergimizin "Elverenler" isimli bölümünde, örgün eğitimin sınırlarını aşarak bir sanata ya da zanaata gönül vermiş kişileri yakından tanımayı amaçlıyoruz. Bu yüzden ilk sorumuz şu olacak: Bu sanatın icrasına nasıl başladınız?

Benim hikâyem de bir usta çırac ilişkisiyle başladı. Abim Tevfik Veral, sinema makine tamirciliği yapıyordu. Karikatürist ve tasvir yapımında usta olan olan Ayhan Büyükdogan onu keşfetti ve gölge sanatlarında önemli bir yere sahip olan tasvir yapımı ile meşgul olmasını sağladı. Böylece işin zanaat kısmında kendini yetiştirmesinde büyük etkisi oldu. Abim de beni keşfetti diyebiliriz. Biz altı kardeşтик ama o demek ki bende bu sanata bir yatkınlık gördü.

Ben o dönemlerde 13-14 yaşlarındaydım. Abimin deriden yaptığı tasvirleri ilgiyle izlerdim. Zamanla bu işin neden yapılması

gerektiğini de anlamaya başladım. 600 yıllık bir geçmişi olduğunu, kültürümüzde bir köprü görevi üstlendiğini fark ettim ve bunun bir sorumluluk olduğunu hissettim. Giyim kuşamdan geleneklerimize kadar kültürel değerlerimizin bu sanata yansması beni çok etkiliyordu.

Abim bana işin inceliklerini öğretti. Bir yandan oto boyacılığı ve elektronik öğrenirken, bir yandan da evimizde bir masa etrafında dana ve deve derisini işlemeyi yavaş yavaş öğrendim. Bu işin kalıplama dediğimiz teknikleri var. Önce kartondan kalıp çıkarılır, tasarım oluşturulur, sonra o tasarım deriye aktarılır. Kenarları makasla kesilir, iç kısımları işlenir ve kök boyalarıyla karışımlar hazırlanarak deri boyanır. Çizme, işleme, boyama ve yapma aşamalarından oluşan tasvirler, günümüzde toplumsal bakışın ve yaşam tarzının değişmesiyle birlikte kullanılan boyadan karakter tasarımlarına kadar pek çok noktada zaman içinde modernleşmeyi de gerektirdi. O zamanlar daha zahmetliydi.

Karagöz ve Hacivat gölge oyunu, 2009 yılında UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne Türkiye adına kaydedilmiştir. Geleneksel Türk tiyatrosunun en önemli örneklerinden biri olan bu sanat, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında dünya mirası olarak tescillenmiştir.

Abim yalnızca tasvir yapımıyla ilgilenmeme izin vermedi. Tasvirleri yaparken bazen onları seslendirirdim. Tasvirler çoğaldıkça hikâyeler de gelişmeye başladı. Beni sahneye çıkmam için teşvik etti. Onu kendimle birlikte sahnede olmaya davet etsem de deriye olan alerjisi nüksetti. Böylece bu işi kendi başıma yürütmem gerektiğini anladım ve bu sanatı en iyi şekilde icra eden kişileri araştırmaya başladım.

Arşivler ve taş plaklar beni Hayali Küçük Ali'ye götürdü. Gerçek ismi Muhittin Sevilendir. Yetimhanelerde büyümüş bir sanatçı. Tasvirini yapmaktan oyununu oynamaya kadar kendimle özdeşleştirdiğim bir isim oldu. Radyo ve televizyondaki seslendirmelerini inceledim ve kendi kimliğimi yavaş yavaş inşa ettim.

16-17 yaşlarında henüz çok toydum; sesimin oturmasını bekledim. Askerden döndükten sonra tasvirlerimin hâkimiyetini kurmaya ve kendi hikâyelerimi oluşturmaya başladım. 1995'te Safiye Hanım'la evlenmeye karar verdiğimizde onu bu işi sürdürmeye ikna ettim. Belki kazancım iyi olmayacaktı ama evimin bir köşesinde mesleğim için çalışmaya devam edecektim.

Bu, kültürümüzün devamı için üstlendiğim bir sorumluluktum. Sağ olsun, o da benim sigortalı bir işe girmemi beklemedi ve hep destek oldu.

Bir hayalinin gözünden Karagöz: mizahın, kültürün ve çocuklarla kurulan güçlü bağın hikâyesi.

Karagöz'e o yıllarda rağbet fazla değildi. Geçimimi önce tasvirlerden sağladım. Tasvirlerim Kapalıçarşı'da turistlerin ilgisini çekiyordu. Karagöz'ü farklı ülkelere "seyahat ettirmek", bu kültürü başka coğrafyalara taşımak beni mutlu ediyordu. O dönemlerde sanatçılar tasvirlerle isimlerini yazardı; bunlar gerçek birer sanat eseri kabul edilirdi. Abimin ustası, abim ve ben hiçbir zaman bir kitaptan kopya etmedik.

Tasvirlerimizin hepsi özgün tasarımlardı. Bu işe gönül verdikçe sanatımızı pek çok ülkede temsil etme şansı yakaladık. Yüzlerce, binlerce insana atölyeler düzenledik. Tiyatro öğrencilerine dersler verdik. Temsillerin boyutlarını değiştirerek sahneyi büyüttük ve "Dev Gölge" adıyla önemli bir yeniliğe cesaret ettik. İlk kadın hayaliyi, Merve İlken'i yetiştirdik. Hâlâ bu işin hakkını vermeye çalışıyoruz. Hâlihazırda Cumhurbaşkanlığı Kültür Şurası komisyon üyesiyim. Şimdi de İstanbul'da "yayayan" bir Gölge Oyunu Müzesi kurma hayalim var. Bunun için projeler sundum; karşılık bulmasını diliyorum.

Peki Karagöz ve Hacivat ilk nasıl ortaya çıkmış?

İşin piri olarak anlatılan isimlerden biri Şeyh Küşteri'dir. Rivayete göre Karagöz'ü sahneye gölge sanatı olarak yansıtan kişi odur. O dönemde vefat eden önemli şahsiyetlerin anısını yaşatmak için Padişah Orhan Gazi'ye bir teklif sunar. Ayağından bir çarığın tekini çıkarır, başındaki sarığı perde yapar, arkasına bir kandil koyar ve onları seslendirmeye başlar. Bu padişahın çok hoşuna gider ve bu sanatın yaşatılması için bir ferman verir.

Elbette Karagöz'ün ortaya çıkışıyla ilgili başka rivayetler de vardır. Örneğin iyi çalışmadıkları için öldürülen bir demirci ve duvar ustasının hikâyesinden doğduğu anlatılır. Ama benim gönlüme yatan hikâye ilk anlattığım rivayettir.

Yetişkinler için meydanlarda oynatıldığı bilince de çocuklar da bu sanattan mahrum kalmamış. Ben bu sanatın kahvehane köşelerinde yok olmasındansa küllerinden yeniden doğmasını istedim. O yüzden benim hikâyelerim çocukları hedef aldı. Bu sayede hem geleneksel kültür ve değerlerimizin genç nesillere aktarımı söz konusu olabildi hem de çocuklarla beraber evlere giren gölge oyununun kaybolmasına engel olmuş olduk. O dönemin sanatçıları Karagöz'ün çocuklar için oynamasına karşı çık-salar da ben direndim. Şimdi, Karagöz'ün pedagojik açıdan çıktılarını gördükçe doğru bir iş yaptığımızı da anlıyorum. Peynir yemeyen bir çocuğun Karagöz sayesinde peynire alıştığını gördüm. Konuşma problemi olan bir çocuğun dile geldiğine şahitlik ettim. Örneğin bir psikiyatrist terapileri için benden tasvir istedi. Sonuç olarak zamanında büyükler için sahnelenen oyunlara çocuklar ortak olurken şimdi çocuğuyla gelen yetişkinlerin oyunlara ortak olduğunu görüyoruz.

Karagöz'ün bu kadar etkileyici olmasının sebepleri ne peki? Merkezinde mizah olması mı? Işık ve gölgenin büyüğü mü? Nostaljiye duyulan ihtiyaç mı?

2006 yılında 80 sanatçı arasında en iyilerden biri olarak kabul edilerek Kültür Bakanlığı sanatçısı seçildim. Birçok festivale katılma şansım oldu. Öyle ki bazen tek bir günde sekiz, dokuz ayrı gösteri sergiledik. Fuarlar, atölyeler derken tüm bu etkinliklerde, atölyelerimizde toplumun nabzını ölçmeye çalıştım. Yetişkinlerin nostaljiye olan sevgisini gördüm. Kültür aktarımı için bir araç olarak görülüyordu. Çocuklar ise Karagöz ve Hacivat'la özdeşim kurarak bir etkileşim deneyimi yaşıyor.

Karagöz'ün farklı formlarıyla karşılaşılıyor. Örneğin kostümlü tasvirler... Dev gölgeler de isin icadınız. Bundan bahsedelim mi biraz?

Kostümlü kişilerce oynanan gölge oyunları İran kültüründen geliyor. Onun bir örneği Anadolu coğrafyasına geldiği zaman ismi Aragöz oldu. Yunanlılarda da Karagiozis ve Hadjiavatis var biliyorsunuz. Tescilini istediler fakat Türkiye adına tescil alındı. Neyse konuyu dağıtmayayım. Kültür merkezlerinde pek çok kişi bir araya geliyordu. Bir gün tasvirleri ve sahneyi büyütmek nasıl olur diye düşündüm. Küçükler bile kolay oynanmıyorken tasvirler, göstermelikler, sahne hepsi büyüyecekti. O dönemlerde gölge oyununda duayen kabul edilen bir isme düşüncemi açtım. Net bir şekilde bana karşı çıktı. Ben araştırmaya devam ettim ve nihayetinde kararımın dönmedim. Bu fikir 2011'de hayata geçti. Dünya Tiyatrolar gününde Karagöz ve Hacivat'ın izleyiciyle arasındaki mesafe kısaldı. Başta karşı çıkanlar kabul etmek zorunda kaldılar. Saraybosna'da 6000 kişiye gösteri yaptık. TRT Avaz canlı yayın yaptı. Böylece dev gölgeler artık tartışmaya kapandı.

Peki, geleneksel karakterlerle kurgulanmış oyunların yanında "Hadi, yeni bir karakter daha çalışalım." dediğiniz oluyor mu?

İşte asıl mesele bu. Hani derler ya "Yol giden mi yol gezen mi?" diye... Bir sanatçının kendini geliştirebilmesi için hem doğaçla-

mayı hem de görsel hafızasını bir araya getirebilmesi gerekiyor ki yeni tasarımlar ortaya çıkarabilsin. Tuzsuz Deli Bekir, Bebe Ruhi bunlar var ama neden başka karakterler olmasın? Biz sahnemize yeni karakterler eklemeyi seviyoruz. Hikâyenin özünden sapmamaya dikkat ederek tabii.

Çatışma, şiddet bir güldürme biçimi olamaz. Benim oyunlarımda karakterler karşılıklı konuşurlar. Mizah çatışmadan, şiddetten beslenmez.

Bu sayımızda dosya konumuz akranlar arasında oluşan çatışmalar ve çözümlerine dair. Karagöz ve Hacivat gölge oyununa baktığımızda her iki karakterin birbirleriyle sık sık çatıştığını görüyoruz. Karagöz

deneyimi, Hacivat aklı simgeliyor gibi. Ama oyunların sonunda barış, kardeşlik, ümit ve uyumu görüyoruz. Çocuklarda akran nezaketinin yaygınlaşması için gölge oyunları nasıl bir rol üstlenir?

Çok önemli bir soru. Karagöz ve Hacivat'la ilgili yanlış bir algı var. Sahne sanatçıları bu iki karakteri kavga ettirerek izleyici mutlu edeceklerini, eğlendireceklerini varsaydılar. Ama neyi görürse onu uygulayan çocuklar için bu yaklaşımı benimsemiyorum ben. Eskiden Süpermen'e özenen çocukların pencereden atlamaya kalktığı haberler duyuyorduk. Çocuklar özdeşim kuruyorlar. Çatışma, şiddet bir güldürme biçimi olamaz. Benim oyunlarımda karakterler karşılıklı konuşurlar. Mizah çatışmadan, şiddetten beslenmez. Karakterler temas hâлиндeler. Problem varsa çözümünü de sunuyorum. Karagöz bütün dünya çocuklarını mutlu etmeyi amaçlıyor. Yetişkinlerin içinde taşımaya devam ettiği çocuklar da dahil buna. Ortak barış, sevgi dili, birleşim ve paylaşım olacak bu.

Karagöz ve Hacivat sadece bir gölge oyunu olarak değil de aslında toplumu okuma biçimi olarak görülmüş. Güncel meseleler, ideolojiler, politik meseleler bu oyunların

içine girmiş. Siz metinlerinizi yazarken güncel konuları oyunlara dahil etmeye yönelik bir yaklaşım sergiliyor musunuz yoksa o belirlediğiniz pedagojik çerçeveden ayrılmamayı mı tercih ediyorsunuz?

Karagöz 1980-1990 dönemlerinden itibaren yok olmaya yüz tutmuş sanatlar arasında anılıyordu. Şimdi popüler oldu fakat

Gölge sanatı yalnızca izleyicide değil icracısında da bir dönüşüm yaratıyor

bu popülerlik içeriğin tahrip edilmesine de neden oluyor. Bunun bir denetimi de söz konusu değil. Bugün okullarda oynanan çok çirkin oyunlar var. Türkiye'de sanatın kimin tarafından doğru yapıldığının araştırılması gerektiğini düşünüyorum. Bir kültürü en doğru şekliyle yürütmek gerek.

Meddah, orta oyunu, Karagöz, el kuklası İbiş toplum insanına çok değer katar fakat ortada yok. Neden ortada olmadığını sormak lazım. Karagözde hiciv var, gündemi belirliyor, sonra da ceza alıp duruyor. Ben çocukları hedef aldığım için belirlediğim pedagojik çerçeveden çıkmıyorum. Çocukla beraber yetişkinlerin de istifade etmelerini sağlıyorum. Bana göre Karagöz siyasetin içinde olmamalıdır. Benim sloganım şu: Kendimden ziyade bugünkü nesli düşünmek! Yansıtmaya çalıştığım bu. Elimin değdiği, gönlümün kabul ettiği, dilimin söylediğine dönüşüyor. Bu sanat pek çok şeye açık ama doğru olanı süzgeçten geçirerek sahneye koymayı tercih ediyorum.

Geleneksel sanatlar dikkat süreleri gittikçe kısalan, ilgi alanları değişen çocuklara ulaşmak için nasıl bir yöntem kullanmalı sizce?

Şehir hayatı çocuklarla ebeveynleri arasındaki ilişkilerin biraz daha yüzeysel kalmasına neden oluyor. Sahne öncesi ve sırasında izlediğimiz bazı stratejiler var. Oyun öncesinde çocukları hazırlıyoruz. Dikkat ve motivasyonlarını en üst düzeye taşıdıktan sonra oyunumuza başlıyoruz. Oyun içinde onlarla etkileşim kuruyoruz. Sadece bizim konuştuğumuz onların dinlediği bir gösteri olmuyor. Düşünmelerini, sorularımızı cevaplamalarını bekliyoruz. Böylece oyun süresince dikkatleri sahne de oluyor. Günümüz çocukları karar vermeyi, eleştirel düşünmeyi, sorgulamayı, anlam üretmeyi seviyor. Biz de buna imkân tanımaya çalışıyoruz. Yeni nesil geleneksel sanatlara ilgi duymuyor gibi bir algı var. Hayır, yeni nesil ilgi duyuyor ama onlarla aynı dili konuşmanız şartıyla. Atölyelerde de kapsayıcı olmaya çalışıyoruz. Özel çocuklar oluyor, dikkat bozukluğu olan, hiperaktif olan çocuklar oluyor. Her birinin ahengi bozmadan sürece dahil olmasını, keyif almasını sağlıyoruz.

Kadın Hayaliler: Gelenekçin Yeni Yüzü
Merve Hanım, ilk kadın karagöz sanatçısı olarak kabul görmek size nasıl hissettiriyor? Bu sanatın kadınlar arasında rağbet gördüğünü söyleyebilir miyiz?

Bu sanatın yürütülmesinde ilk kadın olarak rol almak benim için gurur verici. 600

yıllık kadim bir sanatın günümüze kadar gelen bütün sanatçıları, hayalileri erkek. Bu yüzyılda kadının yapamayacağı bir şey yok derler ya, bu da onlardan bir tanesi. Burada hem kendi ülkemizde Anadolu kadınının neler yapabileceğini gösteriyoruz hem de dünyada erkek egemen bir sanat dalında bir Türk kadının neleri başardığını göstermiş oluyoruz. Benim en önemli amacım kız çocuklarına sanat yoluyla öncülük etmek ve onların kalplerine dokunmak. Karagöz ve Hacivat'la ilgili atölyelerde, kurslarda, seslendirme çalışmalarında kadın katılımcılar biraz daha çekimserler. Bunu aşmaya çalışıyoruz biz. Sanatın kadından ya da erkekten bir taraf olmadığını, toplumun her bir parçası olarak geleneksel sanatlarımıza sahip çıkmamız gerektiğini ve onu ileriye taşımamız gerektiğini vurguluyoruz. Şunu da söylemek isterim. Zamanında ustalarımız yadırgamıştı beni. “Kadından karagöz sanatçısı zinhar olmaz!” demişlerdi. Fakat o zaman karşı çıkanların sonradan kadın öğrencileri oldu. Ben taşlanacak olsam da bu yolda yürümeye cesaret gösterdim ve ustamdan “hayaliye” mahlasımı aldım.

Siz de tasvir yapımından oyun yazımına kadar bu geleneksel sanatın her aşamasında rol alıyor musunuz?

Ustam beni yetiştirirken bir hayali olacaksan hem işin mutfağında yer alacaksın, hem oyununu yazıp, perdeni kuracaksın hem de sahneleyeceksin dedi. Bunların hepsi bir Hayali'nin tanımında var. Tabii bu o kadar kolay değil, kendinizi vakfetmeniz gerekiyor. Günde 14 saat çalışmamı bekledi benden. Ustamla aynı zamanda akrabalık bağımız var, onun yeğeniyim. Ben küçük yaşlardayken Suat Bey'in yanı başında tasvirleri nasıl yaptığını gözlemledim. Çocukken içime dönüktüm. Konuşmayı pek sevmezdim. Bazen tasvir yapımını izlerken uyuyakalırdım. Başlarda sadece elimi oyalamak, bir şeylerle meşgul olmak hoşuma gidiyordu. Bu işi profesyonel bir meslek olarak yürütmek gibi bir düşüncem yoktu. Fakat Suat Bey “Al bakalım şu deriyi kes bakalım, nasıl keseceksin?” diye süreç içinde beni mutfağa hazırlamış. O hiç konuşmayan kız çocuğu sahnede hiç susmayan birine dönüştü. Gölge sanatı yalnızca

izleyicide değil icracısında da bir dönüşüm yaratıyor. Toplumu dönüştürme gücü var. O günlerden bu günlere 19 yıldır bu işi profesyonel bir şekilde yürütmeye çalışıyorum. Bu süreçte kendimi geliştirmeye, her aşamayı titizlikle yürütmeye gayret ediyorum. Her oyunda farklı bir karakter seslendirmem gerekebiliyor. Neyi seslendireceksem o karakterle bağ kurmaya, onu anlamaya çalışıyorum. Bu yüzden bolca gözlem yapıyorum. Toplumu okumak bu belki de...

Şevval Hanım, siz de Sut Bey'in kızı olarak bu işin bir parçası olmuştunuz. Sahnede arka plandaki desteğinizi gördük. Genç bir çırak olarak bize neler söylemek istersiniz?

Anadolu Ajans'ta Merve Hanım'dan el aldığıma dair bir haber yapılmıştı ama ben henüz kendimi buna layık görmüyorum. Bu işte çıraklığa gönül verdim. Tıbbi sekreterlik mezunuyum. Kendi işimi de yapıyorum ama aynı zamanda bu sanata da ilgi duyuyorum. Kendim gibi genç arkadaşlarıma bu konuda örnek olmak isterim. Her mesleğin kendine has zorlukları var. Ama bir yerden başlamak gerekiyor. Gençlerin kendi tasarımlarını perdeye yansıtmaları neden mümkün olmasın. Arkadaşlarımdan da abu mesleğe ilgisi olanlar var Zaman zaman gelip çıraklık eğitimi alıyorlar. Demek ki bu sanat bugünün gencine de hitap edebiliyor.

Gösterinin yorgunluğuna rağmen sorularımızı yanıtladığınız için teşekkür ederiz. Bizim için çok keyifli bir akşamdı.

Çalınan Çocukluklar: Kanada Kızılderili Yatılı Okullarının Karanlık Tarihi

Sistemin amacının “çocuktaki Kızılderili’yi öldürmek” olduğunu savunan tarihçi John S. Milloy bu konudaki niyetleri açıkça ortaya koyuyordu.

Kanada Kızılderili Yatılı Okul Sistemi (Indian residential schools), 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar Kanada hükümetinin Yerli İşleri Bakanlığı tarafından finanse edilen ve çeşitli Hristiyan kiliseleri tarafından yönetilen yerli halklar için bir yatılı okul ağı olarak faaliyetlerini sürdürdü. Bu okullar Kızılderili çocukları “medenileştirme misyonu” çerçevesinde, izole ortamlarda kendi kültürlerinden ve dinlerinden koparıp asimile ederek baskın Avrupa-Kanada kültürüne göre yetiştirmeyi amaçlıyordu.

Sistem, Konfederasyon öncesi yasalarla başlasa da esas olarak 1876’da Yerli Yasası’nın (Indian Act) kabul edilmesinden sonra aktif hale geldi. Bu okullara devam 1894’te zorunlu hale geldi ve birçok okul, çocukların yerel topluluklarla temasını engellemek amacıyla Kızılderili yerleşimlerinin çok uzaklarında kuruldu.

1930’lara gelindiğinde, yerli çocukların yaklaşık yüzde 60’ı bu yatılı okullara devam ediyordu. 1996’da yatılı okul kapatıldı-ğında -160 yılı aşkın bir sürede- yaklaşık

150.000 çocuk ağır şartlarda asimilasyona maruz bırakıldı.

Yerli halkları asimile etme girişimleri, Avrupa dünya görüşleri ve kültürel uygulamaları etrafında merkezlenmiş emperyal sömürgecilğe ve keşif doktrinine dayalı bir toprak mülkiyeti kavramına dayanıyordu. Kanada Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’nun/The Truth and Reconciliation Commission of Canada (TRC) nihai raporunun özetinde şu ifadeler yer verilmişti: Bu argümanların altında, sömürgecilerin asla kendilerini medenileştiremeyecek vahşi insanlara medeniyet getirdiğine dair bir inanç yatıyordu... Irksal ve kültürel üstünlük inancı.

Asimilasyon çabaları, 17. yüzyılın başlarında Fransız misyonerlerin Yeni Fransa’ya (Kanada) gelişyle başladı. Yerli halkın direnişi açılan okulların eğitime devam edememesine yol açtı ve 1690’lı yıllarda okulların çoğu terk edildi.

1800’lerin başlarında yatılı okullara olan ilginin yeniden canlanması, özellikle 1812

Savaşı’ndan sonra yerleşimcilerin karşılaştığı askeri düşmanlığın azalmasıyla ilişkilendirilebilir. Amerikan kuvvetlerinin Kanada’ya yönelik işgal tehdidi azalınca yerli topluluklar artık müttefik olarak değil, kalıcı yerleşime mani olan unsurlar olarak görülmeye başlandı. Bu noktada asimilasyon çabaları hız kazandı. 1800’lerin sonlarından itibaren Kanada hükümetinin Kızılderili İşleri Bakanlığı, Kızılderili topluma entegre etmek amacıyla söz konusu yatılı okulların açılması için teşvik edici bir tutum benimsedi. Bu aynı zamanda kültürel soykırım anlamına geliyordu. Sistemin amacının “çocuktaki Kızılderili’yi öldürmek” olduğunu savunan tarihçi John S. Milloy bu konudaki niyetleri açıkça ortaya koyuyordu. Birçok okulda yerli çocukların kendi dillerini konuşmaları veya kendi inançlarını benimsemeleri yasaklandı. Kurallara uymayanlar şiddetli bir şekilde cezalandırıldı.

Hükümet tarafından finanse edilen yatılı okulların çoğu, çeşitli mezheplere ait kiliseler tarafından işletiliyordu. Bu okullardan 44'ü yaklaşık üç düzine Katolik dini cemaati; 21'i İngiltere Kilisesi/Kanada Anglikan Kilisesi; 13'ü Kanada Birleşik Kilisesi ve 2'si Presbiteryenler tarafından işletiliyordu. Eğitimin misyonerlere devredilmesi hükümet tarafından da ekonomik gerekçelerle destekleniyordu.

Yatılı okullar, New Brunswick ve Prince Edward Adası hariç, Kanada'nın her eyalet ve bölgesinde faaliyet gösteriyordu. Yatılı okul sayısı 1930'ların başlarında 80 okul ve 17.000'den fazla kayıtlı öğrenciyle zirveye ulaşmıştı.

Ebeveyn Direnişi ve Zorunlu Devam

Yatılı okul sistemindeki öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler tarafından cinsel ve fiziksel saldırı da dahil olmak üzere çok sayıda istismara maruz kalıyordu. Diğer hiçbir Kanada okul sisteminde hoş görülmecek kadar yetersiz beslenme ve sert disiplinden mustariptiler. Fiziksel ceza, çoğu zaman ruhları kurtarmanın veya kaçakları cezalandırmanın ve caydırmanın tek yolu olduğuna dair bir inançla haklı gösteriliyordu. Aşırı kalabalık sınıflar, hijyen sorunları, yetersiz ısıtma ve tıbbi bakım eksikliği grip ve tüberkülozda artışa yol açtı. Hastalıklara bağlı ölümler bir okulda %69'a kadar ulaştı.

Yatılı okulların koşulları ve etkisi, Ian Adams'ın Maclean's'te yayınlanan "Chanie Wenjack'ın Yalnız Ölümü" ve Expo 67'deki Kanada Yerlileri Pavyonu ile 1967 gibi erken bir tarihte popüler kültürde de gün yüzüne çıktı. 1990'larda, eski öğrencilerin araştırmaları ve anıları, yatılı okullardaki birçok öğrencinin okul personeli ve daha büyük öğrenciler tarafından ciddi fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara maruz kaldığını ortaya koydu. Ortaya çıkan eski öğrenciler arasında, Ekim 1990'da Fort Alexander Kızılderili Yatılı Okulu'nda kendisinin ve diğerlerinin maruz kaldığı istismarı kamuoyuna açıklayan, o zamanlar Manitoba Şefleri Meclisi'nin Büyük Şefi olan Phil Fontaine de vardı.

Hükümetin 1960'larda okulların çoğunu kapatmasının ardından, yerli aktivistlerin ve tarihçilerin çalışmaları, okulların neden olduğu zararlar konusunda kamuoyunda daha fazla farkındalık oluşmasına, hükümet ve kilisenin özür dilemesine ve yasal zeminde uzlaşma çabalarına zemin hazırlayan bir etkiye sebep oldu.

Uzlaşma raporlarında Kanada'nın yatılı okulları eğitim kamplarına benzetiliyordu. Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, federal hükümetin yatılı okullar kurma kararının ardındaki üç nedeni şöyle sıralıyordu:

1. Yerli halka piyasa temelli bir ekonomiye katılmak için gerekli becerileri kazandırmak.
2. Eğitimli öğrencilerin statülerinden vazgeçip rezervlerine veya ailelerine geri dönmeyecekleri umuduyla siyasi asimilasyonu hızlandırmak.

3. "Vahşilerin" Hristiyan "beyaz adamlar" olarak ortaya çıkmasını sağlayacak "kültürel ve manevi değişimi gerçekleştirmek. Federal hükümet, Amerika Birleşik Devletleri'nin yatılı sanayi okulu sistemini benimseyerek maliyetleri düşürmeyi amaçladı. Hindistan Komiseri Edgar Dewdney, yatılı okulların açılışından birkaç yıl sonra zorunlu çalışma yoluyla mali açıdan bağımsız olmasını hedefliyordu. Öğrencilerden "yedikleri yiyecekleri yetiştirmeleri, giysilerini dikmeleri, okulların bakımını

üstlenmeleri" bekleniyordu. Çoğu okul bu işleri mesleki eğitim kamuflajıyla öğrencilere bir angarya olarak yüklüyordu. Bu sistem başarısız oldu ve okullar asla kendilerini finanse edebilecek duruma gelemediler.

Aile Ziyaretleri

Ebeveynler ve aile üyeleri düzenli olarak okullara seyahat ediyor, çoğu zaman çocuklarına daha yakın olmak için dışarıda kamp kuruyorlardı. O kadar çok ebeveyn geliyordu ki Kızılderili Komiseri Hayter Reed, ziyaretleri daha da zorlaştırmak için okulların rezervlerden daha uzağa taşınması gerektiğini savundu. Ayrıca, çocukların okul tatillerinde ve bayramlarda eve dönmelerine izin verilmesine de karşı çıktı. Ona göre çocukların kabileleriyle görüşmesi asimilasyon sürecini kesintiye uğrattı.

Öğrenciler Denek Olarak Kullanıldı

Hem akademik araştırmalar hem de Hakikat ve Uzlaşma Komitesi'nin nihai raporu, öğrencilere bilgi verilmeksizin, kendilerinin veya ebeveynlerinin rızası olmadan çeşitli bilimsel deneylere dahil edildiğine dair kanıtlar sunmaktadır. Bu deneyler arasında çocukların kasıtlı olarak yetersiz beslenmesini içeren beslenme deneyleri, BCG aşısı için aşı denemeleri ve duyuşsal algı ötesi çalışmalar, D vitamini diyet takviyeleri, amebisitler, izoniazid, hemogloblin,

yatak ısıtma ve dermatoglifleri içeren deneyler yer almaktadır.

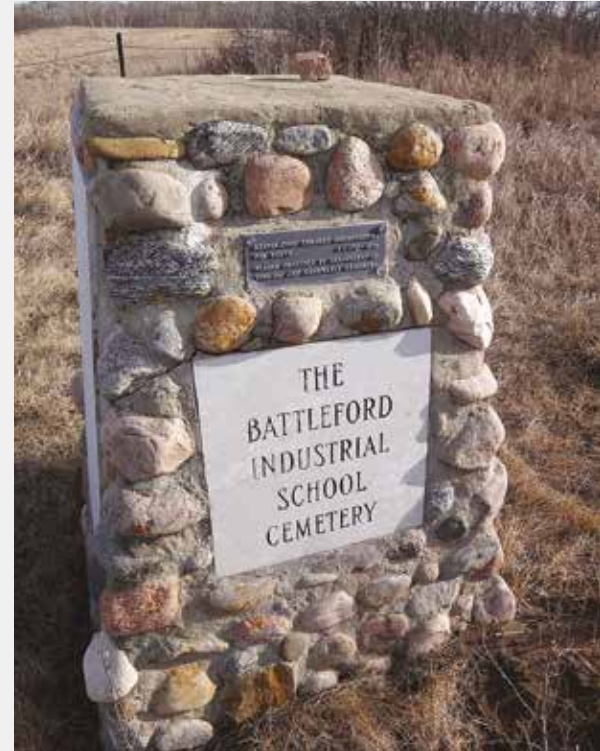
6 Bin'i Aşkın Öğrenci Bu Okullarda Hayatını Kaybetti

Yatılı okul ölümleri yaygındı ve bu ölümler kötü inşa edilmiş, bakımı yetersiz tesislerle ilişkilendirildi. Yargıç Murray Sinclair, bu okullarda ölüm sayısının 6.000'i aşabileceğini öne sürdü.

1907'de Başhekim Peter Bryce, Manitoba ve Kuzeybatı yatılı okullarının koşulları hakkında şunları bildirmiştir: 1894 ve 1908 yılları arasında, Batı Kanada'daki bazı yatılı okullarda ölüm oranları beş yıl içinde %30 ila %60 arasında değişiyordu. Yani, okula girişten beş yıl sonra öğrencilerin %30 ila %60'ı ölmüştü.

Kalıcı Etkiler

Gwen Reimer liderliğindeki 2010 tarihli bir çalışma, nesiller arası aktarılan tarihsel travmayı, "Yerli toplulukların yaşadığı kümülatif stres ve kederin, kültürel bozulmanın kolektif bir deneyimine ve güçsüzlük duygusunun kolektif bir hafızaya dönüştüğü süreç" olarak açıklamıştır. Bu travma, sömürge yönetiminin ve yatılı okulların kalıcı sosyal ve kültürel etkilerini açıklamak için kullanılmıştır; bunlar arasında yerli halklar arasında cinsel istismar, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, şiddet eğilimi, akıl hastalıkları ve intihara yatkınlık yer almaktadır.

Fiziksel ceza, çoğu zaman ruhları kurtarmanın veya kaçakları cezalandırmanın ve caydırmanın tek yolu olduğuna dair bir inançla haklı gösteriliyordu.

Dil ve Kültür Kaybı

Bazı okullar öğrencilerin yerli dillerini konuşmalarına izin verse de dillerini ve kültürlerini bastırmak, yerli çocukları asimile etmek için kullanılan önemli bir taktikti. Birçok öğrenci, yatılı okullara ilk girdiklerinde ailelerinin dilini akıcı bir şekilde konuşuyordu. Bazı okullar yerel dilleri tamamen yasakladı. Potlatch ve Güneş Dansı da dahil olmak üzere geleneksel dini ritüellere de yasak getirildi. Hayatta kalan bazı öğrenciler, kendi dillerini konuşurken yakalandıklarında bağlandıklarını veya sabun yemeye zorlandıklarını bildirdi. Bu çocuklar zamanla yerel dillerini de kaybettikleri için aileleriyle iletişim kuramamaya başladılar. Yatılı okuldan ayrıldıktan sonra bazıları geleneksel kimliklerinin çirkin ve kirli olduğu algısına sahip oldular ve yerli olmaktan utanır hale geldiler.

Yerli Direnişi

Hayatta kalanlar, tarihçi Brian Klopotek ve Brenda Child'ın açıkladığı gibi, sömürgeciliğe karşı seslerini yükseltmek için bilgilerini kullandılar: "Kanada'da bu sistemin sonuçları hükümetin tahmin ettiğinden daha karmaşıktı. Çoğu zaman öğrenciler lider olmak için rezervlerine geri dönerken, diğerleri işgücü piyasasına girip Avrupalı-Amerikalı işçilerle rekabete soyundu." Kanada hükümeti bundan memnun değildi; 1897'de bir Kızılderili İşleri Bakanı'nın belirttiği gibi, "Bu Kızılderilileri kendi halklarımızla rekabet etmeleri için eğitiyoruz ki bu bana kamu parasının israfı gibi görünüyor." şeklinde küstah bir açıklamada bulunabiliyordu.

Kızılderili Yatılı Okulları yirminci yüzyılın ilk yarısında da tüm ülke sathına yayılmış

olarak eğitim faaliyetlerine devam etti. Okullarda yaşanan istismarlar ve asimilasyon çabalarına karşı yerli halkın örgütlü karşı çıkışı nihayet sonuç verdi ve bu okulların sonuncusu da 1996 yılında kapatıldı.

Günah Çıkaran Kliseler

Bu okullarda yerli halka karşı işlenen suçlar araştırma ve raporlara da yansınca okulların işletilmesinden sorumlu kliseler ve hükümet özür beyanlarında bulundular. İlk özür, Ontario, Sudbury'deki Kanada Birleşik Kilisesi'nden geldi. 1986'daki 31. Genel Konsey'de, Kanada Birleşik Kilisesi, yerli halkların sömürgeleştirmedeki rolü için onlardan özür dileme talebine yanıt verdi ve özrü kabul etti. Rahip Bob Smith şunları söyledi:

"İncili kabul etmenin bir koşulu olarak medeniyetimizi dayattık. Sizi bize benzetmeye çalıştık ve bunu yaparken sizi siz yapan vizyonu yok etmeye destek olduk. Sonuç olarak, siz ve biz daha fakiriz ve içimizdeki Yaratıcı imgesi çarpıtılmış, bulanıklaştırılmış. Tanrı'nın olmaması istediği gibi değildir." Sizden bizi affetmenizi ve Mesih'in Ruhu'nda bizimle birlikte yürümenizi rica ediyoruz ki, halklarımız kutsansın ve Tanrı'nın yaratılışı şifa bulsun.

Temmuz 1991'de, Kanada'daki Katolik yatılı okullarının çoğunu işleten misyoner dini cemaat olan Kanada Oblatları'nın başkanı Douglas Crosby, o zamanlar Kanada'da yaşayan 1200 Oblat, şu açıklamayı yaptı:

Avrupa zihniyetinin bir parçası olan kültürel, etnik, dilsel ve dini emperyalizmde oynadığımız rol ve özellikle bu okullarda

meydana gelen fiziksel ve cinsel istismar olayları için özür dileriz... Bu ihlaller için bugün en derin üzüntümüzü dile getirmek, affınızı ve anlayışınızı rica etmek istiyoruz. Gerekirse iyileşme sürecinin bir parçası olarak bunu telafi edebileceğimizi umuyoruz.

Presbiteyen ve Anglikan Kliseleri de benzer içerikte özür metinleri yayınlamak zorunda kaldılar. 23 Kasım 2005'te Kanada hükümeti, on binlerce eski katılımcıya fayda sağlayacak 1,9 milyar dolarlık bir tazminat paketi açıkladı. Bu okulların yol açtığı zararları gündemde tutmak ve gasp edilmiş hakların telafisi için Kanadalı Kızılderililer hâlâ örgütlü bir şekilde mücadelelerine devam ediyorlar. Komisyon kayıtlarına göre, bu okullarda eğitime tabi tutulandan 80 bini halen hayatta ve Kanada'da yaşıyor.

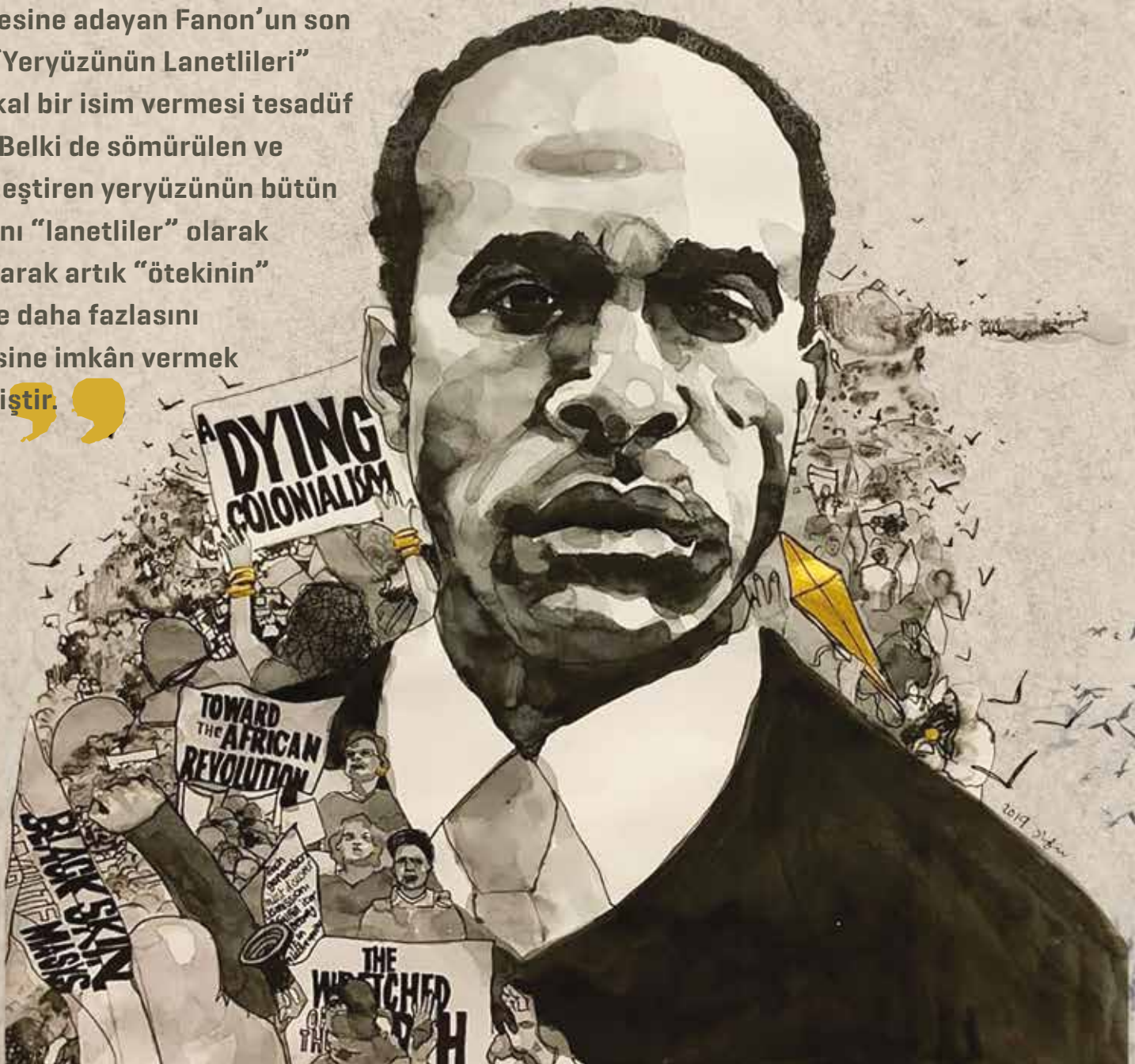
Sarenur Ak

Psikolojik Danışman

FRANTZ OMAR FANON

Sömürge zihninin anatomisini çözümleyen düşünür

36 yıllık kısa ömrünü özgürlük mücadelesine adayan Fanon'un son eserine "Yeryüzünün Lanetlileri" gibi radikal bir isim vermesi tesadüf değildir. Belki de sömürülen ve mülksüzleştiren yeryüzünün bütün insanlarını "lanetliler" olarak tanımlayarak artık "ötekinin" kendisine daha fazlasını söylemesine imkân vermek istememiştir.

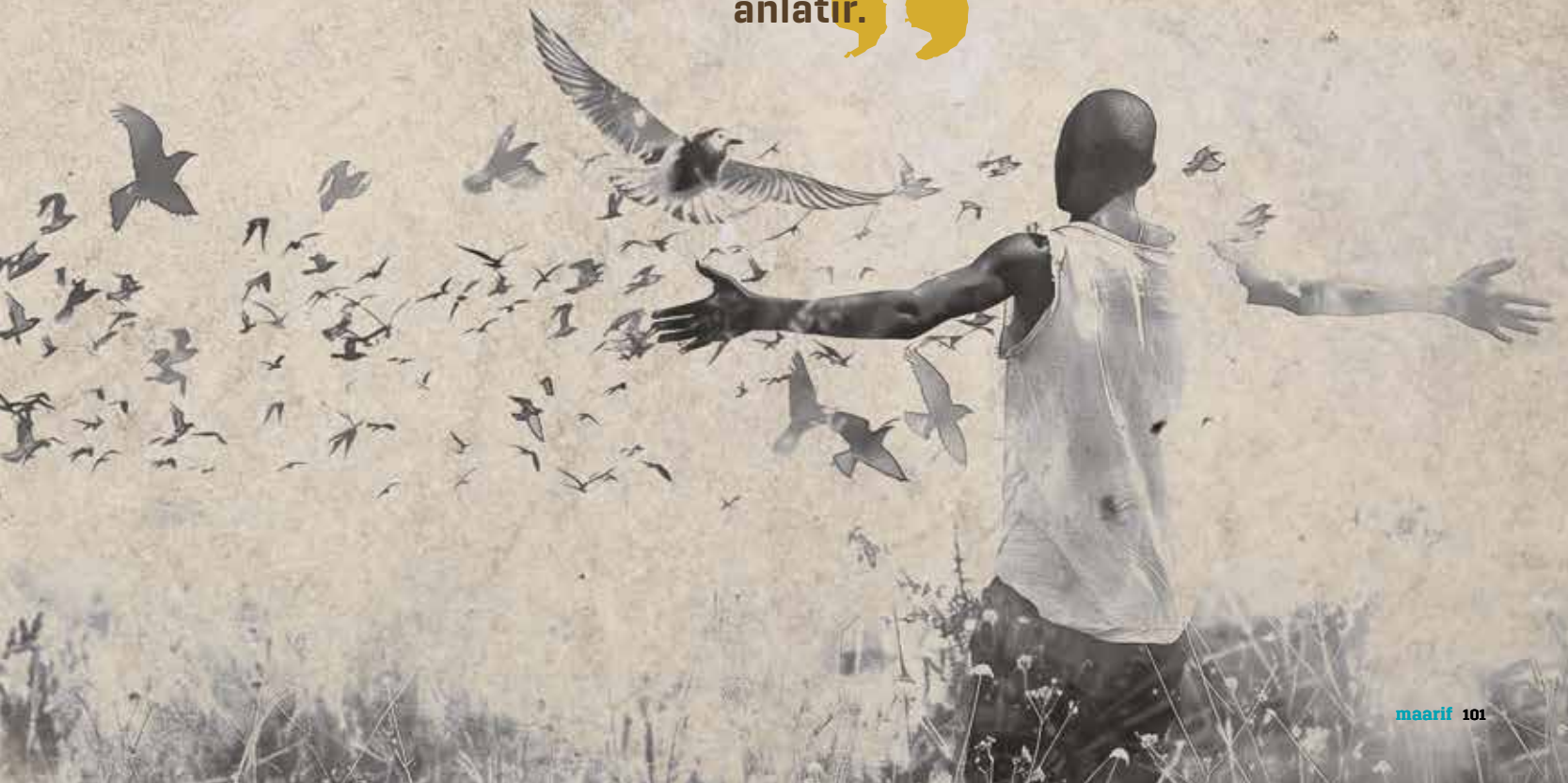
Frantz Omar Fanon, Orta Amerika'da -Karayip Denizi'nde yer alan Fransız sömürgesi altında bulunan Martiniques Adası'nda- 1925 yılında dünyaya gelir. Orta gelirli bir ailenin 8 çocuğundan biridir. Baba tarafından dedesi azat edilmiş siyahi bir köle, büyükannesi ise Hint kökenlidir. Annesi de babası gibi melez bir kökene sahiptir. Fanon sömürgeciliğin henüz sorgulanmadığı Martiniques adasında; sömürgeci bir düzenin, ırksal hiyerarşilerin ve katı eşitsizliklerin hüküm sürdüğü bir toplumda yetişir.

Fanon bu şartlar altında büyürken 2. Dünya Savaşı patlar. Fanon, "Özgürlük ne zaman zarar görse ister beyaz olalım ister siyah, sarı veya kakao... Bugün size ant içirim ki, nerede olursa olsun, özgürlük ne zaman tehdit edilirse ben orada olacağım." diyerek Fransız ordusuna katılır ve Nazile-

re karşı savaşır. Fanon'un sonrasında hem kitaplarında hem de kariyerinde önemli etkileri olan fikirleri bu dönemde şekillenmeye başlar. Savaşta özgürleştirdikleri beyazların, dahası orduda birlikte görev yaptıkları beyaz askerlerin de kendilerini aşağıladıklarına şahit olur. Özellikle savaş sonrası kutlamalarda özgürleştirilen beyaz kadınların kendileriyle dans etmeyi reddedip faşist İtalyan askerleriyle dans etmeyi tercih etmesini büyük bir şaşkınlıkla izler. Fanon hak ve eşitlik kavramlarına önem vererek hem o dönemde hem de

sonrasında komünist siyasi grupları takip ederek kendisine bir alan bulmaya çalışır. Üniversite dönemi geldiğinde Fanon gazi bursuyla önce dış hekimisi olmak üzere Paris'e gider. Ancak sonrasında eczacılık okumaya gittiği Lyon'da tıp eğitimi alır. Fanon çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Üniversite döneminde felsefeye, tiyatroya ve düşünce yapısının ayrılmaz bir parçası olan antropolojiye merak sarar. Eğitim süresince Filozof Jean Lacroux'ın derslerine katılarak kişilik, benlik ve sosyal ilişki kavramlarına dair düşünme fırsatı bulur. Tıp okuduğu dönemlerde psikiyatriye ilgi duymaya başlar. Fanon bir siyasi partiye üye olmamasına rağmen siyasetle ilgilenir. Sömürge kökenli öğrencilere yönelik çıkarılan Tam Tam dergisinde editörlük yapar ve bu vesileyle Lyon'da sol görüşlü gruplarla içli dışlı olur.

“Kuzey Afrika Sendromu” başlıklı makalesinde “günbegün ölen insan” olarak tanımladığı bir Kuzey Afrikalının büyük bir kargaşanın içinde bir nesneye dönüşmesini anlatır.

Fanon Lyon'da yaşadığı dönemde birkaç makale kaleme alır. 1951 yılında “Siyah Adamın Yaşanmış Deneyimi”, 1952 yılında ise Fanon’un ilk meşhur eseri olan “Kuzey Afrika Sendromu” başlıklı makaleleri Esprit dergisinde yayınlanır. Bu makalelerinde sürgün edilen “günbegün ölen insan” olarak tanımladığı bir Kuzey Afrikalının büyük bir kargaşanın içinde bir nesneye dönüşmesini anlatır. 1952 yılında eşi Josie ile evlenir. Fanon çok yazan bir kişi değildir. Hatta kaynaklar eşi Josie’nin onun yerine daktiloyu kullandığını kaydeder. Belki de bu sebeple Fanon’un kitaplarının sesli okunmaya çok müsait olduğu söylenir. Josie onun metinlerini hem düzenleyen hem de ilk duyup yorumlayan kişidir.

Fanon’un sömürgecilik psikolojisine dair en etkili çalışmalarından biri olan ve günümüzde de hâlâ etkisi devam eden eseri “Siyah Deri, Beyaz Maskeler” kitabıdır. Fanon bunu tıp fakültesinde bitirme tezi olarak kaleme alır ancak bu eser fakülte komitesi tarafından reddedilir. Komite Fanon’a daha çok fiziksel bulgulara odaklanan bir tez yazmasını söyler. Fanon fakülteyi bitirmek için söyleneni yapsa da reddedilen tezini sonradan bağımsız bir kitap olarak yayınlar. Siyah Deri, Beyaz Maskeler eseri, sömürgeciliğin ve ırkçılığın siyahiler üzerinde bıraktığı psikolojik yıkımı ortaya

koymaktadır. Sömürgecinin kendisini tanımlaması üzerinden “çirkin”, “geri kalmış” ve “medenileşmesi gereken” olarak adlandırılan siyahiler, bir beyaz gibi Fransızca konuşarak, onlar gibi giyinerek ve onlar gibi yaşayarak “beyazmış” gibi dav-

“Siyah Deri, Beyaz Maskeler eseri, sömürgeciliğin ve ırkçılığın siyahiler üzerinde bıraktığı psikolojik yıkımı ortaya koymaktadır.”

ranmaya çalışır. Fanon kitabında, bu “beyaz maske”yi takan siyahilerin hiçbir zaman tam olarak kabul edilmeyecek olsalar da beyaz olmak için gösterdikleri çabayı eleştirir.

Eserin dikkat çeken ve günümüzde hâlen tartışılan noktalarından biri de siyahilerin beyazlarla evlenerek nesli beyazlatma çalışmasıyla “aşağılık psikolojisinden” kurtulma çabasına dair çıkarımıdır. Fanon, si-

yahilerin Batı’nın zihinlerinde oluşturduğu ilkel kavramını kendi aralarında da bir norm olarak kabul ettiklerini ifade eder. Bir siyahinin başka bir siyahinin daha açık bir tene sahip olmasını değerli bulmasıyla bunu açıklar.

Fakülteden mezun olduktan sonra Ceza-yir’e giden Fanon, psikiyatri hastanesinde çalışırken sömürgeci gerçeklerle yüzleşir. Psikiyatri kliniğinde çalışanlarla tedavi edenler arasındaki ilişkinin dönüşmesi üzerine sosyal terapi ekolü doğrultusunda çalışmalar yürütür. Hastanenin bir hapse hane düzeninde olduğunu gören Fanon, hastanenin ve çalışanların hastalarla kurduğu ilişkileri yatay bir düzleme getirmeye çalışarak yatay ve insani diyalogun dönüştürücü etkilerini gözlemler. 1955 yılında Cezayir Savaşı başlar ve Fanon psikiyatri görevinden istifa ederek Cezayir’in bağımsızlık mücadelesine katılır. Hatta bunu sömürge genel valisine yazdığı şu cümlelerle açıklar:

“Eğer psikiyatri, insanın kendi çevresine artık yabancı kalmamasını sağlamayı amaçlayan tıbbi bir teknikse, kendi ülkesinde kalıcı olarak bir yabancıya dönüştürülen Arap’ın, mutlak bir kişiliksizleştirme (yabancılaşma) içinde yaşadığını teyit et-

meyi kendime bir borç bilirim.”

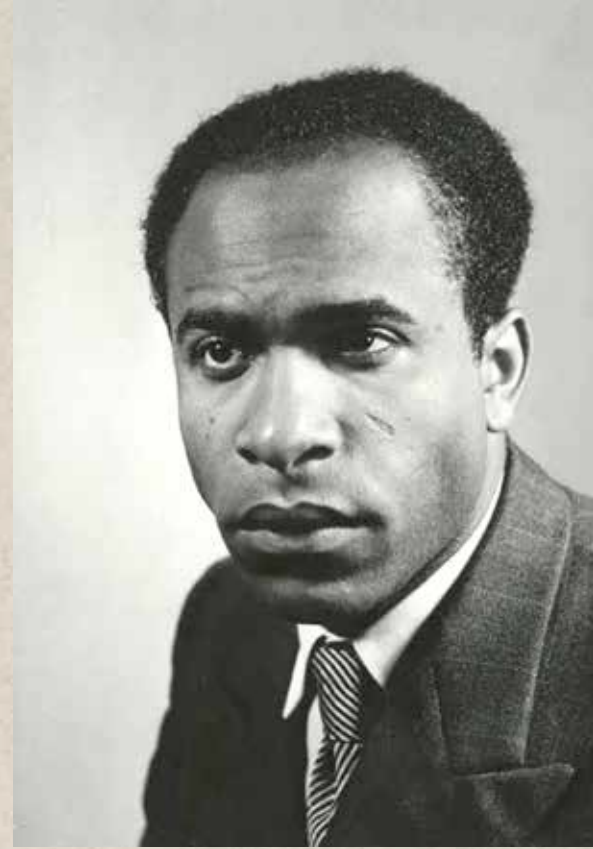
Fanon hukuksuzluk, eşitsizlik ve cinayetin sistemin temelinde bulunduğu bir ülkede kendisini bir akıl hastası olarak gören yerlinin mutlak bir kişiliksizleştirme sonucunda iyileşemeyeceğini ve bunu değiştiremeyeceğini de mektubuna ekler. Bu zamana kadar fakültede edindiği bilgiler ışığında ve hastanedeki uygulamalarının sonucunda vardığı bir tezi ortaya koymaktadır: Psikolojik olarak gördüğünüz durum aynı zamanda politik bir gerçeğin sonucudur. Bu mektup dekolonizasyon çevrelerinde önemli bir söylem haline gelmiştir. Ancak bu cümleleri ve bunları takip eden adımları Fanon'un Cezayir'den sürülmesine sebep olur. Cezayir'den sürülen Fanon bir süre Fransa'ya ardından da Tunus'a geçer. Tunus'ta bulunduğu sürede hem psikiyatri hem de politik alanlarda çalışmalar yürütür. Bu dönemde Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne dahil olur. Fanon Cezayir'in kurtuluş mücadelesini savunur ve psikiyatrik çalışmalarıyla bu mücadeleyi destekler. İlerleyen dönemde Cezayir Cumhuriyeti'nin geçici hükümeti tarafından 1960 yılında Kara Afrika'ya geçici büyükelçi olarak görevlendirilir. 1960 yılı pek çok Afrika ülkesinin bağımsızlığını ilan ettiği yıldır ve Fanon pek çok ülkeyi ziyaret ederek buna şahitlik eder.

1960 yılında, Fanon Tunus'taki seyahatinde henüz 35 yaşındayken myeloid lösemi teşhisi alır. Ömrünün son günlerinde Yer-

yüzünün Lanetlileri kitabını kaleme alır. 36 yıllık kısa ömrünü özgürlük mücadelesine adanmış Fanon'un son eserine “Yeryüzünün Lanetlileri” gibi radikal bir isim vermesi tesadüf değildir. Belki de Kafka'nın o meşhur “Abartıyorum çünkü anlaşılacak istiyorum” sözünde olduğu gibi Batı tarafından sürekli ötekileştirilip aşağılanan, sömürülen ve mülksüzleştiren yeryüzünün diğer insanlarını “lanetliler” olarak tanımlayarak artık “ötekinin” kendisine daha fazlasını söylemesine imkân vermek istemiştir.

Kitaplarında daima kendi deneyimlerini temel alır. Gözlemleri ve çalışmaları da bunu takip eder ve sonunda bir söylem üretir. Fanon mevcut kavramların ötesinde bir dil kullanmayı hedefler. Bu çaba tohumlarını dil ile atar ancak aslında bir zihnin dönüşümünü hedefler. Fanon bu zihnin dönüşümünü, kendisine dair bir tanım ve anlam üretme idealiyle ortaya koyar.

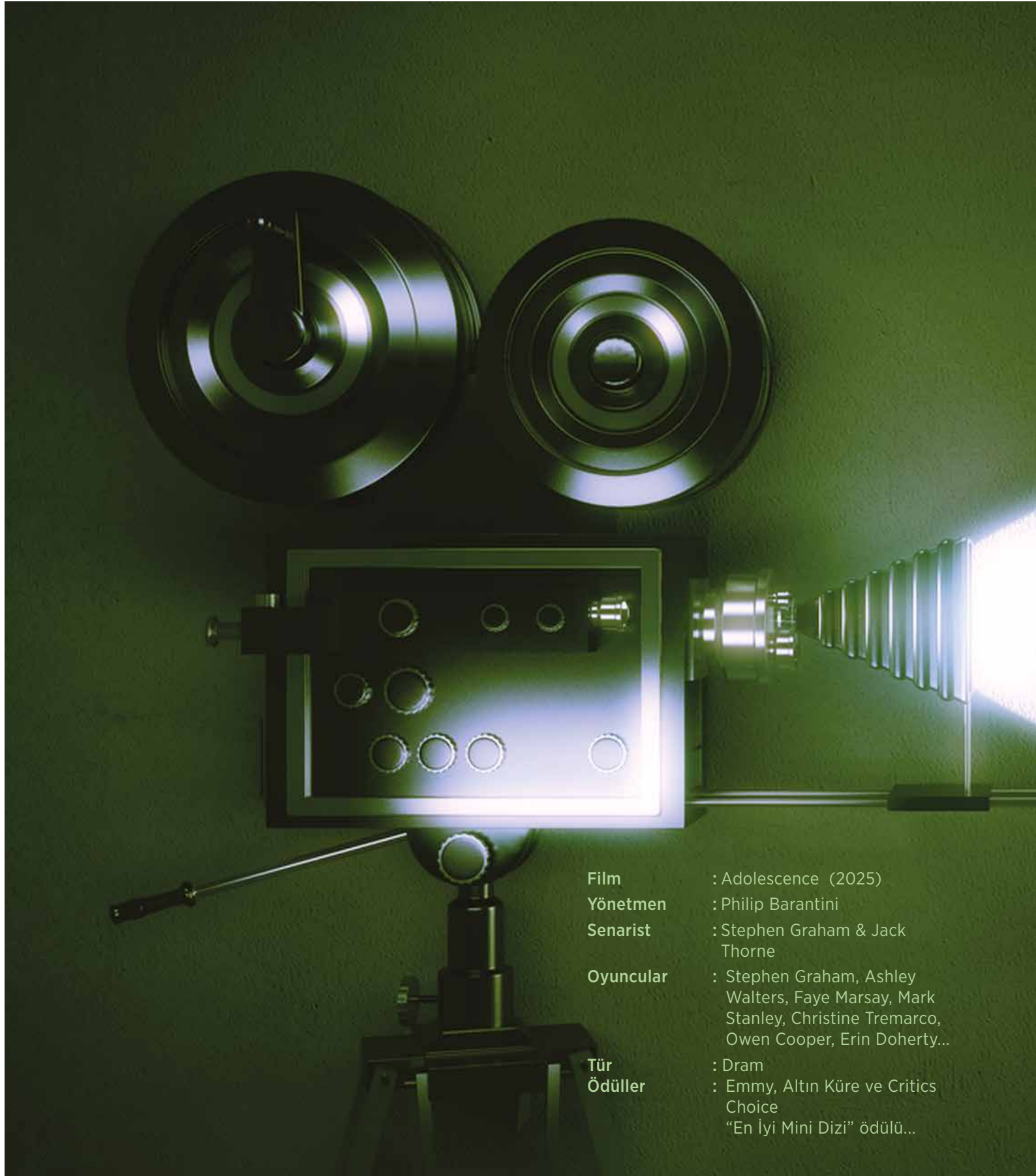
Fanon yaşamının son günlerine kadar ömrünü adadığı söylemden vazgeçmeyip bunun insanlar tarafından anlaşılması için çabalamıştır. Arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde bir kliniğe yatırılır ve tedaviye başlanır ancak tedaviye geç kaldığı için 1961 yılında çift taraflı zatürreden vefat eder. Naaşı Cezayir'deki şüheda mezarlığında bulunmaktadır.

Kaynakça

- Austin, D. (2012, 4 Aralık). The ghost of Frantz Fanon. Fondation Frantz Fanon. <https://fondation-frantzfanon.com/the-ghost-of-frantz-fanon/>
- Fanon, F. (2020). Siyah deri, beyaz maskeler (O. Türkay, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1952)
- Fanon, F. (2021). Yeryüzünün lanetlileri (Ş. Süer, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1961)
- Gordon, L. R. (2015). What Fanon Said: A Philosophical Introduction to His Life and Thought. Fordham University Press. <https://libcom.org>

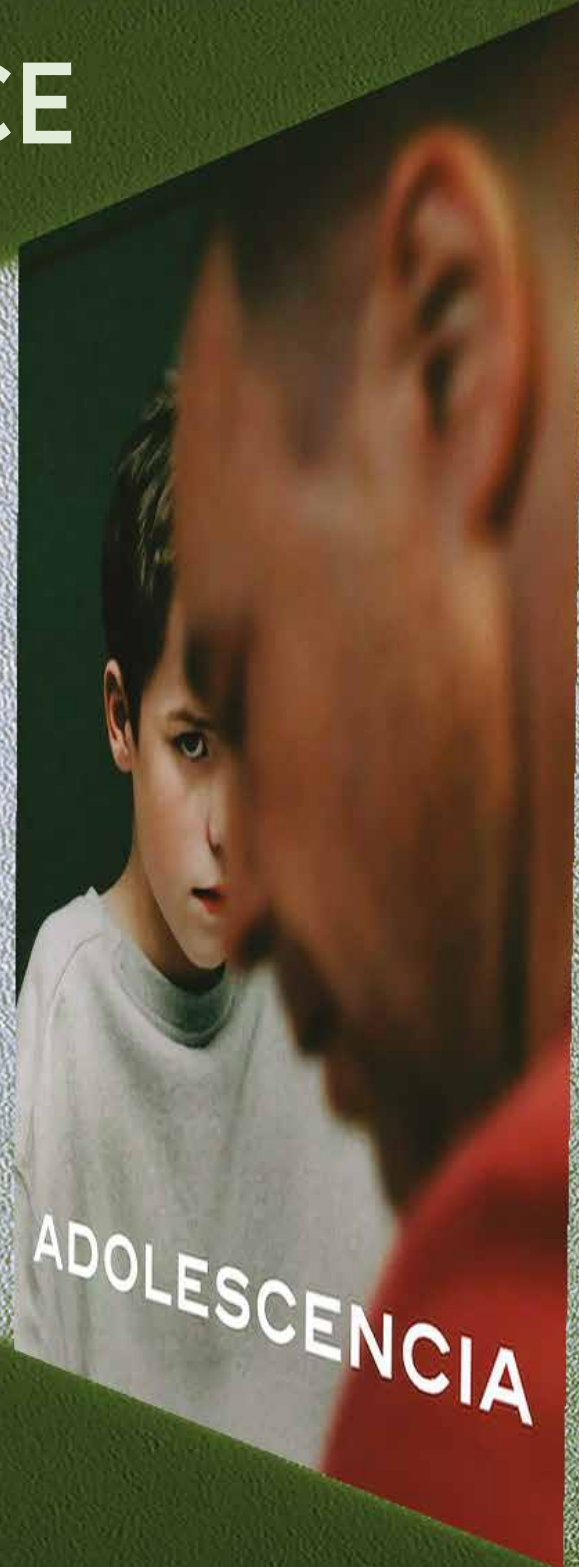
Film : Adolescence (2025)
Yönetmen : Philip Barantini
Senarist : Stephen Graham & Jack Thorne
Oyuncular : Stephen Graham, Ashley Walters, Faye Marsay, Mark Stanley, Christine Tremarco, Owen Cooper, Erin Doherty...
Tür : Dram
Ödüller : Emmy, Altın Küre ve Critics Choice
“En İyi Mini Dizi” ödülü...

Zeynep Betül ARDIÇ
Psikolog

ADOLESCENCE

DİJİTAL DÜNYADA ERGENLİK:
ZORBALIK, YALNIZLIK VE
ANLAŞILMA
MÜCADELESİ

Çocuklar tarafından
işlenen suçların ve
“suça sürüklenen çocuklar”
kavramının son yıllarda daha görünür
hâle gelmesi Adolescence tarzı yapımların
etkisini büyötmektedir.

Bir çocuğun işlediği suçun ardında çoğu zaman yalnızca bir olay değil; görünmeyen ilişkiler, kırılğanlıklar ve duyulmayan duygular vardır.

Adolescence, izleyiciyi ilk sahnesinden itibaren rahatsız edici bir soruyla baş başa bırakır: On üç yaşındaki bir çocuk nasıl böyle bir suçun merkezinde olabilir? İngiliz yapımı bu mini dizi, James Miller'ın okuldaki bir kızın öldürülmesi şüphesiyle tutuklanmasıyla başlayan ve ardından gelişen olayları konu alır. Geçtiğimiz yıl sosyal medya platformlarında sıkça konuşulan yapım, birçok uzman tarafından ebeveynlere önerilen izleme listelerinde de yer almıştır. Dizinin bazı sahneleri özellikle seyircinin yorumuna açık bırakılmıştır. Bu nedenle dizinin medyada neden bu kadar büyük bir yankı uyandırdığı ilk bakışta hemen anlaşılabilir.

Hikâyede kesin olarak ortaya konan noktalardan biri, olayın sosyal medya üzerinden yürütülen akran zorbalığıyla bağlantılı olmasıdır. James okulda popüler bir grubun parçası değildir. Daha çok alay edilen, dışlanan ve kızlar tarafından tercih edilmeyen bir konumdadır. Ergenlik döneminde sosyal kabulün ne kadar belirleyici olduğunu düşündüğümüzde bu durum daha anlaşılır hâle gelir. Bu yaşlarda birçok genç için arkadaş grubu tarafından kabul görmek ve onlara benzeyebilmek, kimi zaman aile onayından bile daha önemli hâle gelebilir. Bir gruba ait olabilmek için gençler bazen kendi kişilikleriyle çok da uyumlu olmayan davranışlar sergileyebilirler.

Bu durum yalnızca sosyal dinamiklerle değil, ergenlik dönemindeki nörolojik gelişimle de ilişkilidir. Mantıklı karar verme, dürtü kontrolü ve davranışların sonuçlarını değerlendirme gibi süreçlerden sorumlu olan prefrontal korteksin gelişimi yaklaşık yirmi beş yaşına kadar devam eder. Bu nedenle ergenler yoğun duygusal ve sosyal baskılar altında hızlı tepkiler verebilir; davranışlarının olası sonuçlarını değerlendirme kapasiteleri ise henüz tam olarak olgunlaşmamış olabilir. Başka bir deyişle mesele çoğu zaman kötü niyetten çok, henüz gelişim sürecinde olan bir öncelik belirleme ve sonuçları öngörme kapasitesiyle ilgilidir. Yaşanan olayın ayrıntıları netleştikçe dizide ele alınan zorbalık meselesinin tek taraflı olmadığı anlaşılır. Hikâyede hayatını kaybeden Katie, kendisine ait özel bir görüntünün başka bir öğrenci tarafından tüm okula yayılmasıyla siber zorbalığa maruz kalır. Şüpheli konumundaki James ise okul içinde dışlanan bir grubun üyesidir ve sosyal medya hesabında emoji aracılığıyla yapılan alaycı bir yorumun hedefi hâline gelir.

Bu tablo, izleyicinin zorbalığı yalnızca iki kişi arasında yaşanan bir çatışma olarak görmemesine neden olur. Zorbalık durumlarında çoğu zaman görünmeyen bir üçüncü halka daha vardır: Tanıklar. Bu kişiler bazen durumu görüp müdahale etmeyen,

bazen de dolaylı biçimde sürecin devam etmesine katkıda bulunan grubu oluşturur.

Dizide aşağılayıcı yorumların çok sayıda öğrenci tarafından beğenilmesi, özel görüntünün öğrenciler arasında dolaşmaya devam etmesi ve kimsenin durumu yetişkinlere bildirmemesi olayın giderek büyümesine zemin hazırlar. Böylece zorbalığın yalnızca bireysel bir davranış değil, aynı zamanda bir grup dinamiği içinde güç kazanan bir süreç olduğu da görünür hâle gelir. Yetişkinlerin çoğu zaman geride bıraktığını düşündüğü bu tür deneyimler, ergenlik dönemindeki gençler için aslında oldukça yaygındır. Zorbalık da sanıldığı gibi zamanla ortadan kaybolmuş bir olgu değildir. Aksine internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte biçim değiştirerek daha karmaşık ve kimi zaman daha görünmez hâle gelmiştir. Dizide, dedektifin oğlunun emojielerin taşıdığı anlamları açıklamasına kadar yetişkinlerin bu işaretleri fark etmemesi de bu görünmezliğin dikkat çekici bir örneğidir.

Modern ebeveynliğin güçlüklerinden biri de tam olarak burada ortaya çıkar. Çocukların dijital ortamlarda ne tür deneyimler yaşadığını fark etmek her zaman kolay değildir. Bu nedenle sorunun çözümü yalnızca katı kurallar koymak ya da sürekli denetlemekten geçmez. Daha etkili olan yaklaşım, ergenlik dönemindeki gençleri ciddiye almak, onlarla açık bir iletişim kurmak ve güvene dayalı bir ilişki geliştirmektir. Güçlü bir bağ kurulduğunda çocuklar yaşadıkları zor deneyimleri saklamak yerine ebeveynleriyle paylaşma ve gerektiğinde yardım isteme konusunda daha istekli olabilirler.

Yapımın gündeme getirdiği konulardan biri de son yıllarda giderek daha fazla tartışılan “inel” meselesidir. “Inel” kavramı, İngilizce involuntary celibate (istemsiz bekâr) ifadesinin kısaltmasından türetilmiştir. Genel olarak istemelerine rağmen çeşitli nedenlerle karşı cinsle ilişki kuramadıklarını düşünen bireylerin oluşturduğu bir alt kültürü ifade eder. Bu çevrelerde zaman içinde biriken hayal kırıklığı ve öfkenin, özellikle kadınlara yönelen sert ve genelleştirici bir söyleme dönüştüğü görülmektedir. Günlük hayatta bu durum çoğu

zaman açık bir kimlik olarak ortaya çıkmaz. Daha çok bireylerin yalnızlık ve reddedilme deneyimlerini karşı cinse yönelik suçlayıcı bir dil üzerinden ifade etmeleri şeklinde görünür hâle gelir.

Özellikle çevrimiçi ortamlarda dolaşıma giren bu söylemler, ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik gelişimi açısından dikkat çekici bir etki alanı oluşturabilir. Sosyal kabulün ve aidiyet arayışının yoğun olduğu bu dönemde gençler, kendilerini açıklayan ya da yaşadıkları hayal kırıklıklarını anlamlandıran söylemlere daha kolay yönelme eğilimi gösterebilirler. Bu nedenle dijital kültürde dolaşıma giren bu tür anlatılar, gençlerin dünyayı ve ilişkileri nasıl yorumladıkları üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Dizi, yaşanan olayın duygusal sonuçları üzerine yoğunlaşır. Hikâye boyunca davayla ilgilenen polisler ve çocuğun ailesi, yaşanan felakatin “neden”ini anlamaya çalışır. Aynı zamanda bir bölümde olayın okulda meydana getirdiği etki de ele alınır; öğrenciler ve öğretmenler üzerindeki yansımalar gösterilir. Ancak dikkat çeken noktalardan biri, James’in iç dünyasına dair öğrendiklerimizin büyük ölçüde psikologla yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkmasıdır. Psikologun bu görüşmelerde benimsediği yaklaşımın merkezinde tek bir amaç vardır: “Seni anlamak için buradayım.” Olayların nedenini ve nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmak insanın doğal bir refleksidir. Ancak bu sahneler aynı zamanda başka bir noktaya da işaret eder: Bazen bir davranışı anlamamanın yolu yalnızca olayın kendisini çözmeye çalışmaktan değil, o davranışın arkasındaki duyguları ve ihtiyaçları duymaktan geçer. James’in daha önce farklı psikologlarla görüşmüş olmasına rağmen bu psikologun gitmesini istememesi de dikkat çekicidir. Başlangıçta tehditkâr bir tavır sergilese bile, gerçekten dinlendiğini fark ettiğinde düşüncelerini daha açık ve gerçekçi biçimde ifade etmeye başlar. Bu durum, söz konusu yaklaşımın onun için yeni ve ihtiyaç duyduğu bir deneyim olduğunu düşündürür.

Dizide dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise Jamie’nin ilk ifadesi alınırken izleyicide oldukça sıradan, zararsız ve hatta mağdur bir izlenim uyandırmasıdır. İlk sahnelerde

kırılgan ve savunmasız bir çocuk gibi görünür. Ancak ilerleyen bölümlerde, mahkeme tarafından görevlendirilen psikologun soruları aracılığıyla daha önce görünmeyen bir yönü yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar. Görüşmeler ilerledikçe Jamie’nin içinde biriken öfke ve şiddete eğilimli düşünceler görünür hâle gelir. Böylece izleyici, ilk izlenim ile bireyin iç dünyasında barınabilecek karmaşık duygular arasındaki mesafeyi fark etmeye başlar.

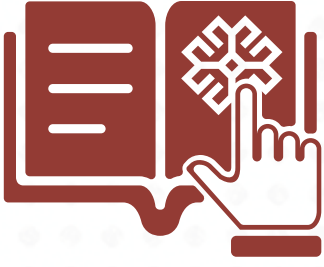
Ailenin yaşamına bakıldığında tablo daha da karmaşık bir hâl alır. Babasının anlatımına göre Jamie, çoğu zaman odasında vakit geçirmek isteyen ve geç saatlere kadar bilgisayar başında kalan sıradan bir ergendir. Aile içinde belirgin bir uyumsuzluk ya da açık bir çatışma görünmez. Hatta baba, kendi çocukluğunda maruz kaldığı şiddeti çocuklarına yaşatmamak için özellikle çaba gösterdiğini ifade eder. Bu anlatı, dışarıdan bakıldığında uyumlu görünen aile yapılarında bile çocukların iç dünyasında farklı ve karmaşık süreçlerin gelişebileceğini hatırlatır.

Ebeveynler açısından önemli olan nokta da tam burada ortaya çıkar. Hayatta birçok değişim ve kazanımın sancılı süreçlerden sonra ortaya çıkması gibi, ergenlik de çocuğun benliğinin şekillenmesi açısından zorlayıcı ama gelişimsel olarak önemli bir dönemdir. Bu süreçte ebeveynleri tarafından ihtiyaçları fark edilmeyen ya da duygu-

ları yeterince görülmeyen çocuklar daha fazla güçlük yaşayabilir. Ebeveynler için bazen anlaması zor olsa da çocukları gerçekten dinlemek, deneyimlerini küçümsememek ve yargılayıcı bir dil kullanmamak küçük görünen fakat etkisi büyük adımlar olabilir. Çünkü ergenlik döneminde çoğu zaman bir gencin en temel ihtiyacı anlaşılma ve ciddiye alınmaktır.

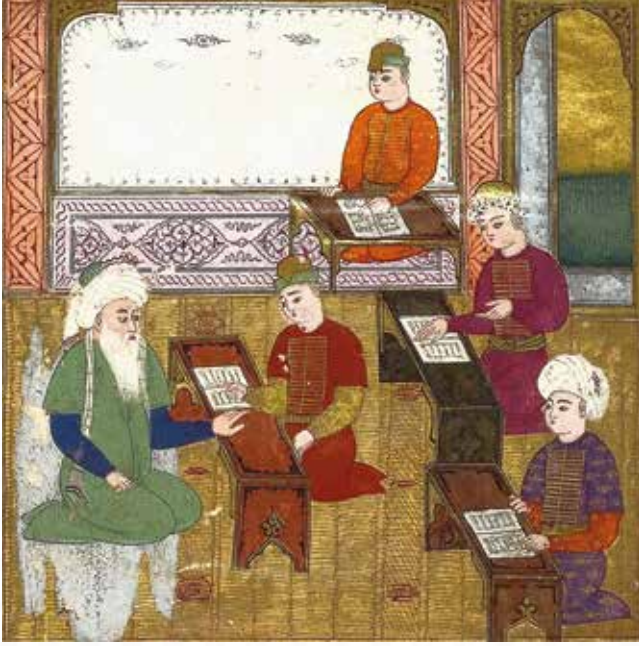
Çocuklar tarafından işlenen suçların ve “suça sürüklenen çocuklar” kavramının son yıllarda daha görünür hâle gelmesi de bu tür yapımların etkisini büyütülmektedir. Bu tür haberler birçok kişide güçlü tepkiler uyandırabilmektedir. Çocuğu olan ya da olmayan bireyler çoğu zaman birbirlerinin değerlendirmelerini fazla uça bulurken, sosyal medya üzerinden yasa koyuculara yönelik bir kamuoyu baskısının da oluştuğu görülür. Böylece mesele yalnızca bir dizi etrafında şekillenen bir tartışma olmaktan çıkar; çocukluk, sorumluluk ve toplumsal güvenlik üzerine daha geniş bir kamusal tartışmanın parçası hâline gelir.

Bu nedenle dizi yalnızca bir suç hikâyesi anlatmaz. Ergenlik döneminin hassasiyetini, akran ilişkilerini, ebeveyn olmanın sınırlarını ve psikolojik süreçleri düşünmeye davet eder. Kesin cevaplar sunmak yerine izleyiciyi soru işaretleriyle baş başa bırakması ise yapımın en güçlü yanlarından biri olarak öne çıkar.

Maarif Sözlüğü

Eyyup BOSTANCI

SUhte

Suhte, (سوخته) Farsçada “yanık, yanmış, tutuşmuş” anlamına gelmektedir. Talebenin ilme ve öğrenmeye olan aşırı sevgisini yansıtmak veya talebede bu hissi uyandırmak için medrese öğrencisine bu isim verilmiştir. Kelime, mecazi olarak dünyevi arzulardan vazgeçip kendini sadece bilgiye ve hakikate adanmış talebeyi ifade eder. Osmanlı eğitim sisteminde, medreselerin ilk basamaklarında (ortaöğretim seviyesi) eğitim gören öğrencilere verilen resmî bir unvandır. İlim yoluna yeni girmiş, heyecanlı ve idealist talebeyi temsil etmektedir.

İlim öğrenme isteğinde olanların daha iyi bir şekilde öğreneceğini düşünerek kullanılan bu kelimenin anlamında zamanla bir değişim meydana gelmiştir. 16. yüzyıldan itibaren medreselerdeki bozulmalarla birlikte, işsiz kalan veya geçim derdine düşen medrese öğrencilerinin çıkardığı isyanlara da “suhte asyakanmaları” adı verilmiştir. Bu dönemden sonra kelime, sosyal bir sınıfın adını da taşımaya başlamıştır. Zamanla halk ağzında ses değişimine uğrayarak “softa” hâlini almıştır. Hatta Modern Türkçede “softa” kelimesi, orijinalindeki “ilim aşkıyla yanan” anlamını tamamen yitirmiştir. Günümüzde bu kelime daha çok “bir düşünceye körü körüne bağlı, bağınaz, yobaz veya dar görüşlü” kişiler için olumsuz bir sıfat olarak kullanılmaktadır.

Hılâl/ Hilal

Kitap okurken nerede kaldığımızı hatırlamak için ayraçlar kullanılmaktadır. Peki eskiden bu işi nasıl yaparlarmış, hiç düşündünüz mü? Eski dönemlerde ayraç işlevi görmese de küçük yaştaki talebelerin satır takibi yaparken mushaf sayfalarına doğrudan dokunmalarını önleyen ve odaklanmayı artıran ince, estetik işaretleme aracına ‘hılâl’ adı verilmekteydi. Bir tarafı sivri biçimde olan; tahta, kemik, fildişi veya boynuzdan yapılan bu materyale sivri kısmı hilale benzediği için bu ad verilmiştir. Tabii ki bu aletin sadece satır takibi için kullanılmadığını aynı zamanda eldeki terin veya kirin nadide yazma eserlerin kâğıdına zarar vermesini engellemek gibi koruyucu bir işlevi olduğunu da belirtmek gerekir. Malumunuz olduğu üzere o dönemlerde kâğıt hem zor bulunan hem de çok kıymetli bir malzemeydi.

SUPARA

Bazen ihtiyaçlar yeni kelimelerin türetilmesini sağlamıştır. Eğitim alanında kullanılan araçların isimlerinin bazıları da bu şekilde ortaya çıkmıştır. İşte bu şekilde türetilen kelimelerden biri de supara'dır. Kelime, Farsça “si-pâre” (سی پاره) birleşik kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Si (سی) otuz (30) sayısı, pâre (پاره) ise parça, bölüm, cüz demektir. Kur'an-ı Kerim'in 30 cüzden oluşması nedeniyle, her bir cüze veya özellikle çocukların elifbadan sonra okudukları “Amme Cüzü” gibi bölümlere bu isim verilmiştir. Zamanla halk ağzında “si-pâre”den “supara” şekline dönüşmüştür.

Osmanlı eğitim sisteminde çocuklar, alfabe eğitimini tamamladıktan sonra mushaf'ın tamamını taşımak yerine, daha hafif ve taşınması kolay olan “otuzluk parçaları” (cüzleri) kullanırlardı. Bu küçük kitapçıklara genel olarak “supara” denirdi. Kelime sadece fiziksel bir kitapçığı değil, aynı zamanda Kur'an okumaya geçiş aşamasını ve bu aşamadaki “başlangıç cüzü”nü de ifade eder hâle gelmiştir. Günümüzde bazı bölgelerde hâlâ “elifba” veya “cüz” yerine “supara” tabiri kullanılmaktadır.

İMLA

Günümüzde sadece “yazım kuralları” anlamında kullanılan kelime, kökeni itibarıyla klasik eğitim sisteminin en temel öğretim metodolojilerinden birini ifade etmektedir. Arapça “melâ” kökünden türetilen “if’âl” (افعال) babında bir mastardır. Doldurmak, birine bir şeyi yazdırmak, dikte etmek anlamına gelmektedir.

İmla, bugünkü gibi sadece harflerin doğru yazılması değil, bir bilgi aktarım usulü idi. Matbaanın olmadığı dönemlerde hoca'nın kürsüden bir metni okuması, talebelerin de bu metni duydukları şekilde kâğıda geçirmesi şeklindeki bir öğretim metoduydu. Bu yolla hem kitaplar çoğaltılır hem de öğrencinin duyduğunu doğru zapt etme yeteneği ölçülürdü. Yani dikte metodu demektir. Yine bazı büyük âlimlerin öğrencilerine dikte ettirdikleri ders notları kitaplaştığında da bunlara “emali” (imlalar) denirdi.

Harf Devrimi ve modern eğitim sistemine geçişle birlikte imla, bir ders anlatım metodu olmaktan çıkıp Batı dillerindeki kavramının karşılığı olarak “yazım birliği/kuralları” anlamında kullanılmıştır. Günümüzde TDK tarafından “yazım” kelimesiyle karşılanmaya çalışılsa da “imla kılavuzu” tabiri hâlâ kültürel hafızada baskındır.

Kitaplık

Eğitimin Geleceğine Işık Tutan Kitaplar

Her okuma, dünyayla kurulan yeni bir temas biçimidir. Bu sayıda yer verdiğimiz kitaplar, farklı disiplinlerden ve kültürlerden gelen seslerle ortak kavramlar etrafında buluşuyor: eğitim, erişim, iyileşme. Okuma kültürünü yalnızca bilgi edinmenin değil, empati kurmanın ve düşünsel dönüşümün alanı olarak görüyor ve radarımıza giren bu eserleri siz değerli okurlarımızla paylaşmaktan memnuniyet duyuyoruz.

AVRUPA'YI TAŞRALAŞTIRMAK: POSTKOLONYAL DÜŞÜNCE VE TARİHSEL FARKLILIK

PROVINCIALIZING EUROPE:
POSTCOLONIAL THOUGHT AND
HISTORICAL DIFFERENCE

Yazar : Dipesh Chakrabarty

Çevirmen : İlker Cörüt

Yayınevi : Dergah Yayınları

Yayın Yılı : 2021

Tarih yazımında neden Avrupa'nın deneyimlerinin evrensel kabul edildiğini sorgulayan Chakrabarty, modern dünyanın hikâyesini başka bir yerden okumayı öneriyor. Avrupa'yı tarihin doğal merkezi olmaktan çıkarırken, farklı toplumların kendi tarihsel deneyimlerini görünür kılan çoğulcu bir bakış geliştiriyor. Postkolonyal düşüncenin temel metinlerinden biri olan bu kitap, tarihe dair yerleşik kabulleri yeniden düşünmek isteyenler için güçlü bir başlangıç.

YERYÜZÜNÜN LANETLİLERİ LES DAMNÉS DE LA TERRE

Yazarlar : Frantz Fanon

Çevirmen : Şen Sürer

Yayınevi : İletişim Yayınları

Yayın Yılı : 2021

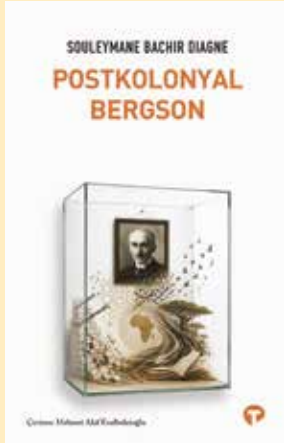
Frantz Fanon, sömürgeciliğin yalnızca toprakları değil, insanların zihinlerini ve benlik duygularını da işgal ettiğini anlatıyor. Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın içinden yükselen bu metin, baskının psikolojik etkilerini, direnişin imkânlarını ve özgürleşmenin bedellerini tartışıyor. Aradan geçen onlarca yıla rağmen güncelliğini koruyan eser, dekolonizasyon tartışmalarının en etkili ve en çok başvurulan kaynaklarından biri olmayı sürdürüyor.

POSTKOLONYAL BERGSON POSTCOLONIAL BERGSON

Yazar : Souleymane Bachir Diagne
Çevirmen : Mehmet Akif Ezelbolatoğlu
Yayınevi : Turkuvaz Kitap
Yayın Yılı : 2024

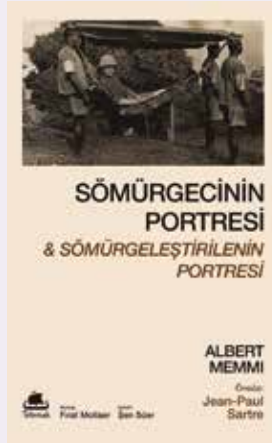
Souleymane Bachir Diagne, felsefe tarihinin çoğu zaman gözden kaçırdığı entelektüel bağlantıları takip ederek Henri Bergson'un düşüncelerinin Muhammed İkbâl ve Léopold Sédar Senghor gibi önemli isimler üzerindeki etkisini inceliyor. Böylece fikirlerin yalnızca Avrupa içinde dolaşmadığını, farklı coğrafyalarda yeniden yorumlanıp dönüştürüldüğünü gösteriyor. Felsefeye ve dekolonyal düşünceye ilgi duyanlar için ufuk açıcı bir çalışma.

SÖMÜRGEÇİNİN PORTRESİ VE SÖMÜRGELEŞTİRİLENİN PORTRESİ PORTRAIT DU COLONISÉ, PRÉCÉDÉ DU PORTRAIT DU COLONISATEUR

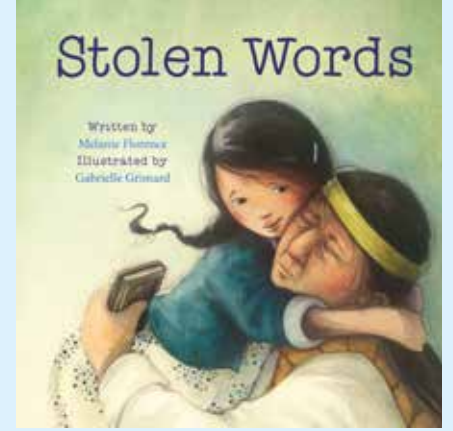
Yazar : Albert Memmi
Çevirmen : Şen Süer
Yayınevi : Telamak
Yayın Yılı : 2021

Albert Memmi, sömürge düzeninin yalnızca sömürülenleri değil, sömürülenleri de nasıl biçimlendirdiğini incelikli bir çözümlemeyle ortaya koyuyor. Sömürgeci ile sömürgeleştirilen arasındaki ilişkinin ekonomik ve siyasal boyutlarının ötesine geçerek, bu düzenin gündelik hayatta ürettiği kimlikleri, önyargıları ve bağımlılık biçimlerini inceliyor. Fanon'un çalışmalarına da önemli ölçüde zemin hazırlayan eser, sömürgeciliğin işleyişini anlamak isteyenler için kısa hacmine rağmen son derece yoğun ve etkili bir okuma sunuyor.

STOLEN WORDS

Yazar : Melanie Florence
İllüstratör : Melanie Florence
Yayınevi : Second Story Press
Yayın Yılı : 2017

Resimli kitap türündeki eser, Kanada'daki yatılı kilise okullarında anadillerinden ve kültürel kimliklerinden koparılan yerli çocukların hikâyesini bir dede ile torunun ilişkisi üzerinden anlatıyor. Küçük bir kızın, dedesinin kaybettiği kelimeleri geri getirme çabası, dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda hafıza ve aidiyet meselesi olduğunu hissettiriyor. Sömürgeciliğin kültürel etkilerini çocukların anlayabileceği bir dille aktarırken, yetişkin okurlara da uzun süre akılda kalacak bir hikâye sunuyor.

DEKOLONYALİTE ÜZERİNE: KAVRAMLAR, ÇÖZÜMLEMELER VE PRAKSİS ON DECOLONIALITY: CONCEPTS, ANALYTICS, PRAXIS

Yazar / Hazırlayan: Walter D. Mignolo & Catherine E. Walsh
Çevirmen : Oğuz Şahbaz ve Selçuk Aydın
Yayınevi : Turkuvaz Kitap
Yayın Yılı : 2014

Mignolo ve Walsh, sömürgeciliğin resmî olarak sona ermiş olsa bile bilgi üretiminden kültüre, eğitimden siyasete kadar pek çok alanda etkisini sürdürdüğünü savunuyor. Kitap, dekolonyal düşüncenin temel kavramlarını açıklarken, bu yaklaşımın gündelik yaşamda ve toplumsal mücadelelerde nasıl karşılık bulabileceğini de tartışıyor. Konuya kapsamlı bir giriş yapmak isteyenler için önemli bir başvuru kaynağı.

İLETİŞİM VE HESAP BİLGİLERİ

GENEL MERKEZ

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay Caddesi No: 22
Altunizade Üsküdar / İSTANBUL

Telefon: +90 216 323 35 35

• iletisim@turkiyemaarif.org • www.turkiyemaarif.org

TÜRKİYE MAARİF VAKFI BAĞIŞ HESAP BİLGİLERİ

IBAN

VakıfBank	
TL	TR61 0001 5001 5800 7306 0925 82
USD	TR84 0001 5001 5804 8018 0952 52
EUR	TR42 0001 5001 5804 8018 0810 70
Ziraat Bankası	
TL	TR37 0001 0008 2481 9873 6050 01
USD	TR69 0001 0008 2481 9873 6050 07
EUR	TR42 0001 0008 2481 9873 6050 08
Halk Bank	
TL	TR94 0001 2009 7530 0016 0000 38
USD	TR33 0001 2009 7530 0058 0003 90
EUR	TR60 0001 2009 7530 0058 0003 89
Türkiye Finans Katılım Bankası	
TL	TR49 0020 6003 1903 6485 7400 01
USD	TR65 0020 6003 1903 6485 7401 01
EUR	TR38 0020 6003 1903 6485 7401 02
Albaraka Türk Katılım Bankası	
TL	TR33 0020 3000 0398 8457 0000 01
USD	TR06 0020 3000 0398 8457 0000 02
EUR	TR76 0020 3000 0398 8457 0000 03

IBAN

Emlak Katılım Bankası	
TL	TR49 0021 1000 0005 2211 0000 01
USD	TR65 0021 1000 0005 2211 0001 01
EUR	TR38 0021 1000 0005 2211 0001 02
Yapı Kredi Bankası	
TL	TR84 0006 7010 0000 0052 5409 64
USD	TR62 0006 7010 0000 0052 5400 02
EUR	TR07 0006 7010 0000 0052 5400 22
Vakıf Katılım Bankası	
TL	TR49 0021 0000 0000 8566 0000 01
USD	TR65 0021 0000 0000 8566 0001 01
EUR	TR38 0021 0000 0000 8566 0001 02
Ziraat Katılım Bankası	
TL	TR10 0020 9000 0014 8794 0000 10
USD	TR32 0020 9000 0014 8794 0000 02
EUR	TR05 0020 9000 0014 8794 0000 03
Garanti Bankası	
TL	TR82 0006 2000 4220 0006 2934 05
USD	TR92 0006 2000 4220 0009 0599 56
EUR	TR22 0006 2000 4220 0009 0599 55
Kuveyt Türk Katılım Bankası	
TL	TR58 0020 5000 0948 1373 6000 02
USD	TR04 0020 5000 0948 1373 6001 01
EUR	TR74 0020 5000 0948 1373 6001 02

YENİ YOL ARKADAŞINIZ BİR TIK UZAĞINIZDA

Dilediğiniz Bajaj ve Kanuni modelini hızla, güvenli ve kolayca satın alın,
ekuralkan ayrıcalığıyla motosiklet sahibi olmanın keyfini çıkarın.

ekuralkan.com

ekuralkan.com

MİSAFİRPERVERLİKLE BULUŞUN.

Gülyüzlü kabin ekibimizden en iyi hizmeti alın

TURKISH AIRLINES

Ürün ve hizmetler, uçuşun süresine ve uçağın modeline göre değişiklik gösterebilir.